

Stureholm

en herrgårdsträdgårds
historia, utveckling och framtida skötsel mål

Åse Brunnström

FÖRORD

Denna rapport är resultatet av ett examensarbete inom Landskapsingenjörsprogrammet, 2002/2005, i ämnet landskapsplanering. Arbetet har utförts på C-nivå och som ett 10 poängs examensarbete, vid Institutionen för Landskaps- och trädgårdsteknik, LT, Alnarp, SLU och motsvarar 10 veckors studier på heltid.

Rapporten är avsedd att vara ett led i att bevara Stureholms gård och trädgård inför framtiden, genom att söka och nedteckna trädgårdens historia samt att ta fram riktlinjer för åtgärder och skötsel mål avseende trädgården, gårdsenheten och ädellövskogen, ett område på totalt 30 hektar.

För att kunna genomföra min efterforskning och mitt arbete har jag fått stor hjälp av min familj men framförallt av min svärfar Göran Brunnström, vars goda minne och intresse för detaljer har varit en ousinlig informationskälla att återvända till. Släktingar och ett flertal andra personer har varit mig behjälpliga med att leta fram bild- och arkivmaterial, förmedla kontakter och inte minst, genom att avsätta tid för att lyssna på mina önskemål och funderingar.

En stor hjälp redan på ett tidigt stadium har min handledare Mark Huisman¹ varit, genom att få mig att inse att detta arbete inte är tillräckligt omfattande i tid för att även inkludera en detaljerad skötselplan.Handledningen har även inneburit ett personligt besök på Stureholm samt förmedling av positiv och konstruktiv kritik under rapportens bearbetning. En arbetsmetod som har känts stimulerande och som väsentligt har lett till att förbättra denna rapports kvalitéer.

Min förhoppning är att framförliggande rapport kan vara ett viktigt material att återkomma till i arbetet med att bevara och restaurera Stureholm och dess trädgård. För de okända, framtida förändringsbehov som kan uppstå, är det viktigt att kunna göra historiska återblickar för att förstå syftet med hur tingen har uppkommit och skapats. Förhoppningsvis ger detta också förståelse och respekt inför den uppgift som det innebär att vårda och sköta en herrgårdsträdgård likt den på Stureholm. Det kan säkert finnas flera trädgårdar och herrgårdsträdgårdar lika Stureholm som riskerar att falla in i en törnrosasömn om inget intresse väcks för dem, eller en trädgårdens eldsjäl väcker dem till liv?

Ett stort tack till er alla som på något sätt har hjälpt mig att få fram material, kommit med synpunkter och inspirerat mig att göra detta arbete som jag hoppas skall hamna i de händer som rätt förstår och är beredda att sköta och vårda denna kulturhistoriska skatt som är Stureholm med sin herrgårdsträdgård.

Åse Brunnström
Alnarp, 2004-08-31

---

¹ Mark Huisman, programkoordinator för Landskapsingenjörsprogrammet SLU, Alnarp.

SAMMANFATTNING

Stureholms gård och trädgård är en relativt ung gårdsenhet på den nordvästskånska lerjorden. Sedan mitten av 1800-talet har landskapet aktivt bearbetats och genomgått en förvandling från ekskog till ett högeffektivt jordbrukslandskap.

Industrialismen under 1800- och 1900-talet medförde nya möjligheter att bruka dessa lerjordar. Med redskap som ångplogar och möjligheter att köpa handelsgödsel kunde skördarna ökas betydligt. Ett välstånd som bidrog till att gården Stureholm kunde förses med ett vackert corps de logi, en borg.

De strömningar som rådde i Europa vid tiden kring sekelskiftet 1900 som protest mot industrialismen, formades till en hantverksrörelse, känd som Arts- and Crafts-rörelsen. Dess svenska anhängare vurmade för vår svenska historia och strömningen kom i Sverige att kallas för nationalromantisk och den övergick senare i nyklassicism. De nyklassiska strömningarna, hade starka förespråkare bland svenska trädgårdsarkitekter, Kronprinsessan Margareta och Rudolf Abelin är några av dem. De har båda anlagt egna praktfulla trädgårdar i Skåne, Sofiero i Helsingborg och Norrviken i Båstad, båda utmärkta exempel på nyklassicism.

De nationalromantiska dragen är något som också har avspeglats i Stureholms borg och trädgård med sin pergola. Två produktiva Helsingborgspersonligheter, arkitekt Ola Andersson och stadsträdgårdsmästare Oscar Landsberg, är männen som anlätades för att rita de drömmar om ett paradiset som Sture och Alice Brunnström ville förverkliga på Stureholm. År 1912 stod deras bostad färdig och år 1918 var den formella trädgården, pergolan, anlagd.

Herrgårdsträdgården skulle dock inte bara vara till nöje. Redan tidigt hade man planerat för fruktodlingar, växthus, hassellundar, sparrisbäddar, persikohus, trädgårdsland och sommarblomster. Det var mycket trädgården skulle bjuda på och för att klara detta anställdes en trädgårdsmästare som var ansvarig för att det året runt fanns något trädgården kunde bjuda.

En trädgård även till nöje, med plats för lek, avsedd för både familjens vuxna och barn, och många gäster, har under årens lopp förändrats. Den trädgård som ursprungligen anlades finns kvar, men det föränderliga växtmaterialet har inte uthärdat svenska klimatförhållanden. Trädgårdens stomme, pergolan, behöver restaureras och för att kunna göra rätt val inför och i framtiden, har ett gestaltungsförslag tagits fram som även innefattar ett förskönande av gården. Även gårdens verksamhet har förändrats under årens gång, bland annat har djurproduktionen upphört i stallarna från år 2002.

Sedan ett antal decennier har trädgården inte heller någon anställd trädgårdsmästare, äpple- och päronträd har blivit för gamla och trädgårdens byggnader är i behov av renovering. De gamla fruktodlingarna skall gå ett nytt liv till mötes men nu är det planerat att bli ett arboretum, en trädsamling, likt en *engelsk park* med klippta gångar i gräset. Med nya siktlinjer och nya platser att sitta ned för att njuta av trädgården, park och av den arkitektur som kunde förena sig så väl med platsens ekskog.

Kunskap om gårdens och trädgårdens historia kombinerat med studier i trädgårdshistoria och trädgårdars skötsel har för detta arbete inneburit att en historia om hur landskapet och Stureholms gårdsenhet med trädgård kommit till har kunnat nedtecknas. En historisk dokumentation har varit ett huvudsyfte i detta arbete men det är också ett arbete som innebär ett nytt förhållningssätt till trädgården. Skall den vara till både nytta och nöje även idag?

Det historiska materialet har återfunnits i framförallt det egna gårdsarkivet men även litteraturen har gett stöd och svar som kunnat läggas som pusselbitar till det historiska pusslet. Den ögonvittneskunskap som finns hos en del nyckelpersoner har framkommit genom intervjuer och genom fotodokumentation, både i historisk tid och nutid. För att förstå målsättningen med framtida utvecklings- och skötselplaner har en plan över trädgården tagits fram med hjälp av en landskapsarkitektstudent. Den framtagna planen har i detta arbete kompletterats med riktlinjer för framtida åtgärder och skötsel. Riktlinjerna baserar sig på egna observationer och kunskaper inhämtade genom studier i ämnet landskaps- och trädgårdsteknik.

Med de ekonomiska möjligheter som ges med dagens jordbrukspolitik känns svångremmen betydligt hårdare för trädgårdens skötsel än vad den föreföll vara för etthundra år sedan. Idag är det inte möjligt att förse en trädgårdsmästare med en årslön för att sköta trädgården. Det var det kanske inte heller i begynnelsen men med dagens löneanspråk och omkostnader för både anställd och företagare är det omöjligt. Det vill till andra kreativa lösningar får att hålla en herrgårdsträdgård välskött.

De trender som finns internationellt, framförallt i England, där trädgårdskonsten är upphöjd till en konstform har medfört ett ökat intresse för trädgårdar och framförallt för historiska sådana. The National Trust är en stiftelse som tar över och ibland köper trädgårdar och annan skyddsvärd natur. Dessa områden blir oftast sedan till publika platser på olika sätt och skötseln kan ofta utföras av dels anställda men ofta är den också baserad på volontärverksamhet. I Sverige finns inget liknande, det är Riksantikvarieämbetet och Länsstyrelserna som hanterar ärenden om att skydda kulturhistoriska värden enligt KML (Kulturminneslagen).

Detta arbete innehåller gestaltning av idéer som kan ge Stureholms gård och trädgård en grund för andra verksamhetsgrenar än enbart jordbruket men framförallt innehåller det fakta om hur gården och trädgården har uppkommit och påverkan av Rudolf Abelins tankar om herrgårdsträdgården som idé. En historia som inte får förbises när nya tankar och andra verksamhetsgrenar blir aktuella att diskutera. För att vara ett stöd för framtida beslut om prioritering av skötsel och åtgärder finns i detta arbete en översikt över hela gårdsenheten som ett skötselområde, uppdelat i delområden. Inom varje delområde har de idéer som formulerats och gestaltats beaktats och prioriterats i riktlinjer för åtgärder och skötsel mål.

För att sköta trädgården i det skick den nu är krävs det en trädgårdsintresserad familj men för att restaurera och bevara trädgården i det skick som den ursprungligen var tänkt krävs en större ekonomisk insats. De åtgärder som behövs för att bevara trädgårdens stomme, pergolan och de nedsänkta gräsmattorna, häckarna av bok och rödek och inte minst ädellövskogen, känns angelägna att genomföra. Det är kostsamt och kommer troligen att kunna genomföras på sikt även utan hjälp. Med hjälp från intresserade myndigheter kan det ske i ett snabbare tempo och trädgården med omgivande park och viltskog kan bli ett område som också kan få komma en intresserad allmänhet till del.

SUMMARY

Stureholm Manor and garden is a relatively young farming unit on clay soil in the north western part of Skåne, a province in Southern Sweden. Since the middle of the 19th century the landscape has been actively cultivated and has been transformed from oak forrest into farmingland of high efficiency.

The industrial era during the 19th and 20th centuries meant new possibilities for cultivation of these clay soils. With equipment like steam ploughs and the possibility to obtain fertilizers, the harvest increased considerably. This increased prosperity provided estate Stureholm with a beautiful corps de logi, a manor.

The trends prevailing in Europe around the turn of the century 1800-1900 against the growing industrialism, was turned into a artisan movement known as Arts and Craft. The Swedish followers idealized our Swedish history and they took the turn of a national romantic movement that later turned into neoclassicism. The neoclassical movements had strong support among Swedish garden architects such as the Crown Princess Margareta and Rudolf Abelin among others. They have both founded their own renowned gardens in Skåne, Sofiero in Helsingborg and Norrviken in Båstad, both excellent examples of neoclassicism.

National romantic features are demonstrated at Stureholm Manor and gardens with its pergola. Two productive personalities from Helsingborg, architect Ola Andersson and the town gardenarchitect Oscar Landsberg were employed to actualize the dreams of a paradise that Sture and Alice Brunnström wished to create at Stureholm. Their Manor was completed 1912 and in 1918 the formal garden with its pergola was laid out.

The garden of the Manor should not only be for pleasure. Very early on big plans were made for fruit orchards and a greenhouse. Hazelbushes were planted, beds for asparagus dug. A peachhouse, garden beds for growing vegetables and berries were all needed along with somewhere to grow annuals (summerflowers). It was quite a large garden and to make it all possible a headgardener was employed. His responsibility being to manage and maintain the garden and to secure harvest for the Manors family and their guests all the months of the year, may it be fruit or flowers.

Not only a productive garden but a garden for enjoyment for both the family, their children and of course their many guests, has been undergoing many natural changes during the almost one hundred years that have now passed. The garden that originally was laid out is still there but much of its original living material has not survived our Swedish climate. The gardens formal architecture, the pergola, needs to be restored. Decisions for the future have been taken and a general plan has been drafted, which also include plans that should give the garden a renewed beauty. Other plans also include major developments for the estate, since piglet production stopped in 2002.

Since a few of decades ago the Manor regrettably no longer employs a headgardener. The orchard with apple- and peartrees has become overaged and most of the trees are now gone. Subsequently the buildings are also in need of restoration. The old orchards are now history and in their place an arboretum is in the planning. Hopefully like an english landscape park with paths crossing through the lawn, new sightlines and new places to sit, this hopefully will give more opportunity to enjoy the garden, the park and the architecture, that already so well interacts with the old oak forrest.

Knowledge about the farm, the Manor and its garden history, combined with my own studies in garden history and practical gardening has had some influence of how this work of exams had developed into a report that tells the story and history of Stureholms Manor and garden. A historical documentation has been the main goal in this work of exams but it has also resulted in a new way to manage and maintain the garden.

Most of the historic material has been retrieved from the Manor archive. Through literature studies many answers and suggestions have been confirmed, like pieces in a puzzle completing the historical puzzle. The knowledge from eyewitnesses among some important persons has been revealed through interviews and photos from family albums, both from historic and present time. To make it possible to understand the aim with future development and management a scheme has been drawn up by a student of landscape architecture and has been included in this work of exams and completed with guidelines for future measures and management. The guidelines are based on my own observations and knowhow that I have achieved through studies and courses in landscape- and garden management.

The economic possibilities to maintain the Manor garden with today's agricultural politics is even harder now than one hundred years ago. Today it's no longer possible to have a headgardener on staff, maybe it wasn't even in the early days. Today's salaries and taxes for both the employer and the employee are insuperable. This means some new and creative solutions need to come forth in order to keep a garden of such well maintained.

International trends of today and especially in England have put focus on garden as an artform which have resulted in an increased interest for gardens and especially for historic gardens. An English organisation, the National Trust, take care of historic gardens and landscapes with especially rare and vulnerable nature among other things. These areas are often made into public places and the maintenance is conducted by both employees and voluntarians. In Sweden we have no organisation like the National Trust (that is independent of government), Riksantikvarieämbetet and Länsstyrelserna are responsible for the maintenance of items and areas of special historic values, classified by the law KML (Kulturminneslagen).

This report also includes ideas of changing forms and new forms in parts of the garden and the farm area, ideas that might lead to new directions for both the buildings on the farm and in the garden. Mainly this report contains facts about the Manor and the gardens coming into being and which influences Rudolf Abelin and his plans for the Manor garden as an idea, has had. A history which is important not to overlook when ideas of developing and future changes are discussed and planned. As a support for future decisions about priority of maintenance and changes this work also includes an overall illustrated plan of maintenance areas, divided into smaller areas. Within each small area suggested ideas of new forms or changes have been considered and made into guidelines for coming measures and goals for maintenance.

To maintain the garden at present status demands a family with a large interest in gardening. But to restore and conserve it to its original demands great economic effort. The measures that's needed to conserve the garden architecture, the pergola, the sunken lawns, the hedges of beech and red oak, the forest of deciduous trees, are highly prioritized. It is a project of high costs that could be done during a longer period of time without economic support, but with support from the government it might be possible to conserve the garden more rapidly and its surroundings could be an area for more public recreation.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	1
FIGURFÖRTECKNING	3
INLEDNING	5
BAKGRUND	5
SYFTE.....	6
DISPOSITION.....	6
METOD OCH MATERIAL	7
ARKIV	7
STUDIEBESÖK.....	7
LITTERATURSTUDIER	7
ÖGONVITTNEN OCH BILDDOKUMENTATION.....	8
STUDIER OCH PLANER	8
BEARBETNING	9
STUREHOLMS HISTORIA	10
LANDSKAP OCH JORDBRUK	10
GÅRDENS BYGGNADER.....	14
STUREHOLMS TRÄDGÅRD	19
<i>Plan över trädgården</i>	20
<i>Trädgårdens anläggningar till nytta</i>	20
<i>Trädgårdens anläggningar till nöje</i>	23
<i>Pergolan, gräsplanerna, gångvägar och rosenrabatter</i>	25
<i>Trädgårdens växter</i>	28
<i>Trädgårdspaviljong, staket och pelare</i>	32
TRÄDGÅRDSIDEAL VID SEKELSKIFTET 1900	35
HISTORISKA STILAR IFRÅGASÄTTS	35
NATIONALROMANTIK – ARTS AND CRAFTS I SVERIGE	36
HERRGÅRDSTRÄDGÅRDEN	37
<i>Nyttoträdgården</i>	38
<i>Prydnadsträdgården – lustgården</i>	40
STUREHOLMS TRÄDGÅRD IDAG	42
ANALYS INFÖR UPPRÄTTANDE AV SKÖTSELPLAN	48
INTERNATIONELLA TRENDER.....	48
<i>England</i>	48
<i>Danmark</i>	49
NATIONELLA MÖJLIGHETER	49
<i>KML – Lagen om kulturminnen (1988:950)</i>	49
TRÄDGÅRDEN I FRAMTIDEN	50
SKÖTSELOMRÅDEN DEFINIERAS	52
RIKTLINJER FÖR ÅTGÄRDER OCH SKÖTSEL	55
SKÖTSELMÅL OCH ÖVERGRIPANDE ÅTGÄRDSFÖRSLAG	55

<i>Bevara den tidstypiska gestaltningen</i>	55
<i>Bevara trädgårdens och gårdens byggnader</i>	55
<i>Växtmaterial</i>	55
<i>Örtfloran i ädellövskogen</i>	56
<i>Gångvägar</i>	56
<i>Siktlinjer</i>	57
<i>Dränering</i>	57
<i>Parkmöbler</i>	58
<i>Miljöhänsyn</i>	59
<i>Belysning</i>	60
<i>Dokumentation</i>	60
<i>Förslag på innehåll i en detaljerad skötselplan för delområdet Pergolan</i>	61
RIKTLINJER FÖR ÅTGÄRDER OCH SKÖTSEL PER DELOMRÅDE	63
<i>Huvudentré</i>	63
<i>Pergolan</i>	65
<i>Ekparken</i>	71
<i>Lilleskog</i>	73
<i>Engelska parken</i>	75
<i>Trädgårdsland och växthus</i>	78
<i>Viltlunden</i>	82
<i>Skogslunden</i>	84
<i>Fasanparken</i>	87
<i>Viltskogen</i>	89
<i>Gården</i>	92
<i>Landsvägen</i>	95
AVSLUTANDE ORD	98
KÄLLFÖRTECKNING	100
OTRYCKTA KÄLLOR.....	100
TRYCKTA KÄLLOR & LITTERATUR.....	100
BILAGOR	102
A - FÖRTYDLIGANDEN AV BEGREPP OCH PERSONER, SID. A 1-15.....	102
B - GÖRAN BRUNNSTRÖMS MINNEN, SID. B 1 – 3.....	102
C – RESEBERÄTTELSE FRÅN ENGLAND, SID. C 1 – 7.....	102
D – KOPIOR PÅ HANDLINGAR UR GÅRDSARKIVET, SID. D 1 – 5.....	102
E – KARTOR OCH TRÄDGÅRDSPLANER, SID. E 1 – E 11 A-G.....	102

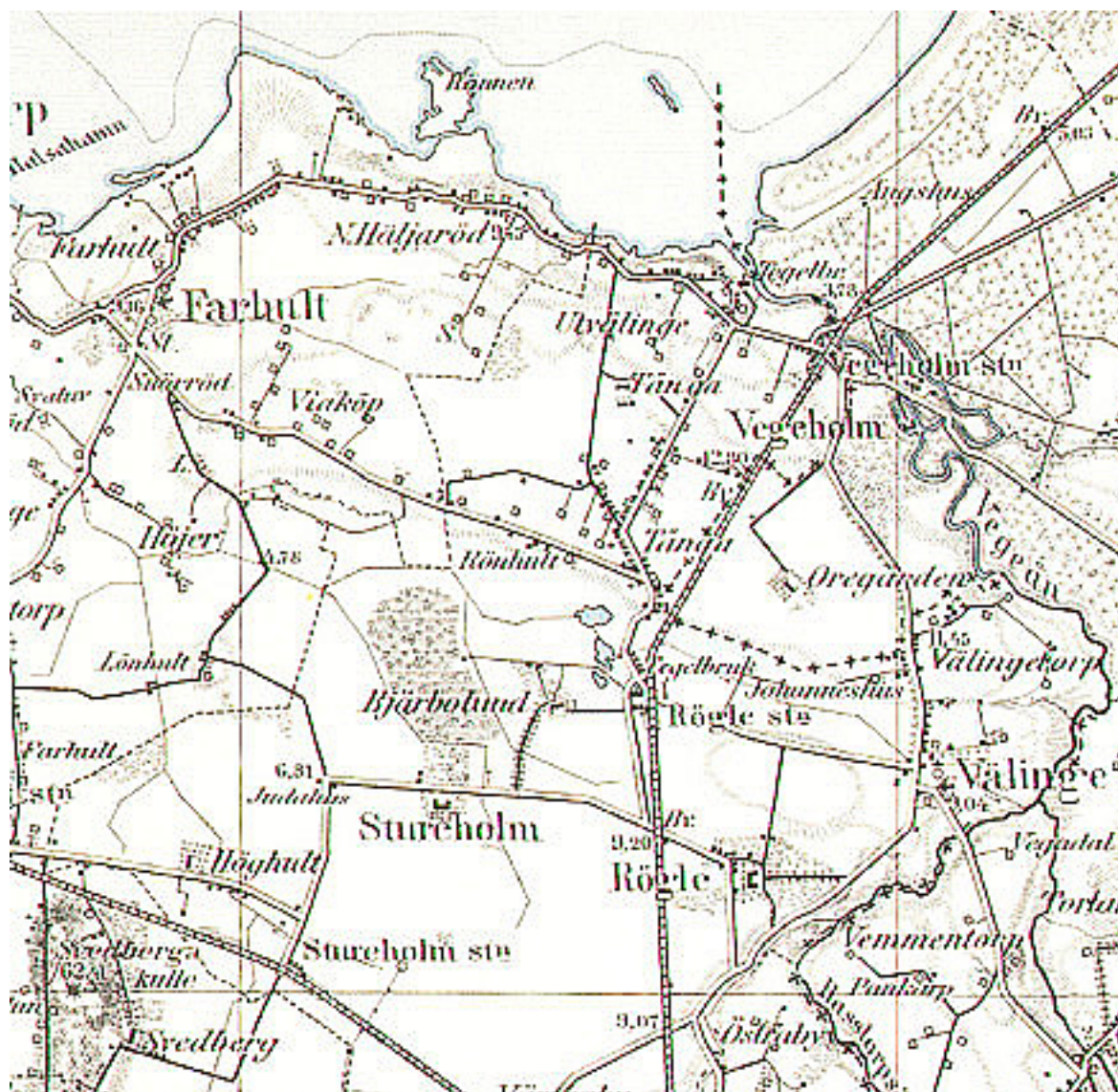
FIGURFÖRTECKNING

Figur 1	Generalstabens karta från 1940-talet visar Stureholms geografiska placering	5
Figur 2	Burmans karta från 1684 saknar både Lilla och Stora Fuglehult, dagens Stureholm	10
Figur 3	Sundius karta från år 1754	11
Figur 4	1915 års karta visar ägorna Lönhult, Stureholm och Bjerbolund	12
Figur 5	Utdrag ur Generalstabens karta från år 1815	13
Figur 6	Ångplogslaget på Stureholms gård omkring 1907	14
Figur 7	Flygbild från 1928. De två norra logarna brann ned 1932	15
Figur 8	Ritning till Willabyggnad, signerad Ola Andersson	15
Figur 9	Stureholms corps de logi åt söder, ritning av Ola Andersson 1912	16
Figur 10	Fasad åt norr till Stureholms corps de logi	17
Figur 11	1938 års trotjänare och medaljörer omger Sture och Alice Brunnström	18
Figur 12	Ekar i parken en vårdag	18
Figur 13	Plan över Krusenhof	19
Figur 14	Plan över Krusenhof, växthuset	20
Figur 15	Flygbild över Krusenhof	20
Figur 16	Flygbild över Stureholm före 1932	20
Figur 17	Päronallén som leder till trädgårdsmästarbostaden	21
Figur 18	Trädgårdsdelen till nytta, förstora detalj	22
Figur 19	Persikohuset och muren till trädgårdslandet	22
Figur 20	Trädgårdsplan av okänt ursprung	23
Figur 21	Landsbergs pergola 1918 enligt notering av Sture Brunnström	24
Figur 22	Pergolan ritad 1914 av Oscar Landsberg	25
Figur 23	Plinius d.y. hästskoformade gräsmatta från 79 e.kr.	26
Figur 24	Stureholms trädgård från söder, kring 1925	27
Figur 25	Växthusvägen och gången ut mot fasanparken	29
Figur 26	Nyanlagd rhododendronplantering, omkring 1920. Plantering gick att nå via gångar i gräset	29
Figur 27	Rondellen med solur, ca 1940. <i>Mäster</i> hastar fram	30
Figur 28	Idegransklot som barnen hoppade bock över	30
Figur 29	Stureholms gård från norr, kring 1920	31
Figur 30	Häck av bok, rygghäck av rödek och perennrabatten	32
Figur 31	Trädgårdspaviljongen ritades 1924 och uppfördes strax efter	33
Figur 32	Trädgårdspaviljongen 1924-01-29	33
Figur 33	Mur och pelare vid landsvägen, refuserat förslag	34
Figur 34	Urnor av gjutjärn pryder idag bland annat köksentrén	34
Figur 35	Urnor av gjutjärn ämnade för pelarna vid landsvägen	34
Figur 36	Siktlinje genom borgens entré ut mot trädgården	36
Figur 37	Siktlinje genom borgen från trädgården ut mot landsvägen	36
Figur 38	Norrvikens trädgårdar	37
Figur 39	Annonns ur katalog Boulton and Paul	39
Figur 40	Avdelningen för vin i Stureholms växthus någon gång på 1950-talet	39
Figur 41	Stenbänk	40
Figur 42	Gotlandsrussen Jill och Jack reds gärna av barn och kusiner	41
Figur 43	Auktion på Stureholm 1970	42
Figur 44	Trädgården på entrésidan i norr 1976	43
Figur 45	Pergolan åt söder 1976	43
Figur 46	Fären betar i resterna av fruktodlingarna	44
Figur 47	Göran Brunnströms plan över rosorna i pergolan från 1995	45
Figur 48	Rosorna har ersatts av lavendel, 'vanlig' samt 'Hidcote Blue'	46
Figur 49	Olika sorters clematis planerades 1998	47
Figur 50	Austinrosen Redoutée planterades 2000	47
Figur 51	Flygbild över Stureholms gård och trädgård 1998	47
Figur 52	Flygbild över Stureholms gård, trädgård och ädellövskog 1998	52
Figur 53	Hela Skötselområdet efter EU-kartan 1999 (ej skalendig)	52

Figur 54 Skötselområdet söder om landsvägen uppdelat i delområden	53
Figur 55 Gestaltungsförslag till Stureholms trädgård och park	54
Figur 56 Stående vatten under vårvintern 2003 i barnträdgården	58
Figur 57 Soffa av ek till minne av kär anhörig (Hilliers arboretum)	58
Figur 58 Liten soffa i ek i skyddad vrå (Sissinghurst Castle)	58
Figur 59 Enkel sittplats (Great Dixter)	59
Figur 60 Soffa efter modell av Edward Lutyens (Sissinghurst Castle)	59
Figur 61 Trädgårdstraktorn har försetts med skyffeljärn och efterharv	59
Figur 62 Delområdet <i>Pergolan</i>	61
Figur 63 Huvudentrén sedd från borgen ut mot landsvägen i norr	63
Figur 64 Stureholms norrfasad med murgrönan vintertid	64
Figur 65 Huvudentrén enligt gestaltungsförslag	64
Figur 66 Pergolan sedd från den västra alkoven in mot centrumrondellen med soluret	65
Figur 67 Landsbergs rosenrabatter längs borgens södra fasad (sett från borgen)	66
Figur 68 Blåregnet (<i>Wisteria sinensis</i> blommar gärna två gånger per år	67
Figur 69 Rådhusvinet (<i>Parthenocissus tricuspidata</i> 'Veitchii')	67
Figur 70 Bergklematis (<i>Clematis montana</i> var. <i>rubens</i>)	68
Figur 71 Klätterrosen 'Dorothy Perkins'	68
Figur 72 En vacker grind (Great Dixter, se Bilaga C)	69
Figur 73 Arkitektoniska träd i <i>ekparken</i> och rhododendronbuskaget	71
Figur 74 Den kaukasiska vingnöten (<i>Pterocarya fraxinifolia</i>)	72
Figur 75 Norra delen av <i>Lilleskog</i> sedd från öster efter avverkning av "de sista bokarna"	73
Figur 76 Spansk klockhyacint (<i>Hyacinthus hispanica</i> syn. <i>Scilla hispanica</i>) kan bli en matta i <i>Lilleskog</i>	74
Figur 77 <i>Engelska parken</i> med dammar och naturstenar, den gamla päronallén i fonden	75
Figur 78 Barnens trädgård är tryggt placerad i närheten av borgen	76
Figur 79 Parksoffor av <i>herrgårdsmodell</i>	77
Figur 80 Växthuset och trädgårdslaboratoriet	78
Figur 81 Växthuset invändigt, från norr	79
Figur 82 Aprikosskörd i växthuset	79
Figur 83 Trädgårdslaboratoriet sett från <i>Fasanparken</i> i öster	79
Figur 84 Hassellund i vårflor sedan den gallrats	80
Figur 85 Skyddshäcken av bok har blivit en lövgång för lek	80
Figur 86 Växthuset och trädgårdslandet	81
Figur 87 Viltlunden sedd från norr innan gallringen 2003	82
Figur 88 Skyddsplanteringen blir en <i>viltlund</i> med skyddande bryn	83
Figur 89 En <i>skogslund</i> , ett woodland	84
Figur 90 Körsbärsplommon (<i>Prunus cerasifera</i>)	85
Figur 91 Trädgårdsvägen leder vidare in i <i>Fasanparken</i>	87
Figur 92 Liljekonvalj blommar lagom till torsdag	88
Figur 93 Betande hjortar strax öster om <i>viltskogen</i>	89
Figur 94 Grönvit nattviol (<i>Plathantha chlorantha</i>) i <i>viltskogen</i>	90
Figur 95 Skogsnycklar (<i>Dactyloriza maculata</i> ssp. <i>fuchsii</i>) i <i>viltskogen</i>	90
Figur 96 En lyrformad björk långt in i <i>viltskogen</i>	91
Figur 97 En trolsk glänta med strutbräken	91
Figur 98 En kastanjeallé (<i>Aesculus hippocastanum</i>) har planterats vid gårdsinfarten åt väster	92
Figur 99 Lindallén och hagtornshäcken på gården	93
Figur 100 Gårdens torg har troligen tillkommit sedan branden 1932	94
Figur 101 Lindarna har tagits ned på grund av risk för skador	95
Figur 102 Östra delen av lindallén sedd från landsvägen	96
Figur 103 Gårdsgård kan ge en fin brytning mellan parken och <i>viltskogen</i>	97
Figur 104 Skylt kan placeras vid landsvägen	97

INLEDNING

Stureholms gård omnämns med namnet Stureholm för första gången i början på 1900-talet, men gårdsenheten är äldre än så. Den ursprungliga benämningen är Nötabo, Stora Fuglehult, Lilla Fuglehult med flera fastighetsbeteckningar. Gården är belägen i nordvästra Skåne med närhet till städerna Ängelholm, Höganäs och Helsingborg. De närmast belägna byarna är Rögge, Vålinge, Kattarp och Mjöhult (se Figur 1). Efter kommunsammanslagningarna på 1970-talet ligger gården i Helsingborgs kommun.

Figur 1 Generalstabens karta från 1940-talet visar Stureholms geografiska placering.
(ur Stureholms gårdsarkiv, kartor)

Bakgrund

Detta arbete behandlar hur landskapet kring nuvarande Stureholms gård har förändrats sedan 1600-talet och fram till senare delen av 1800-talet då gårdsenheten kom till. Under 1800-talets slut ledde framgångar i jordbruk och affärer till att ägarfamiljen Brunnström beslöt sig för att bygga ett corps de logi. Helsingborgsarkitekten Ola Andersson fick detta uppdrag och ritade

ett hus i nationalromantisk stil. År 1912 var corps de logiet färdigbyggt. För att gestalta trädgården anlätades stadsträdgårdsmästare Oscar Landsberg^{1,2} som ritade formen och en trädgårdspergola, vilken uppfördes i Helsingborgstegel. År 1918 var huvuddelen av trädgården anlagd och klar.

Under 1900-talets början skulle enligt tidens anda allting vara till nytta och så även trädgården. Det fanns till detta en trädgårdsmästare med några medhjälpare som var ansvariga för trädgården och för vad den kunde inbringa till gårdens eget hushåll och till försäljning. Detta är ett nu passerat kapitel i gårdens historia. För att försöka förstå dessa förändringar och om de var unika för Stureholms gård, kommer studier av andra gårdar och trädgårdar av liknande storlek och verksamhet att göras, för att se om de har förändrats på samma sätt.

Gården består av en trädgård med pergola, en park med anlagda gångvägar och av en mindre ädellövskog. Sett ur ett ekonomiskt perspektiv anses skogen tillhöra jordbruket på gården, men i mitt arbete vill jag ta in även denna del för att undersöka skogens möjligheter att med rätt skötsel öka gårdens upplevelsevärden.

Syfte

Mitt syfte med att göra detta arbete är att möjliggöra trädgårdens bevarande, utveckling och framtida skötsel genom att beskriva trädgårdens historia samt de generella trender som rådde när trädgården skapades. Vidare är ambitionen att beskriva avsikten med de bevarande- och utvecklingstankar som finns i en gestaltningsplan, en plan som utgör underlag för riktlinjer till hur en skötselplan kan arbetas fram. Målet är att möjliggöra att trädgården så långt det är möjligt, bibehåller sin ursprungliga karaktär även i framtiden.

Disposition

Resultaten av mitt arbete redovisas i framförliggande rapport. För att underlätta läsningen av rapporten har arbetet delats in i en historisk del som beskriver gårdens och trädgårdens historia ur ett individuellt perspektiv samt en beskrivning av de generella trädgårdstrender som rådde vid tiden kring sekelskiftet 1900.

De tankar kring bevarande och restaurering som har utmynnat i ett gestaltningsförslag, ligger till grund för riktlinjer om framtida åtgärder och skötsel. Riktlinjerna redovisas under en egen rubrik i denna rapport. En jämförelse med dagens trädgårdstrender, nationellt och internationellt, görs i en analysdel inför upprättandet av riktlinjer för åtgärder och skötsel. Även den ekonomiska aspekten är en viktig faktor för trädgårdens överlevnadsmöjlighet, både historiskt, idag och i framtiden. De ekonomiska aspekterna diskuteras avslutningsvis i arbetet.

Skötselplanen är på grund av arbetets tidsbegränsning till 10 veckor alltför omfattande att göra på detaljerad nivå. Arbetet kommer därför endast att visa på riktlinjer för de skötselområden som definierats för trädgården och skogen.

---

¹ Adam Kanff, stadsarkivarie, personligt samtal 2002-07.

² Stig Billing, stadsträdgårdsmästare Helsingborg 1964-1993, samtal vid besök Stureholm 2004-06-24.

METOD OCH MATERIAL

Huvudmetoden för mitt arbete har varit studier i gårdens rika arkiv, intervjuer med min svärfar Göran Brunnström samt studiebesök på platser som har anknytning till mitt arbete med Stureholm. Alnarps rika bibliotek har varit en stor källa till litterärt utbyte men även familjens egen bokhylla har gett ett rikligt sådant. Avslutningsvis, eller som en inspirerande inledning, har delar av familjen gjort en studieresa i södra England, som gav möjlighet till internationella jämförelser och rikligt med uppslag för framtidens trädgård.

Arkiv

Stureholms byggherre, Sture Brunnström, har genom sitt intresse för räkenskaper, arkitektur och trädgård, lagt grunden till ett rikt gårdsarkiv. Här har jag funnit köpehandlingar, fotografier, kartor och ritningar som har hjälpt mig att tolka historien om gårdens och trädgårdens framväxt sedan 1800-talets mitt. I byarna Rögle och Tångas hembygdsarkiv³ finns ett rikt bildmaterial som vittnar om lantbrukets skötsel ifrån förra sekelskiftet och så görs även i skriften *Ångplogar* (Blom, T. 1986).

Studiebesök

En ritning över trädgårdens pergola har jag funnit i gårdsarkivet. Ritningen har gått att härleda till Oscar Landsberg, stadsträdgårdsmästare i Helsingborg 1899-1938. För att göra jämförelse av andra anläggningar ritade av Oscar Landsberg, har jag gjort studiebesök i Helsingborg, där likheter med Stureholms pergola återfinns ibland annat Slottshagen, ritad av Oscar Landsberg 1910. Ett besök på Landsbergs perenner i Påarp har lett mig vidare till en nu 80-årig brorson till den barnlöse Oscar Landsberg. Tyvärr gav inte denna kontakt någon utdelning, eftersom något familjearkiv från Oscar Landsberg inte finns sparat.⁴

Ett besök i Båstad på Rudolf Abelins Norrviken är en för mig årligen återkommande källa till inspiration.⁵ Den plats och den påverkan som Abelins bok *Herrgårdsträdgården* troligen har haft på Stureholm och dess byggherre har känts viktig att förstå i samband med detta examens arbete.

Vi har tillsammans i familjen gjort en studieresa till södra England under sommaren 2004, för att under en veckas tid hämta inspiration till trädgårdens förnyelse, men även för att förstå hur de trädgårdsanläggare, som från 1900-talets början och fram till dess mitt, skapat trädgårdsrum som ännu idag känns inbjudande.

Litteraturstudier

För att förstå vad trädgårdens skapare har haft för visioner och avsikter med sin gård och trädgårdsanläggning har jag studerat litteratur som rör trädgårdstrender, nationellt och internationellt, vid sekelskiftet 1800 – 1900. Litteraturen har jag funnit genom att söka i Alnarps bibliotek, i min egen bokhylla och genom litteraturtips från vänner och bekanta.

---

³ Detta har inte inkluderats i detta arbete eftersom det till största delen berör det rika bildmaterialet från jordbruket på Stureholm (förf.).

⁴ Stig Billing har bekräftat detsamma⁴, men förde frågan framåt genom att föreslå att Helsingborgs museum möjligen kan ha tillgång till ett sådant material. Detta har i denna rapport inte tiden räckt till för att undersöka.

⁵ Vid årets besök konstaterar jag att den nye konstnärlige ledaren, den danske blomsterkonstnären Tage Andersen, har infört nya element som i de flesta fall förhöjer och förnyar upplevelsevärde av trädgården och i andra fall försvagar dess kvalitéer, siktlinjerna.

Genom litteraturstudierna har det framkommit att Rudolf Abelins *Herrgårdsträdgården* har varit en tydlig källa till inspiration för Stureholms trädgårdsanläggning och skötsel. I min svärfars bokhylla fann jag ett välbläddrat exemplar av denna bok, märkt med "S.B" för Sture Brunnström, på bokryggen. Denna bok, välläst och med en hel del noteringar, har varit en stor källa till förståelse för hur Sture och Alice Brunnström tänkte när de anlade sin trädgård under åren mellan 1914 – 1918.

Boken *Vår trädgård på Sofiero*, skriven och utgiven av kronprinsessan Margaretha år 1915, har Stig Billing haft vänligheten att låna ut till mig för att jag här skulle kunna studera vilka växter Sofieros perennplanteringar hade vid denna tid.

En slump gjorde att familjens intresse för trädgårdens historia sammanföll med att Staffan Sjöberg⁶, arbetade med material till en D-uppsats om Helsingborgsarkitekten Ola Andersson. Detta medförde att en sommardag år 2002 stod Staffan Sjöberg tillsammans Adam Kanff i Stureholms trädgård och de undrade om de fick ta några kort. Detta ledde till ett gott utbyte i båda riktningar av ritningar och källor till kunskap om Stureholms corps de logi och trädgård. Genom Staffan Sjöberg fick jag också tips om att en holländsk arkitekt intervjuats i Helsingborgs Dagblad runt år 1920. Artikelns fann jag genom att söka bland mikrofilmade tidningar på Helsingborgs Stadsbibliotek.

Ögonvittnen och bildokumentation

En ständig källa till kunskap är min svärfar, Göran Brunnström, som föddes 1917 på Stureholm. Genom sitt goda minne för hur trädgården och parken har sett ut, har han varit till stor hjälp med att sätta fotografier och ritningar i ett sammanhang som gör det möjligt att förstå hur Stureholms gård och trädgård har växt fram. Fotoalbum från olika medlemmar i släkten har vänligen lånats ut.

Under några år har jag med digitalkamerans hjälp dokumenterat Stureholms trädgård. Dessa bilder utgör nu ett stöd för de riktlinjer som skötselplanen innehåller. En fortsatt digital dokumentation av befintlig och planerad situation, kommer att ske och bilderna kommer att utgöra ett viktigt led i det efterföljande arbetet med att detaljerat utforma skötselplanen.

Studier och planer

För att dra upp riktlinjer för framtidens gård och trädgård har diskussioner förts i familjen kring ett antal möjliga inriktningar. Detta blev en av anledningarna till att jag sökte en utbildning till landskapsingenjör, för att öka kunskapen om Stureholms trädgårds framtida utvecklingsmöjligheter och skötselbehov.

En kurs i trädgårdshistoria sammanförde mig med landskapsarkitektstuderande, Maria Bergström. Tillfälligheter och möjligheter gjorde att Maria anlätades år 2002, för att få hjälp med att göra en situationsplan över Stureholms trädgård samt för att få idéer om något nytt inslag i trädgården. Avsikten är att trädgården i första hand skall bevara sin form och det befintliga växtmaterialet men även att nu försvunna element kan återinföras, om det ur kostnads- och skötselsynpunkt är lämpligt. Bevara, restaurera och försiktigt förnya har varit ledorden.

---

⁶ Staffan Sjöberg, studeranden i konsthistoria vid Lunds universitet 2002. Den, i skrivande stund, ännu opublicerade uppsatsen citeras i valda delar (se Bilaga A.2).

Bearbetning

Genom att gårdsarkivet har ett så rikligt historiskt material och att det är lättillgängligt för mig, så har jag under loppet av några år kunnat gå igenom det. Jag har gjort utdrag ur sådant som jag har ansett vara viktigt och intressant och så har jag haft förmånen att kunna fråga min svärfar Göran om hur saker och ting verkligen förhöll sig.

De mängder av fotografier som har kommit mig till del både ur gårdsarkivet och ur Linda Norsells⁷ rika fotoalbum har gjort att en bild har växt fram av hur livet har levt på en herrgård under 1900-talets tidiga dagar. Att helt bortse från detta vore inte möjligt, det är en dokumentation av en förfluten tid men innebär också att rapporten i vissa delar kan få personliga inslag. Dessa herrgårdens människor är en viktig del av gårdens men framförallt av trädgårdens historia. Hur trädgården sköttes och användes är sådant som inte har gått att bortse ifrån. Valda delar av det rika bildmaterialet har skannats in i datorn och bearbetats med programmet PhotoShop till lämpligt bildformat.

Ritningar ur gårdens arkiv, de flesta förvarade i en mapp märkt *Stureholms corps de logi*, har fotograferats av eller skannats in i datorn för att även de bearbetas till lämpligt bildformat. Riktigheten av osignerade original har kontrollerats med ett flertal personer.

Litteratur som berör nationella och internationella trender vid 1900-talets början har jag studerat och bearbetat på så sätt att jag har avgränsat urvalet till de nationalromantiska strömningarna, Arts- and Crafts-rörelsen i Sverige, som rådde vid tiden. Litteraturstudierna har följts upp med studiebesök både i Sverige och i England och reseberättelser samt fotografier har lagts in i rapportens bilagor.

Växtförteckningar och trädgårdsplaner avseende Stureholms nutida och framtida gestaltning har bearbetats och de ingår dels i rapportens huvuddel som beskrivning av nutid och dels som bilagor för beskrivning av framtid. De framtida gestaltningsplanerna har inarbetats i skötselplaner med hjälp av programmet AutoCad. Växtförteckningar från andra tidstypiska trädgårdar ingår som bilagor för att de skall kunna vara till hjälp vid val av hårdigt, tidstypiskt växtmaterial från tiden kring sekelskiftet 1900.

---

⁷ Linda Norsell, dotter till Elisabeth Brunnström och Nils Lund, barnbarn till Sture och Alice Brunnström.

STUREHOLMS HISTORIA

Att skriva denna rapport låter sig inte göras utan att också göra en tillbakablick på upphovet och den ekonomiska förutsättningen för trädgårdens tillkomst, nämligen jordbruket. De förfäder som förvärvade marken har genom framgångar i drift av jordbruk och affärer skapat en herrgård med tillhörande trädgård, en historia som det i våra dagar känns angeläget att berätta.

Landskap och jordbruk

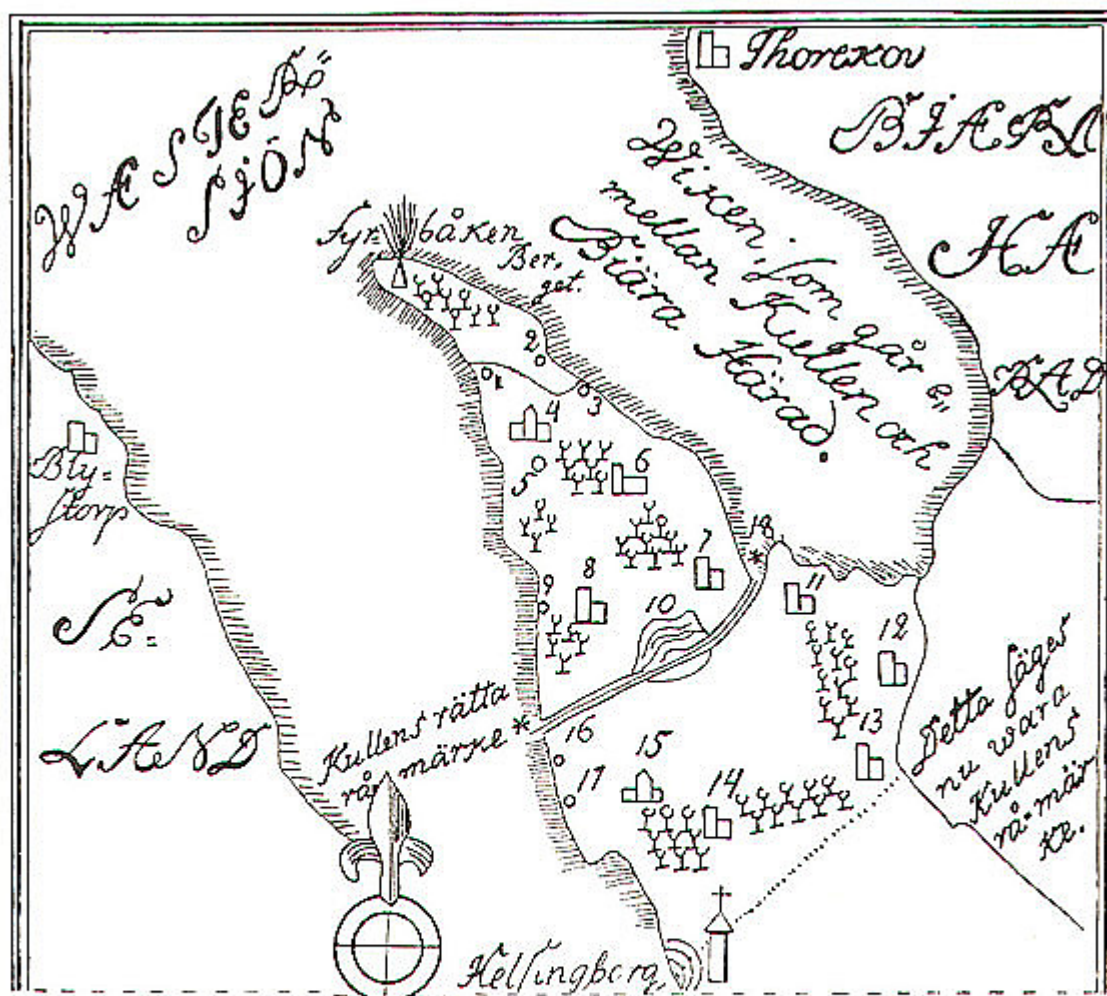
Jordarten kring Stureholm är i huvudsak mellanlera med inslag av sand och den har bildats efter inlandsisens avsmältning. Omedelbart efter avsmältningen låg stora delar av det nuvarande Skåne under havets yta. Dessa delar täcktes då av sediment som sand och lera. Området innanför Skålderviken var havs- eller insjövikar, vilket förklarar de sand- och lerlager som här täcker moränen (Billqvist, 2002).

Genom att studera äldre kartor går det att utläsa förändringar av de skogtäckta områdena. På Burmans karta från år 1684 finns inte Stureholm, eller som det tidigare hette *Nötabo*, *Stora* och *Lilla Fuglehult*, med som beteckning. Däremot är orterna Rögla, Mjöhult, Kattarp och Vegeholm med och till hjälp för att lokalisera var dagens Stureholm är beläget (se Figur 2).

Figur 2 Burmans karta från 1684 saknar både *Nötabo*, *Lilla* och *Stora Fuglehult* (samt Stureholm). (ur Stureholms gårdsarkiv, kartor)

I skriften *Kullabygd* återfinns en karta uppritad av Simon Petrus Sundius från år 1754, som visar orterna Farhult, Vålinge och Kattarps kyrkor (se Figur 3) (Eriksson et al, 1928). Området däremellan är skogklätt och torde vara den skog, som numera delvis är Stureholms gård.

Petr. Sundius' karta av år 1754.

1. Mölle.	7. Jonstorps kyrka.	13. Kattarps kyrka.
2. Himmelstorp.	8. Väsby kyrka.	14. Allerums kyrka.
3. Arild.	9. Höganäs.	15. Kulla Gunnarstorp.
4. Krapperup.	10. Vasahamn.	16. Viken.
5. Bräcke källa.	11. Farhults kyrka.	17. Domsten.
6. Brunuby kyrka.	12. Vålinge kyrka.	18. Hammen.

Figur 3 Sundius karta från år 1754.

Nummer 11-13 avser det skogklädda området där Stureholm är beläget. (ur *Kullabygdens årstidskrift 1985*)

Sedan 1600-talets mitt har gårdarna Rögge, Spannarp och Vegeholm varit en enhet, med Vegeholm som huvudgård. År 1830 såldes Rögge säteri till *Carl Johan Wachtmeister* som bl.a. anlade Västraby gård. Sonen *Gothard Wachtmeister* övertog år 1855 säteriet och sålde det senare vidare till konsul *Petter Olsson* år 1871⁸. "Rögge ägde i forna dagar åtskilliga

⁸ 1871, eller tidigare, har Bjerbolund, Lönhult och Stora Fuglehult köpts av J P Lüders, som senare sålde desamma till Axel Brunnström d.ä.

lundar av ek. Mellan Rögle och Svedberg räknade man Lilleskog⁹, Nötabo och Stutakärr (alskog), därefter vidtog Svedbergs skogar” (Ingelsberg & Lindfors, red. 1985). En av de benämningar som lever kvar ännu idag på Stureholms gård är *Lilleskog*.

Axel Brunnström d.ä. arrenderade och brukade ett antal gårdar innan han förvärvade egendomarna Bjerbolund, Stureholm och Lönhult¹⁰ (se Figur 4) av P Lüders enligt köpekontrakt och lagfart daterad den 14:e mars år 1877¹¹ (se Bilaga D.1). Syskonen Manette¹² och Axel Brunnström hade kommit från gården Olivelund och växt upp i Välinge prästgård hos prostfamiljen Falck, som saknade egna barn. (Brunnström, 1936).

Figur 4 1915 års karta visar ägorna Lönhult, Stureholm och Bjerbolund. (avfotograferad i Stureholms gårds kontor av Åse Brunnström, 2004)

Generalstabens kartering av Skåne har redovisats i en karta daterad under åren 1812 och 1815-1820, visar ett skogklätt landskap, troligtvis ekskog, som sedermera höggs ned för att bryta ny mark (se Figur 5). Virket såldes till en skeppsbyggare i Viken¹³, en affärsförbindelse

⁹ *Lilleskog* lever ännu kvar som benämning, se vidare under kapitlet *Riktlinjer för åtgärder och skötsel*.

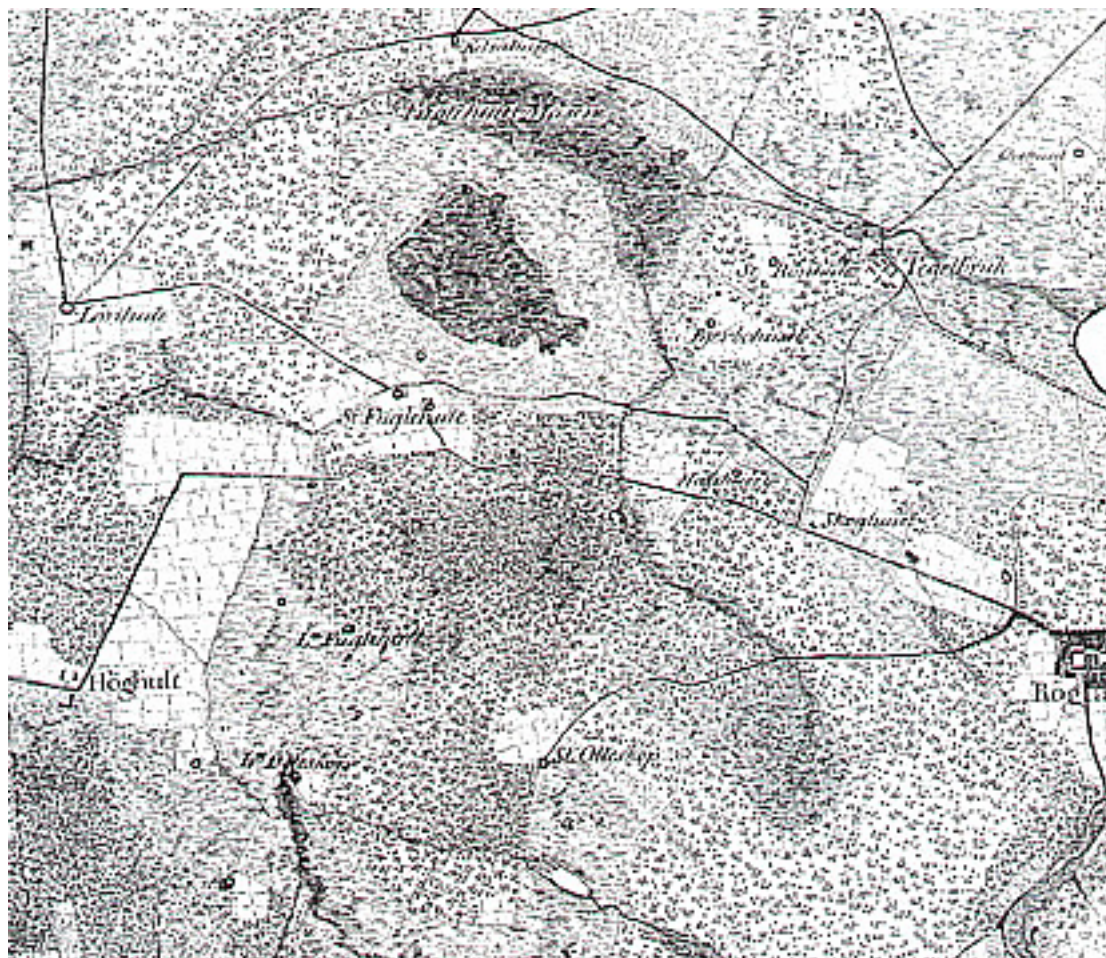
¹⁰ Lönhults gård såldes år 1918 till Weibull. Istället köptes en skogsegendom, Skeinge säteri, som senare Sture och Alice son, Sten Brunnström, fick köpa (1934). Denna gård är fortfarande i familjen Sten Brunnström d.ä ägo (3:e generationen).

¹¹ Bjerbolund, Stureholm och Lönhult var år 1915 på tillsammans drygt 800 ha odlad mark.

¹² Ett släktskap mellan familjerna Olsson och Brunnström uppstod genom att Manette Brunnström, syster till Axel Brunnström d.ä, gifte sig med konsul Petter Olsson, dåvarande ägare till granngården Rögle säteri.

¹³ Korrespondenskort mellan Sture Brunnström och skeppsbyggaren, Stureholms gårdsarkiv.

som kom att ge goda kontakter längre fram, inte minst för Ola Andersson, arkitekt till Stureholms blivande corps de logi¹⁴.

Figur 5 Utdrag ur Generalstabens karta från år 1815.

De skogklädda eklundarna vid Stora Fuglehult och Lilla Fuglehult. (ur Alnarps biblioteks kartsamlingar)

Odling i landskapet blev senare möjlig tack vare att utdikning av marken gjordes. Dagens landskap kännetecknas av stora öppna fält, något som tycks uppskattas av större fåglar och av fågelskådare.

Åren under senare delen av 1800-talet och början av 1900-talet förde med sig mycket nytutveckling för jordbruket. Handelsgödsel började användas, och i *Anteckningar om släkten Brunnström* går det att utläsa hur författaren själv, under 1800-talets slut åkte med sin farfar, Axel Brunnström d.ä., genom *Nötabo* och farfadern kommenterade när de åkte igenom fälten att här hade han "lagt ned för 40.000 kronor gödning" (Brunnström, 1936). Det var en stor summa pengar vid denna tid, men det visade sig vara klokt, då skördarna blev rikliga.

Mekaniseringen inom jordbruket gjorde också att det gick att bruka den tunga lerjorden på ett effektivt sätt. Man började, som en av de första gårdarna i Skåne, att använda ångplogar istället för hästar vid plöjning (se Figur 6). För att transportera sockerbetor över fälten, ned till Stureholms¹⁵ station, användes så kallade DeCauvillespår (se Bilaga B.1).

¹⁴ Korrespondenskort vittnar om att Ola Andersson gifte sig med skeppsbyggarens dotter, Stureholms gårdsarkiv.

¹⁵ Stureholms station kan vara anledningen till att gården fick namnet Stureholm, men det är klartlagt (förf.).

Ångplogslaget vid Stureholm.

Detta är således bilden på några av männen som gjorde det, dvs plöjde den skånska jorden under kraft av ånga. En underbar bild. Från vänster Henning Persson, Åke Lind, Josef Lubera, Tage Pettersson och Ernst Lind. (Med vänlighet av Stureholms gård).

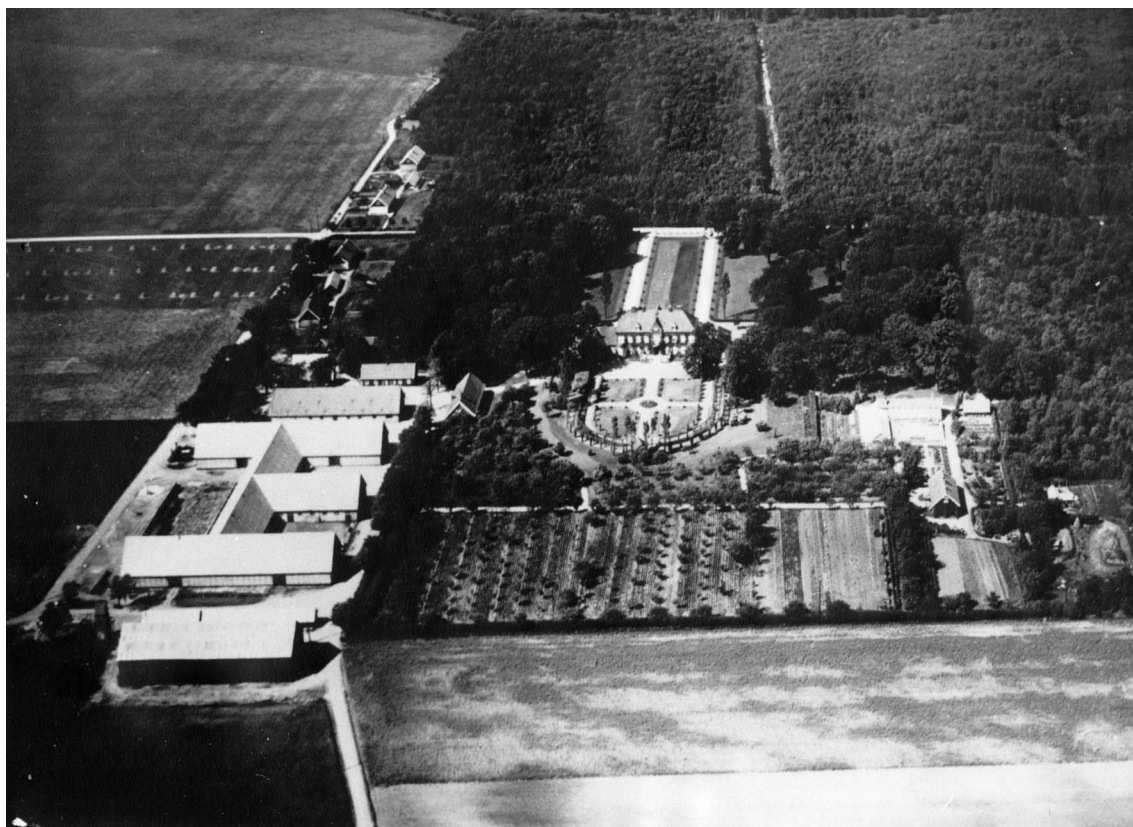
**Figur 6 Ångplogslaget på Stureholms gård. Plogen var en av de första i Skåne, inköpt 1907.
(ur Rubens maskinhistoriska samlingar)**

Gårdens byggnader

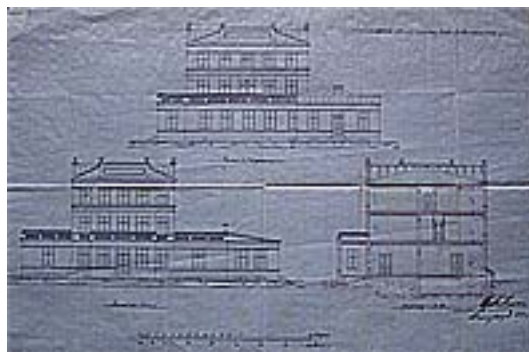
Sedan Axel Brunnström d.ä. förvärvat *Bjerbolund, Fuglehult* (dagens Stureholm) och *Lönhult* måste han ha fått ”eld i baken”¹⁶. Redan år 1880 stod den stora magasinsbyggnaden färdig. Man lade stor vikt vid detaljer och utsmyckning på byggnader vid denna tid och ritningar på smedja och transformatorstation är utförda in i minsta detalj. Stallbyggnader byggdes för att inhysa hästar och kor. Idag finns inte alla byggnader kvar då en brand år 1932 ödelade några, som aldrig återuppbyggdes. Även bostäder för arbetarna (statarna) byggdes. Fyra av dessa finns kvar idag, likaså inspektorsbostaden, trädgårdsmästarens bostad samt chaufförens bostad och bilarnas garage (se Figur 7).

Familjen Axel Brunnström d.ä. och hans hustru Rosalie bodde på Bjerbolunds gård. De hade dock för avsikt att bygga ett corps de logi på nuvarande Stureholms gård vilken ritning signerad av Helsingborgsarkitekten Ola Andersson vittnar om. En passande huvudbyggnad till ägorna blev i ritningsförslaget en palatsliknande villa i italiensk stil, säkert enligt önskemål från den tänkta byggherren. Av okända anledningar blev villan aldrig uppförd (se Figur 8).

¹⁶ Göran Brunnström (1917-), son till Sture och Alice Brunnström, barnbarn till Axel Brunnström d.ä., kommenterar sin farfars ”nybyggnadsframfart”, muntligen 2004.

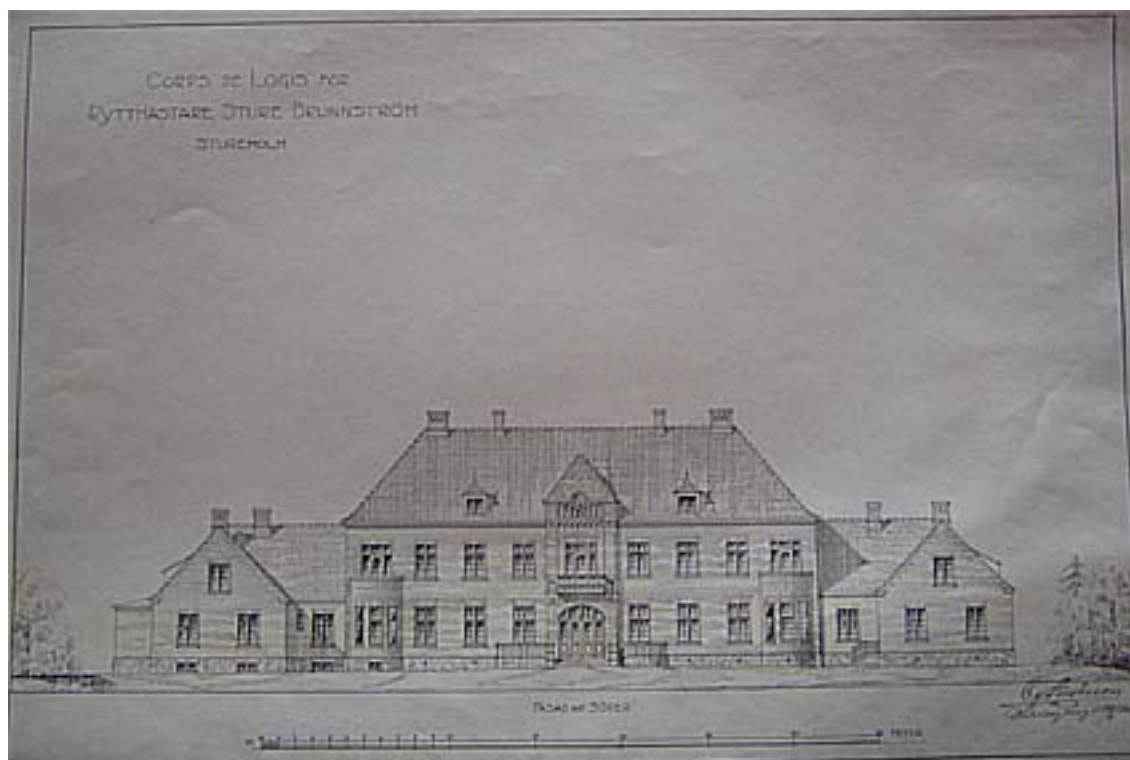
Figur 7 Flygbild från 1928. De två norra logarna brann ned 1932.
De återuppbyggdes inte. (inramat fotografi i Stureholms gårds kontor)

Figur 8 Ritning till *Willabyggnad*, signerad Ola Andersson 1898. (ur Stureholms gårdsarkiv, mappen *Corps de logiet*)

De goda åren för jordbruket kring sekelskiftet till 1900 gjorde att det blev Sture Brunnström, sedan han år 1908 (se Bilaga D.2) förvärvat egendomarna från sin fader, Axel Brunnström d.ä., som förverkligade byggandet av ett corps de logi till gården. Sture Brunnström kontaktade arkitekt Ola Andersson (se Bilaga A.2) för att få ett förslag till ett corps de logi på ägorna¹⁷. År 1912 i februari var förslaget färdigt och det är detta som är den färdiga byggnaden idag (se Figur 9).

¹⁷ Korrespondenskort vittnar om en flitig brevväxling rörande förslaget framväxande, Stureholms gårdsarkiv

**Figur 9 Stureholms corps de logi åt söder, ritning av Ola Andersson 1912.
(ur Stureholms gårdsarkiv, mappen Corps de logiet, avfotograferad av Åse Brunnström 2004)**

Ur räkenskapsböcker¹⁸ förda under byggnadstiden mellan år 1912-1913 går det att utläsa att det på skogens konto har det blivit en nettovinst på ca 8.000 kronor, erhållna vid försäljning av ekplank. En del av dessa har troligen använts till corps de logiets inredning, till exempel dörrar och panel som än idag bekläder stora hallen¹⁹.

Den gamla fastighetsbeteckningen, *Stora Fuglehult*, blev en grund till retsamhet från närmaste grannarna på Rögle säteri, släktingen Petter Olsson, vilket inte föll i god jord. Det var troligen en anledning till att egendomen döptes om till Stureholm, efter byggherren Sture Brunnström²⁰.

Huruvida det nyuppförda corps de logiet skall benämnas slott, borg eller herrgård är inte helt entydigt. En artikel i *Byggnadstidningen* från år 1917-18 beskriver Stureholms nyuppförda corps de logi. Här skriver artikelförfattaren (okänd) att: "Byggnadens formgivning är synnerligen måttfull med en enkel ytbehandling, lämpad att genom rikare dekorerings med slingerväxter och annan trädgårdskonst frammana en på samma gång hemtrevlig som tilltalande helhetsverkan, hvarvid man tydligen nått en rätt så monumental, slottslig prägel (se Figur 10)" (BT, 1917-18 sid. 64).

¹⁸ Hufvudbok vid Stureholms gård 1913-1920, Stureholms gårdsarkiv.

¹⁹ Ekpanelen i matsalen har hämtats från Bjerbolund i samband med att inredningen gjordes. Göran Brunnström muntligen 2004-08-22.

²⁰ Enligt Sture Brunnström själv fanns namnet tidigare, men några sådana belägg har inte återfunnits. Göran Brunnström, muntligen 2004-08-22.

**Figur 10 Fasad åt norr till Stureholms Corps de logi.
Ritning av Ola Andersson, 1912. (Stureholms hall, avfotograferad av Åse Brunnström, 2004)**

De olika begrepp som finns för att benämna herrgårds- och slottslika byggnader har en lång bakomliggande historia. För att underlätta för läsaren av denna rapport finns en sammanställning av begreppen med förklaringar hämtade ur NE (se Bilaga A.1).

Inom Alice Brunnströms²¹ familj, Gravenhorst-Lövenstjerne, talade man om *borgen* när huvudbyggnaden på Vegeholms slott omtalades. *Borgen* är troligen ett begrepp som Alice förde med sig till Stureholm. Det nyuppförda corps de logiet benämndes *borgen* inom familjen²² framförallt under Alice levnad. Trots avsaknad av vallgrav (se Bilaga A.1) så kan *borgen* låta som ett bekvämt och passande uttryck, med historisk förankring, att använda ännu idag. Fortsatt i rapporten kommer corps de logiet på Stureholm att benämnas som *borgen*.

När *borgen* var färdigbyggd kunde ett bekvämt herrgårdsliv inledas. Göran Brunnström föddes 1917, som yngsta barnet i en syskonskara av åtta, efter inflyttningen i den nybyggda *borgen*. På ritningen benämndes rummen till pojkarna med deras namn, de fick var sitt rum, medan de tre flickorna fick ett gemensamt, benämnt *flickornas rum*²³.

Göran Brunnström berättade inför sin 80-årsdag om hur livet inom familjen på Stureholm framlevdes under 1920-talet (se Bilaga B.2). De trotjänare som fanns med familjen under många år, både i hushållet, trädgården och inom jordbruket, belönades med medaljer. Ett sådant tillfälle var 1938 (se Figur 11).

²¹ Alice Brunnström (född Gravenhorst-Lövenstjerne, Vegeholms slott, 1878-1976), gm Sture Brunnström.

²² Lars Brunnström, 1954-, ägare och brukare till Stureholms gård, barnbarn till Alice och Sture Brunnström.

²³ Ritning i plan av övervåning, utförd av Ola Andersson, 1912. Finns i "stora hallen" på Stureholm.

Figur 11 1938 års trotjänare och medaljörer²⁴ omger Sture och Alice Brunnström. De är mitt i bild på Stureholms terrass åt söder. (ur fotoalbum i Stureholms gårdsarkiv).

---

²⁴ Trädgårdsmästaren, *mäster* Axel Andersson står strax till höger bakom Alice Brunnström. ”Mamma Alice var den som tog hand om de som bodde på gården och såg till att de trivdes och hade det bra” Göran Brunnström, muntligen 2004-08-22.

Stureholms trädgård

Att trädgården skulle vara till nytta var en självklarhet vid denna tid. I princip allt som konsumerades i hushållet odlades i egna växthus och drivbänkar, i fruktodlingar och i blomsterbäddar. Sture Brunnström²⁵ var nästan jämnårig med Rudolf Abelin²⁶, en av tidens stora trädgårdsarkitekter och författare till den bok, *Herrgårdsträdgården*, som troligen har inspirerat Sture och Alice när de har skapat och planerat sin trädgård.

Abelin skriver att trivseln är det viktigaste med herrgårdsträdgården och den uppnås genom en rik omväxling för ögat, bekvämligheter för det dagliga livet och omsorg om visthusboden (Abelin, 1915). Det recept som ger en lyckad herrgårdsträdgård och för dem som förstår att använda det kommer att bygga upp en trädgård som tillsammans med *”den gamla mangårdsbyggnaden skall dana hemmet, inbädda och omfatta hufvudbyggnaden, skänka beboarna otaliga fröjder i fägring och färg, svalka och skugga i sommarhettan, skydd i vinterstormen, blommor i rummen och på bordet året rundt, frukt och nötter i skålarna, läckra rötter och grönsaker i visthusbod och källare”*(Abelin, 1915, sid. 27).

Om det fanns någon plantering, utöver den befintliga ekskogen, när Sture och Alice Brunnström började sin uppbyggnad av Stureholms trädgård så har några sådana belegg inte framkommit under detta arbetet. Delar av den befintliga ekskogen kom att bli en vacker ekpark (se Figur 12) när anläggandet av trädgården till Stureholm påbörjas.

Figur 12 Ekar i parken en vårdag.
(Foto: Åse Brunnström, 2004)

²⁵ Sture Brunnström, 1868-1986, ryttmästare och son till Axel Brunnström d.ä. och hans hustru Rosalie.

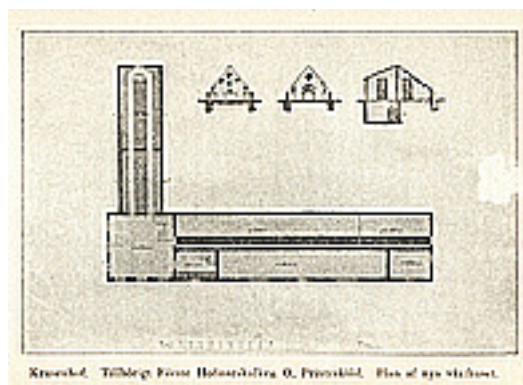
²⁶ Rudolf Abelin, 1864-1961, trädgårdsarkitekt och skapare av Norrvikens trädgårdar i Båstad.

Plan över trädgården

Någon situationsplan över trädgården som helhet har inte gått att finna och har kanske inte heller blivit utförd. I *Herrgårdsträdgården* visar Rudolf Abelin en plan över *Krusenhof*, en östgötsk herrgård, vars planering minner starkt om Stureholms (se Figur 13 och Figur 14). Sture och Alice kanske har känt till denna herrgård eller så kan de ha följt någon annan mönsterbok. Måhända har också egna intryck ifrån några av de resor som de företog ut i Europa (se Bilaga B.2) inspirerat dem när de påbörjade planeringen av trädgården.

Figur 13 Plan över *Krusenhof*.
(ur Abelin, 1915, sid. 52-53)

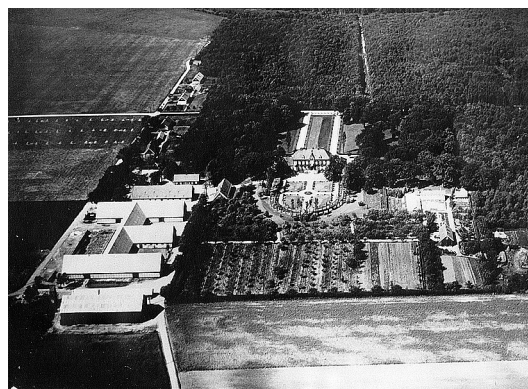
Figur 14 Plan över *Krusenhof*, växthuset.
(ur Abelin, 1915, sid. 115)

Likheten mellan Stureholm och Krusenholds placering av byggnader och trädgårdens form är påtaglig (se Figur 15 och Figur 16), men det råder diskrepans mellan årtalen. Rudolf Abelins, *Herrgårdsträdgården*, utkom 1915 medan det på Stureholm byggdes växthus redan 1908²⁷. Trädgårdens pergola ritades redan 1914 av Oscar Landsberg²⁸ så inte heller här stämmer årtalen.

Krusenhof från luften. Flygfoto AB Flygstatik, Dals Långed.

Figur 15 Flygbild över *Krusenhof*.
(ur Kjellberg, 1971)

Figur 16 Flygbild över Stureholm före 1932.
(ur Stureholms gårdsarkiv)

Trädgårdens anläggningar till nytta

Sture Brunnström var en man som höll god bokföring på alla utgifter och inkomster. I räkenskapsböcker finns nedtecknat nybyggnadskostnader under åren 1907 – 1908 där det för

²⁷ Afräkningsbok 1907, Stureholms gårdsarkiv.

²⁸ Oscar Landsberg, 1914, ritning pergola till Stureholm, Stureholms gårdsarkiv.

gårdsenheten Stureholms räkning har påförts kostnader för byggande av växthus men även för inköp av växter, i huvudsak fruktträd²⁹.

Fruktodlingen

De första uppgifter som går att finna avseende införskaffandet av växter till trädgården, är en utbetalning till trädgårdsmästare N P Jensen för fruktträd och rosor (B o S)³⁰, utbetald den 23 april 1907, till en kostnad av 59 kronor och 25 öre³¹. Långt senare finns en notering om ersättning för en räkning avseende alléträd, utbetalt den 16 april 1909³². Vilken allé dessa träd är avsedda för har inte noterats, men det kan ha varit den päronallé som ännu idag leder ned till trädgårdsmästarebostaden (se Figur 17). Allén avdelade fruktodlingen i en nordlig och en sydlig del, vilket framgår av flygfoton från tiden (se Figur 16).

Figur 17 Päronallén som leder till trädgårdsmästarebostaden.

(Foto: Åse Brunnström, 2004)

Fruktträden har senare trädgårdsmästaren Axel Andersson, titulerad mästare, noterat utkomst av i sin kassabok, förord under åren 1947-1950. På pärmens insida finns noterat att fruktträdgårdens storlek på den södra sidan var 180 x 70 m och på den norra sidan 180 x 35 m. Ytan är angiven till 12 600 m² respektive 6 300 m², en areal på totalt 18 900 m² fruktodling.

---

²⁹ Afräkningsbok 1907, Stureholms gårdsarkiv.

³⁰ (B och S) kan möjligen avse B för buskros och S för stamros (förf.)

³¹ ibid.

³² ibid.

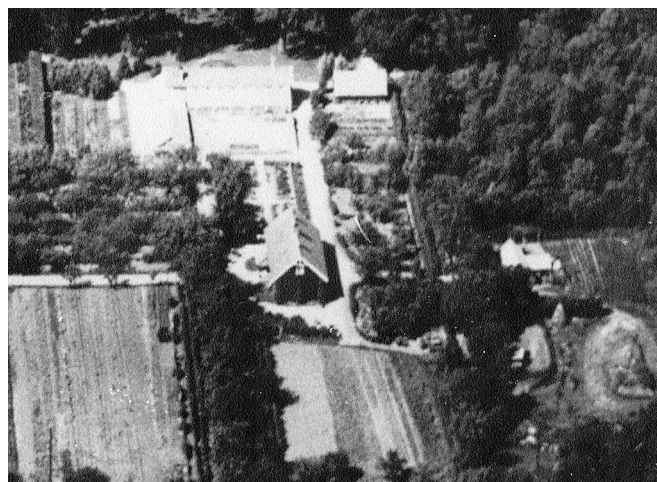
Tabell 1 Frukträden inventerade i slutet på 1950-talet³³

Frukträd	Sort	Antal	Under 5 år
Päron	ej angivna	100	7
Plommon	”	15	7
Körsbär	”	9	4
Äpplen	sorter enligt nedan	351	25

En inventering av frukträden har gjorts någon gång mellan åren 1947-1950 och de sorter som fanns då är nedtecknat på pärmens insida (se Tabell 1)³⁴. Äpplesorterna som noterats var *Säfstaholm Gravenstein, Signe Tillisch, Cox Pomona, Ribson, Cox Orange, Åkerö, Transparent Blanche, Melonöpple, Filippa, Kortstjelk, Oranie Husmoder, Järnäpple, James Greave, Gul Richard, Belle Boskov, Ingrid Marie, Blenheim, Ringstaäpple, Skogsfodäpple och "Fröhalsarter"*.

Växthuset och trädgårdslandet

En sammanställning vid 1908 års slut visar att 640 kronor och 58 öre totalt har lagts ned i byggnadskostnader för växthuset. Några av de utgifter som tillskrivits växthuset avsåg en utbetalning till bleckslagare P Mandahl som ersättning för rör till växthuset, de betalades med 5 kronor och 25 öre. En annan utbetalning var gjord till murare Olof och avsåg förskott på växthus med 250 kronor och till Edvard Andersson har noterats en utbetalning för träarbete avseende drifhus till en kostnad av 183 kronor och 20 öre³⁵. Inga utgifter av senare datum har noterats så troligen var växthuset färdigbyggt år 1908. De persikohus och odlingsbäddar som fanns kvar långt fram på 1900-talet (se Figur 18 och Figur 19) kan vara från samma år. En jordkällare fanns också, men den revs i början på 1980-talet på grund av eftersatt underhåll³⁶.

Figur 18 Trädgårdsdelen till "nytt", förstora detalj efter flygbild från 1928. (ur Stureholms gårdsarkiv)

Figur 19 Persikohuset och muren till trädgårdslandet. (ur Linda Norsells fotoalbum, 1920-talet)

³³ Afräkningsbok 1907, Stureholms gårdsarkiv.

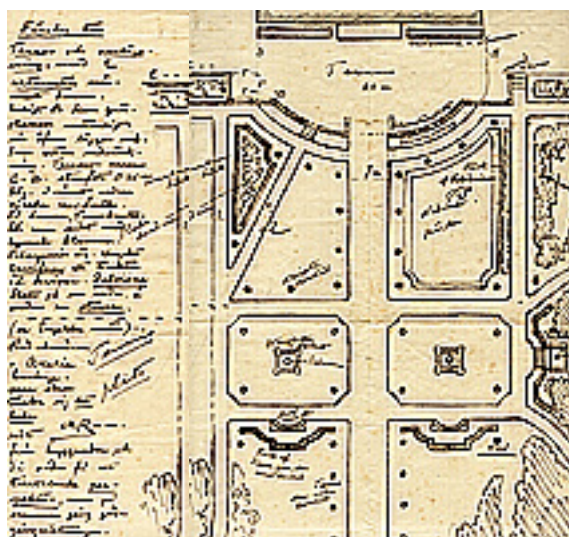
³⁴ Kassabok över Stureholms trädgård 1947-1950, Stureholms gårdsarkiv.

³⁵ ibid.

³⁶ Lars Brunnström, muntligen. År 1985 övertog Lars och broder Jan Brunnström Stureholm och Bjerbolund från sin far Göran Brunnström.

Trädgårdens anläggningar till nöje

En ritning³⁷ funnen i gårdsarkivet är osignerad, men visar ett förslag till trädgårdsanläggning för trädgårdens södersida, med två alternativ till anläggning av gräsplan (se Figur 20). Det ena förslaget är med nedsänkt gräsmatta och det är också så som den faktiskt har blivit anlagd. I övrigt stämmer inte förslaget med fotografier från tiden. Av ritningen framgår det olika förslag på terrasseringsar. Att spekulera i vem som ligger bakom ritningen vågar jag inte göra, men troligen är den gjord före 1914 (då Landsberg ritade pergolan som blev anlagd år 1915). Antagandet är baserat på det faktum att den anlagda pergolan inte är inritad på förslaget. Av okänd anledning måste detta förslag ha refuserats men någon idé eller del av förslaget kan ha använts av Sture och Alice i trädgårdens slutgiltiga utformning.

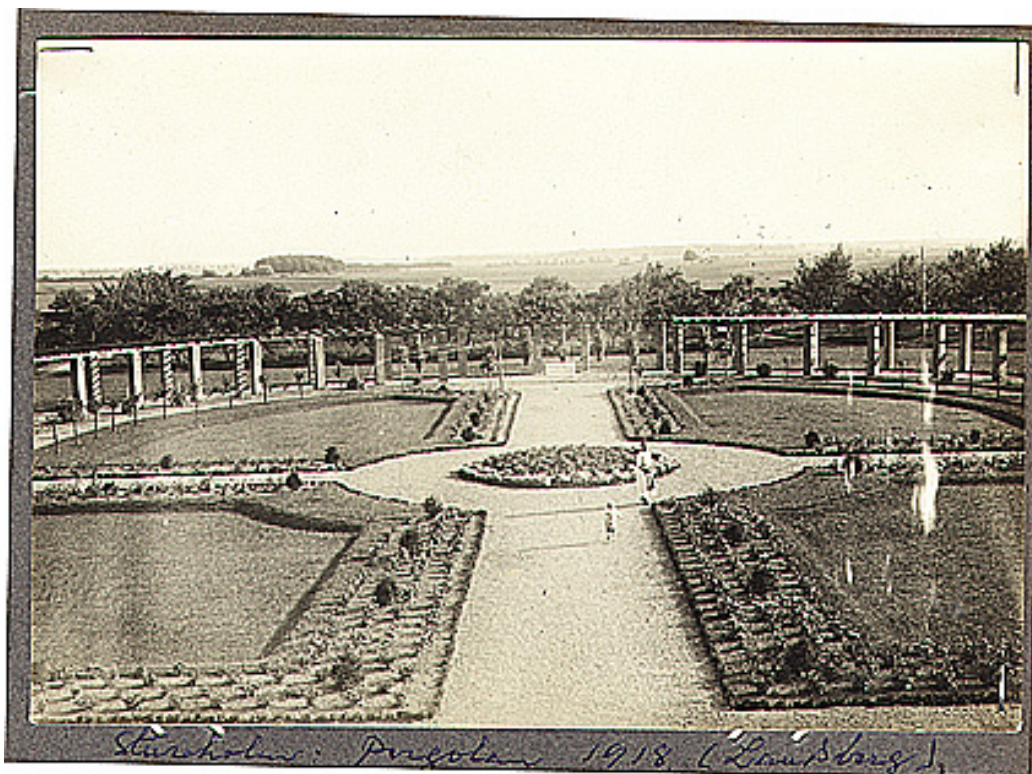
Figur 20 Trädgårdsplan av okänt ursprung.
(ur Stureholms gårdsarkiv, mappen *Corps de logiet*)

En trädgårdsarkitekt vid namn Cox (se Bilaga A.4) har den 15 april år 1920 fått ersättning med 285 kronor för en trädgårdsritning som inte har gått att återfinna i gårdsarkivet. Arbetet för denna antas vara utfört före den 9 mars 1920 då trädgårdsarkitekten Cox, i en intervju i Helsingborgs Dagblad, omtalar att han har ritat trädgårdsanläggning åt ryttmästare Sture Brunnström på Stureholm (Pkp, 1920). Husets fru, Alice Brunnström gav uttryck för sin förfäran över ”de tokiga idéer som holländaren hade, han ville till och med göra ett vattenfall!”³⁸ Vilka spår, om ens några, den holländske trädgårdsarkitekten har satt på Stureholms trädgård, har inte varit möjligt att klargöra. Kanske Sture och Alice helt förkastade förslaget, eftersom ritningen inte har gått att återfinna?

Den trädgård som finns fotograferad från 1918 är i huvuddragen Landsbergs (se Figur 21), frånsett långrabatterna och rosorna på stam, även de är planterade innan Cox gjorde sin ritning (år 1919 eller 1920), vilket fotografiet från 1918 vittnar om.

³⁷ Okänd, före 1914, Ritning trädgård å Stureholm, Stureholms gårdsarkiv.

³⁸ Göran Brunnström, (född 1917), son till Sture och Alice Brunnström, muntligen 2004.

Figur 21 Landsbergs pergola 1918 enligt notering av Sture Brunnström³⁹.
(ur fotoalbum i Stureholms gårdsarkiv)

Herrgårdsträdgården (Abelin, 1915) har flitigt använts när Sture och Alice Brunnström har planerat sitt paradys på Stureholm. Markeringar finns på åtskilliga sidor i boken vid sådant som de har funnit intressant. Detta återspeglas i Stureholms trädgårdsanläggning:

- **Vårdträden, hästkastanj, *Aesculus hippocastanum* och ekparken**
”Träd som tillhåra mangårdsbyggnadens närmaste omgivning äro sålunda pyramidekar och almar” (Abelin, 1915, sid. 154).
- **Lökväxter har planterats i gräsmattorna**
”Blommorna kunna äfven såsom framhållits ordnas fritt i gräset (Abelin, 1915, sid. 146). ”Att därför sticka ned snödroppar, crocus, scilla, tulipaner, narcisser [...] det är något ljufligt och i alla hänseenden tillrådligt” (Abelin, 1915, sid.147).
- **Häckar av olika höjder och arter, bok- och ekhäck samt buxbom indelar pergolan**
”Rosgården omgärdas med högre och indelas med lägre häckar” (Abelin, 1915, sid. 148). ”Häckar av ek, päron och afvenbok låta äfven väl tukta sig och blifva ganska trefliga. De kunna dessutom nå en höjd af 6-8 meter, hvarför de utgöra ett utmärkt värn. Hagtornshäckar däremot böra aldrig förekomma, då de äro fullständiga härdar för all möjlig ohyra” (Abelin, 1915, sid.161).
- **Pergolan med klättrande växter och rosenrabatter har smyckats**
”En pergola klädd med rosor, clematis, murgröna, vildvin och kaprifolium kan vara något utsökt angenämt” (Abelin, 1915, sid. 179). ”Af sorter tjänliga för rosengården må här anföras:
  - till guirlander, pyramider och hvalfbågar *Crimson rambler*, högröd, *Gloire de Dijon* (gul téros, *Ruga*, (hårdig rikbl. köttfärgad), *Leuchtstern* (rosa med hvitt öga, hårdig) *Himmelsauge* (purpurrod), *Lady Gay* och *Dorothy Perkins* (rosa⁴⁰);

³⁹ ”Det är pappas handstil” i albumet bekräftar Göran Brunnström, 2004.

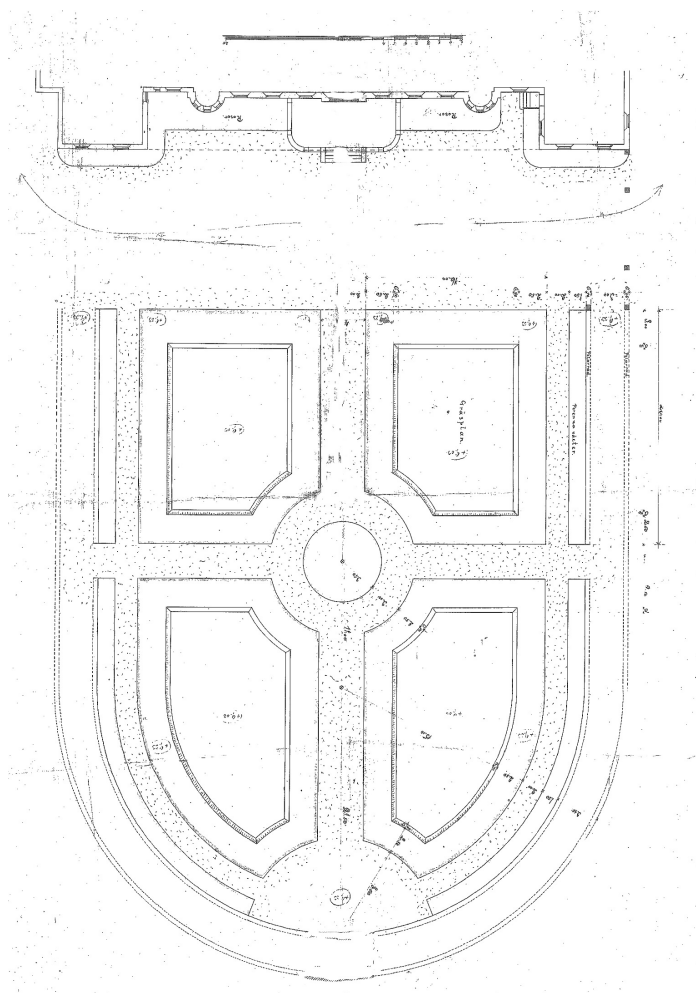
⁴⁰ Rosen ’*Dorothy Perkins*’ finns på västra flygelns långsida mot trädgården, en ros introducerad 1901 enligt verket. *Botanica, Rosor*. Rosen angrips tyvärr väldigt av mjöldagg, men är oerhört vacker i blom (förf.).

- såsom hängrosor: *Ruga, Leuchtstern, Lady Gayy*;
- till att fylla figurerna i rosgården med: *Nathalia Böttner* (gulhvit), *Chatenay* (laxgul), *Madame Ravary* (gul), *Frau Karl Druschki* (snövit remontant⁴¹), *Farbenkönigin* (rosa), *Bürgermeister Christen* (hög rosa), *Mrs Cutbush* (polyantha rosa), *Laurent Carle* (karminfärgad), *General Mac Arthur* (högröd), *Fischer & Holmes* (mörkröd, remontant)⁴². (Abelin, 1915, sid. 150)

Pergolan, gräsplanerna, gångvägar och rosenrabatter

De slutligen genomförda huvuddragen för trädgårdens form tillskrivs Oscar Landsberg (se Bilaga A.3). Han ritade år 1914 en hästskoformad pergola, utformade gräs- och gångtytor samt rosenrabatter i trädgårdens södra del (se Figur 21 och Figur 22). Originallet till ritningen är osignerat⁴² men stadsarkivarie Adam Kanff⁴³ och Sture Brunnströms bokföring bestyrker detta. Den 18 november år 1914 betalades Landsberg med 200 kronor som ersättning för trädgårdsanläggning⁴⁴. Ytterligare bevisning om att så är fallet bistår Stig Billing med vid ett besök på Stureholm⁴⁵.

**Figur 22 Pergolan ritad 1914 av Oscar Landsberg.
(ur Stureholms gårdsarkiv mappen Corps de logiet)**

⁴¹ I Kronprinsessan Margaretas rosengång på Sofiero, kan vara användbar på Stureholm (förf.).

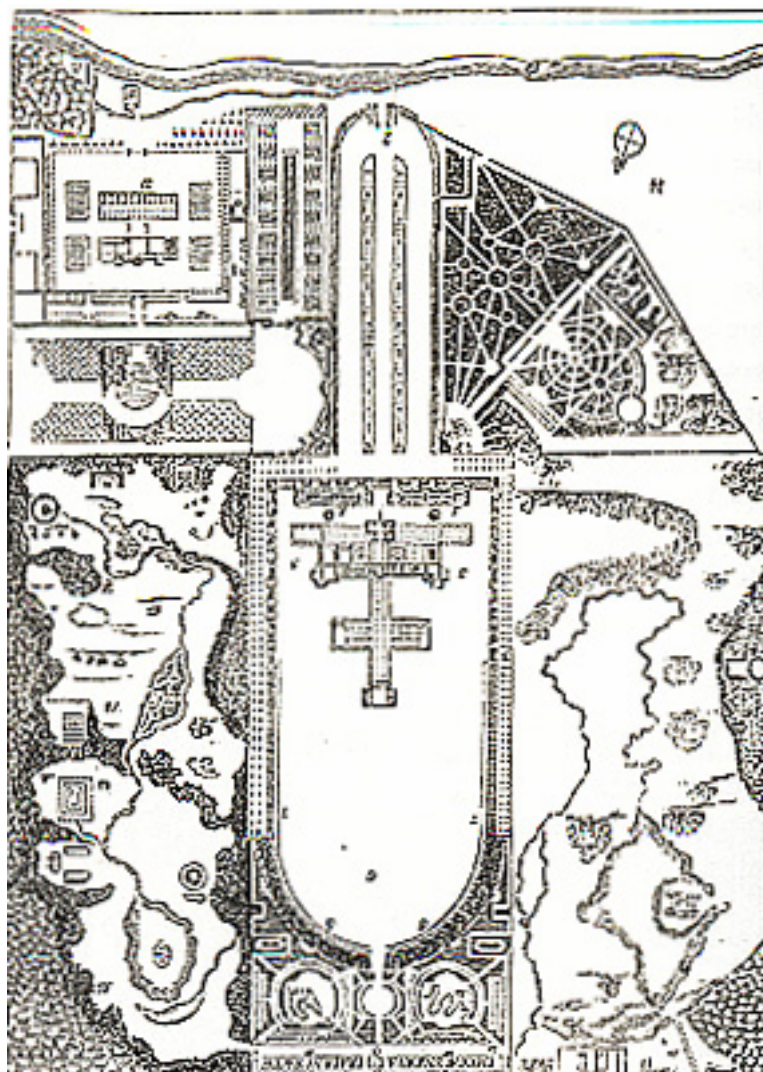
⁴² Landsberg, O. 1914. Ritning pergola till Stureholm, Stureholms gårdsarkiv.

⁴³ Adam Kanff, stadsarkivarie, samtal vid besök å Stureholm sommaren 2002.

⁴⁴ Hufvudbok vid Stureholms gård 1913-1920, Stureholms gårdsarkiv.

⁴⁵ Stig Billing, stadsträdgårdsmästare Helsingborg 1964-1993, besök på Stureholm 2004-06-24.

Hästskeformen på Stureholms pergola⁴⁶ är mycket speciell och vacker, men formen och dragen är alls inte nya. Redan 79 e. kr. var Plinius d.y. innehavare till den första kända gräsmattan omsluten av en hästskeformad skyddad trädgårdsgång som löpte längs trädgårdens viktigaste partier (Drower, 2001), (se Figur 23). En liknande form återfinns på *Krusenhof*, den östgötska trädgård som Rudolf Abelin beskriver i *Herrgårdsträdgården*.

Figur 23 Plinius d.y. hästskeformade gräsmatta från 79 e.kr.
(ur Drower, 2001 sid. 105)

I Landsbergs ritning till pergolan är nivåskillnaderna i gräsplanerna utmärkta avseende den södra delen av trädgården. Någon ritning som visar trädgårdens planering för trädgårdens norra område har inte återfunnits, men även där är gräsplanerna nedsänkta. Genom de snart 100 år som har passerat sedan trädgården anlades så har gräsplanernas nivåskillnader utjämnats, några har blivit högre och andra lägre (ett problem idag då det ofta kan bli vatten stående i lågpunkter).

⁴⁶ Oscar Landsberg, 1914, Ritning över pergola och Hufvudbok vid Stureholms gård 1913-1920, Stureholms gårdsarkiv.

I ritningsförslaget har Landsberg föreslagit rosenrabatter utmed husets hela södersida frånsett ett litet avbrott för den östra flygelns trappa. Där kanske det var tänkt att man skulle kunna ta sig ut i trädgården från den innanföriggande tvättstugan⁴⁷ för att hänga ut tvätt till torkning. Längs pelarraden i pergolan är rosor planterade och så även i rondellen i mitten, men det är inget som är föreslaget på Landsbergs ritning.

Ett flygfotografi från tiden kring 1925 ger en bra uppfattning om hur trädgården har sett ut under 1920-talet. Många av växterna klarade inte krigsvintrarna 1943-1945. De kalla vintrarna är allmänt kända som förödande för många växter då arter som buxbom (*Buxus sp.*) och idegran (*Taxus sp.*) frös bort. Detta har fått konsekvenser även i Stureholms trädgård där många växter helt försvann, bland annat de formklippta idegranarna på norrsidan (se Figur 24).

Figur 24 Stureholms trädgård, från söder, kring 1925.
(ur Linda Norsells fotoalbum)

Det fanns vid tiden för trädgårdens och parkens nyanläggning ett stort antal vägar och gångar som hade flera syften. Dels skonades det dyrbart anlagda och skötta gräset från slitage och dels gick det att gå igenom gräsytorerna utan att bli blöt om fötterna. Gångar kan anas på flygbilden som togs före branden 1932 (se Figur 7, sid. 15) men även på norrsidan fanns det vägar och gångar, bland annat till växthuset och rhododendronplanteringen (se Figur 25 och 26, sid. 29). De flesta av dessa gångar och vägar har lagts igen efterhand som trädgårdens användning har förändrats.

⁴⁷ Ola Anderssons ritning över bottenplanets planering (blåkopier, originalet är förkommet), Stureholms gårdsarkiv (originalet har förkommit i samband med att Axel Brunnström d.y. byggde om östra flygeln). En Helsingborgsarkitekt har anlitats för detta arbete och kan fortfarande vara i besittning av originalet (förf.).

Trädgårdens växter

Efter det att trädgårdens huvuddrag var klara, och pergolan anlagd, köptes ett stort antal växter in från olika plantskolor. Ur räkenskapsböckerna⁴⁸ går det att utläsa några av de kostnader som har lagts ned på trädgårdsanläggning samt en del växter som köpts in (se Tabell 2). Det var ansevärdiga summor som lades på trädgårdskontot, med den tidens mått.

Tabell 2 Ett urval av de växtinköp som gjordes till trädgården⁴⁹

År och datum	Art / Sort	Ursprung	Kostnad
1913, 28 juli	frö till trädgård		131,60
1913, 16 sept	ädelgranar	Ranviks	115,25
	taxus (mm)	Köpenhamn	83,56
1914, 17 april			
1914, 28 aug	gräsfrö		140,50
1914, 14 sept	rosor		189,85
1914, 22 sept	taxus mm	Köpenhamn	363,20
	fruktträd		29,00
1915, 14 febr			
1915, 6 april	buxbom		47,75
1915, 18 april	rhododendron	Kraats	83,62
1915, 16 augusti	rosor till pergola		184,25
1915, 16 augusti	häckplantor		10,40
1915, 11 sept	buskar	Ramlösa	332,55
	plantor	Halland	59,88
1916, 15 april			
1916, 16 juni	rhododendron, 100 st	Belgien	226,35
1916, 9 sept	prydnadsbuskar		53,55
1916, 7 okt	granplantor		84,70
1916, 7 okt	rosor och blomsterlök		134,80
	prydnadsgranar		95,85
1917, 7 jan	rosor o blommor		77,88
1918, 3 juli			
1918, 3 juli	perenna växter		97,13
1918, 1 okt	frakt ekollon o lökar		61,85
	blommor	Belgien	54,72
1919, 3 jan			
1919, 3 jan	chrystantemum		7,95
1919, 24 april	trädgårdslökar		295,50
1919, 1 augusti	frö		480,99
	diverse rosor		175,20
1920, 15 aug			
1920, 22 nov	diverse lökar		479,99

⁴⁸ Hufvudbok vid Stureholms gård 1913-1920, Stureholms gårdsarkiv.

⁴⁹ Hufvudbok vid Stureholms gård 1913-1920, Stureholms gårdsarkiv.

Figur 25 Växthusvägen och gången ut mot rhododendronplanteringen. (ur Linda Norsells fotoalbum)

De två rhododendronplanteringarna är båda belägna på norrsidan, en i *ekparken* och en på norra sidan om landsvägen. ”Denna plantering har *mäster*⁵⁰ alltid haft problem med att få att trivas”⁵¹, vilket de rester som är kvar av den vittnar om. En bänk fanns placerad i *ekparkens* rhododendronplantering för att kunna erbjuda vila under ekarna skugga (se Figur 25 och 26).

Figur 26 Nyanlagd rhododendronplantering, omkring 1920. Planteringen gick att nå via gångar i de dyrbara gräsmattorna.⁵² (ur Linda Norsells fotoalbum)

---

⁵⁰ Under åren som trädgården anlades finns det upptaget månatliga utbetalningar av lön till trädgårdsmästare Pettersson. Under hösten 1920 annonserade man efter en ny trädgårdsmästare, och Axel Andersson flyttar till Stureholm i november månad. *Mäster* som han kom att kallas fanns kvar till slutet av 1950-talet, vilket framgår av räkenskaperna i Hufvudbok vid Stureholms gård 1913-1920, Stureholms gårdsarkiv.

⁵¹ Göran Brunnström, muntligen 2004.

⁵² *ibid.*

Buxbomshäckar (*Buxus sp.*) innefattade gräsplanerna i trädgårdens södra del, pergolan. En rondell markerar centrum och även den innefattas av buxbomshäckar. Ett solur omgärdat av rosor pryder sin plats i mitten (se Figur 27).

Figur 27 Rondellen med solur, ca 1940, *mäster* hastar fram⁵³. (ur fotoalbum i Stureholms gårdsarkiv)

På norra sidan har klot av idegran (*Taxus sp.*) kantat infartsvägen och i fonden fanns en infattningshäck som avslutades med två pyramidala träd⁵⁴ (se Figur 28 och 29).

Figur 28 Idegransklot som barnen hoppade bock över.⁵⁵ (ur Stureholms gårdsarkiv)

⁵³ Göran Brunnström, muntligen, 2004.

⁵⁴ Göran Brunnström, muntligen, 2004-08-22. Poppel (kanske *Populus Nigra* 'Italica') fanns även utanför pergolan i söder, öster och väster, planterade i grupper om fyra.

Figur 29 Stureholms gård sett från norr, kring 1920. De två kastanjerna och två popplar vid norra fasaden. (ur Linda Norsells fotoalbum, foto Nils Lund)

Fasadklättrande växter som murgröna (*Hedera helix*), rådhussvin (*Parthenocissus tricuspidata* 'Veitchi') samt blåregn (*Wisteria sinensis*) pryder fasaderna åt norr respektive söder, vilket framgår av fotografier (se bland annat Figur 24 sid. 31 och Figur 28 sid. 34). Blåregnet har av Alice Brunnström alltid benämnts som *Glycinen*, vilket vi alla har trott vara felaktigt⁵⁶. I boken, *Vår trädgård på Sofiero*, benämner kronprinsessan Margaretha sitt blåregn som "den ljusblåa *Glycinen*". Ett mysterium har gått att lösa med litteraturens hjälp. *Glycine* är liktydigt med *Fabaceae* (Corneliusson, 1997) och *Wisteria* tillhör samma släkte, *Fabaceae* (= *Leguminosae*) (Lorentzon, 1996).

Inköpen av rosor till pergola och rabatter är inte sortangivna, men det kan vara samma sorter som kronprinsessan Margareta använde på Sofiero vid samma tid (Margareta, 1915). I planen över Sofieros rosengång finns det upptaget rosor för spaljé och rabatt (se Bilaga E.1b). En inventering av de rosor som fanns på Stureholm år 1995 har gjorts och ritats upp i en plan av Göran Brunnström (se Figur 47 sid. 45). Pergolans överliggare har ursprungligen varit övertäckta med rosor⁵⁷ och kanske även andra klättrande växter, vilket kan anas på flygbilden från 1928 (se Figur 24 sid. 27).

Häcken av bok (*Fagus sylvatica*) omfamnar och skyddar trädgården från de värsta västliga vindarna och från vilt som hjort och rådjur (se Figur 30). Den ger också färg åt pergolan i vintertid.

⁵⁵ Göran Brunnström, muntligen, 2004, samt alla barnbarnen till Sture och Alice, vittnar om detta.

⁵⁶ Göran Brunnström, min svärfar, har i alla tider sagt *Glycinen* om blåregnet. Vi har tyst gjort invändningar, men det har nu visat sig att det äger sin riktighet, *Glycine* och *Wisteria* är samma sak (förf.).

⁵⁷ Göran Brunnström, muntligen 2004.

Figur 30 Häck av bok, rygghäck av rödek och perennrabatten i pergolan. (Foto: Åse Brunström, 2003)

Det kan vara inköp av ekollon som har gjorts (se Tabell 2) till de häckar av rödek som är rygghäckar till perennrabatterna. Det är två arter av ek som förekommer i rygghäckarna längs perennrabatterna, rödek (*Quercus rubra*) och skogsek (*Quercus robur*). Utmed borgen södersida finns rosenrabatter vars infattningshäckar av ek i huvudsak består av rödek (*Quercus rubra*). Ekhäckarna⁵⁸ är på hösten oerhört vackra med sina färgskiftningar (se Figur 30).

Pergolan är på Landsbergs ritning föreslagen att täckas med klättrande rosor och kantas av perennrabatter. I förslaget finns ingen växtlista angiven men de perenna växter som föreslagits och använts kan mycket väl vara några av de som Landsberg har använt i 1910 års plantering av Slottshagen i Helsingborg (Se Bilaga E.3). Ett fotografi från 1940-talet visar på att det även fanns prydnadsbuskar i perennrabatterna (se Figur 27, sid. 30) och det skulle kunna vara de trädgårdshortensior (*Hydrangea macrophylla*) som finns kvar ännu idag.

Trädgårdspaviljong, staket och pelare

När trädgården tagit form och färdiglagd år 1918, talar pergolan för sig med sitt starka, formella språk. Det blev då dags för nästa byggnation. En trädgårdspaviljong till trädgårdens södra del ritades år 1925 av Ola Andersson (se Figur 31 och 32).

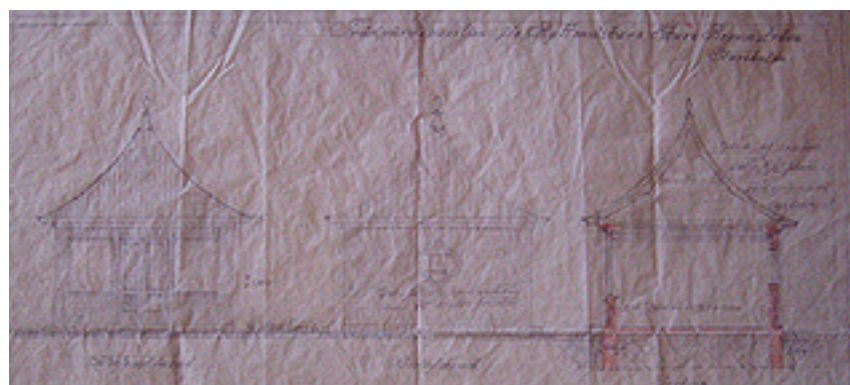
⁵⁸ I ekhäckarna finns inslag av vanligt skogsek (*Quercus robur*) som tyvärr har visat sig vara känslig för mjöldagsgrepp. Rödeken (*Quercus rubra*) däremot tycks klara sig oavsett väderlek och beskärning (förf.).

Paviljongen användes för en stunds vila och svalka i sommarhettan samt för att umgås i. Alice Brunnström bjöd här släkt och vänner på eftermiddagste. Det var en lång väg att gå med tunga brickor för borgens tjänstefolk när de skulle servera de delikatesser som huset bjöd⁵⁹.

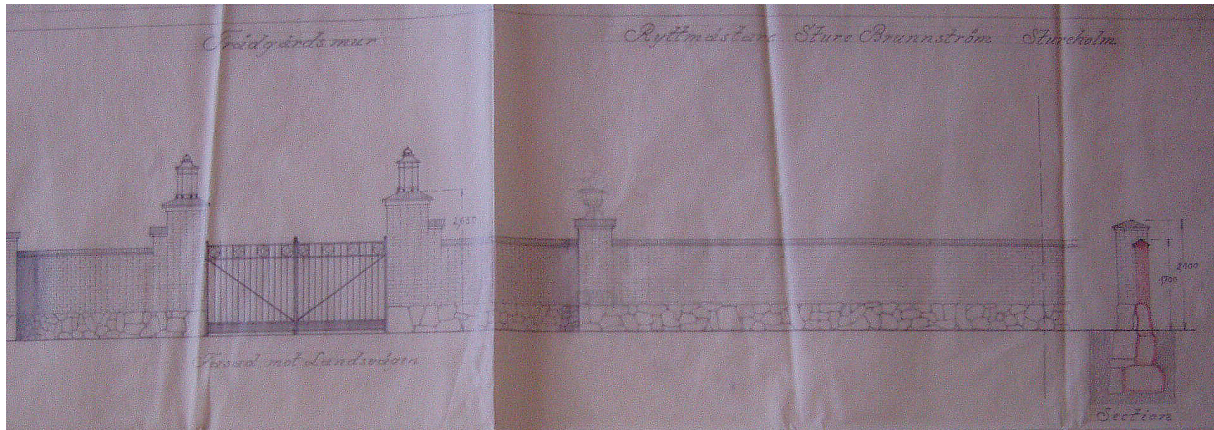

Figur 31 Trädgårdspaviljongen ritades 1924 och uppfördes strax därefter. (ur Stureholms gårdsarkiv)

Figur 32 Trädgårdspaviljongen 1924-01-29. (ur Stureholms gårdsarkiv)

⁵⁹ Göran Brunnström, muntligen, 2004.

Figur 33 Mur och pelare vid landsvägen, refuserat förslag. (ur Stureholms gårdsarkiv)

Ett förslag till grind och mur vid landsvägen i norr togs fram samtidigt med att trädgårdspaviljongen ritades. Förslaget till mur förkastades (se Figur 33) och istället blev det den nya ritning som gjordes några månader senare som förverkligades, med kopparplåtklädda pelare och staket i svart smide, tänkta att prydas av urnor i gjutjärn (se Figur 34 och 35). Även denna gång var det arkitekt Ola Andersson som varit kontaktad vilket tyder på att han har haft goda relationer med familjen Brunnström och att man var nöjd med de arbeten han tidigare utfört. Urnorna har troligen på grund av stöldrisken aldrig varit placerade vid landsvägen.

Figur 34 Urnor av gjutjärn pryder idag bland annat köksentrén. (Foto: Åse Brunnström, 2004)

Figur 35 Urnor av gjutjärn ämnade för pelarna vid landsvägen. (ur Stureholms gårdsarkiv)

TRÄDGÅRDSIDEAL VID SEKELSKIFTET 1900

De ideal som var förhärskande vid tiden har börjat som en protest mot den opersonliga industrialismen och likriktningen av de massproducerade produkterna som framställdes, men kan nog också tolkas som ett slags romantiskt svärmeri för gamla nordiska och antika ideal. På Stureholm framgår dessa ideal både i borgens yttre arkitektur, i den väggfasta inredningen och i möblemang från tiden samt inte minst genom trädgården som bildar ytterligare ett rum, en naturlig fortsättning på det stora sällskapsrummet. Helt enligt tidens ideal.

Historiska stilar ifrågasätts

Under den tidiga industrialismen förändrades trädgårdsidealerna och man ifrågasatte de historiska stilarnas och dess användbarhet. De olika stilarna klassificerades i typer som *italiensk, fransk, informell- formell, reguljär- irreguljär*. Kultur och arkitektur kom i någon slags motsatsställning till den materiella utvecklingen. Sökandet efter en ny identitet började, man strävade efter att finna en enhetlig stil. En dragkamp uppstod mellan *traditionalism* och *rationalism*.⁶⁰

Kännetecknande för de nyantika strömningar som uppstod är i England *Arts- and Crafts-rörelsen* som anses ha börjat ca 1870. Personer som *R Th Blomfield* och *John Ruskin* låg bakom dessa strävanden efter det naturliga och inte förkonstlade. *William Morris* anses vara Arts- and Crafts-rörelsen mest framträdande person varifrån uttryck som ”mitt hem är min borg” har sitt ursprung.⁶¹

Det bildades olika konstellationer och föreningar som *Wiener Verkstätte* i Österrike och här i Sverige, *Svenska slöjdföreningen*, vars främsta syfte var att främja hantverket och motverka industrialismen. Sökandet efter det äkta satte medeltiden i fokus med vita liljor och blomsterängar. Den engelska blomsterträdgårdens ideal tog form genom *Gertrude Jekylls* och *Edward Lutyens anläggningar* ca 1900.⁶²

I den tyska trädgårdskonsten blev *Jugend*-stilen omformulerat i växtsamhällen och ”*Vegetations-bildern*”, idéer som ca 1910 formulerades av *Willy Lange*. Man samlade växter från olika områden, alpina och maritima. Man byggde för att efterlikna de naturliga miljöerna med fokus på det tyska. *Karl Foerster* skrev mycket böcker och man gjorde idéträdgårdar tidigt utifrån naturliga växtsammansättningar där förädlade gräs, ormbunkar, riddarsporrar och pioner användes.⁶³

I Sverige blev strävanden efter naturliga växtsammansättningar, efter det vilda och mindre konstlade, efter gammaldags, inhemska växter som gran, tall och björk, det vi kallar *nationalromantik* med ett budskap om ”skönhet för alla”, vars främsta förespråkare var *Ellen Key*, *Carl* och *Karin Larsson*.⁶⁴

En 1920-talets klassicism, kallad nyklassicism, förespråkades av *kronprinsessan Margareta* på det kungliga slottet *Sofiero* i Helsingborg och av *Rudolf Abelin* i sitt skånska *Norrsviken*, anlagt efter de italienska, klassiska idealerna. I dessa anläggningar finns en bred genomgång till

⁶⁰ Eva Gustafsson, föreläsning vid SLU, Alnarp, kursen Trädgårdshistoria I, 2001-12-20.

⁶¹ *ibid.*

⁶² *ibid.*

⁶³ *ibid.*

⁶⁴ *ibid.*

fasaden, infällda rosenrabatter i gräsmattor, höga häckar och blommande syrener på stam. Höga häckar och bersåer skapar rum och gräsmattan är en prydnad i grusytan.⁶⁵

Nationalromantik – Arts and Crafts i Sverige

Mot slutet av 1800-talet började en reaktion mot stilhistoriska ideal. Äldre hantverkstekniker förespråkades och inspirerade av medeltida arkitektur, använde man naturliga material som granit, tegel och timmer i byggnader. Vikten och glädjen med en informell samvaro betonades, gärna förlagd till den centralt belägna hallen. Impulserna kom i huvudsak från England och berörde arkitektur och trädgårdskonst i lika stor utsträckning. Arkitekt Lars Israel Wahlman (1870-1952) var en förespråkare för att även arkitekter skulle ägna sig åt att rita trädgårdar⁶⁶. (Andersson, A. et al, 2000)

Wahlman ansåg att en byggnad som inte var samkomponerad med en trädgård var ett halvt verk. Trädgården borde utgöra en naturlig fortsättning till bostadshuset, det var helheten som var viktig inte att få med den stora variationen av växtnyheter ur i kataloger. Ester Claesson porträtteras i samma verk, *Svensk trädgårdskonst under 400 år* och hennes ideal sammanfaller väl med Lars Wahlmans. Trädgården är en förlängning av huset eller huset av trädgården (Andersson, A. et al, 2000). Dessa ideal återspeglar sig i Stureholms planering av siktlinjen som löper igenom borgens entré, den stora hallen som är sällskapsrum och ut i trädgårdsrummet, pergolan (se Figur 36 och 37).

Figur 36 Siktlinje genom borgens entré ut mot trädgården. (Foto: Åse Brunnström, 2004)

Figur 37 Siktlinje genom borgen från trädgården ut mot landsvägen. (Foto: Åse Brunnström, 2004)

Ett av Wahlmans största trädgårdsprojekt var trädgården och parken vid Tjolöholms slott i Kungsbäcka, uppfört efter hans ritningar mellan 1897-1904.⁶⁷ Grundformen är långsträckta

⁶⁵ Eva Gustafsson, föreläsning vid SLU, Alnarp, kursen Trädgårdshistoria I, 2001-12-20.

⁶⁶ För privata trädgårdar förespråkade han två böcker, *The Art and Craft of Garden Making* och *Gardens Old and New*. Tidskriften *The Studio* visar på exempel hur Wahlman inspirerats till akvarellerade perspektivteckningar för sina trädgårdsprojekt.

⁶⁷ En byggnad uppförd i engelsk tudorstil, inte olikt Windsor castle (förf.).

gräsplaner kantade av murar och stenlagda gångar. Terrasserings bildar en förmedlande länk mellan den formella trädgården och de intelligande bergknallarna⁶⁸. (Andersson, A. et al, 2000)

En trädgård skall hellre vara liten och trång än stor och ödlig, ansåg *Wahlman*. Den skall heller inte vara överlastad med växter som 1800-talets parker. De drag som *Wahlman* förespråkar är ofta inspirerade från medeltidens och renässansens trädgårdar. Han ersatte, liksom *Rudolf Abelin*, *Ester Claesson* med flera, de ömtåliga och exotiska växterna som planterats under 1800-talets senare del, med tåliga perenner och nyttoväxter som vinbär, fruktspaljéer och päronträd (Andersson, A. et al, 2000). *Wahlman* framstår trots sina tydliga influenser från Englands Arts- and Crafts-rörelse som den *svenska lustträdgårdens* förespråkare.

Herrgårdsträdgården

Redan under 1800-talets senare hälft hade av olika skäl landskapsträdgården och mönsterplanteringarna kritiserats. Man önskade få en mer arkitektonisk stil där trädgården skulle vara mera förbunden med byggnaden och där planteringarna skulle utgöras av härdiga perenna växter. Kronprinsessan Margaretas trädgård på Sofiero och hennes böcker om den, presenterade de engelska idéerna i Sverige. I Sverige hade *Rudolf Abelin*, trädgårdsarkitekt (se Bilaga A.5), redan anammat dessa idéer (Flinck, 1994).

Rudolf Abelins herrgård, Norrviken i Östergötland, byttes år 1906 ut mot Norrviken i det nordvästskånska Båstad. Här byggde *Abelin* en slottsliknande byggnad (se Figur 38) och här började han också anlägga en trädgård (se Bilaga A.5 och Bilaga E.3) som var tänkt som en provkarta över trädgårdskonstens olika stilar (Andersson, A. et al, 2000).

Figur 38 Norrvikens trädgårdar.
(Foto: Åse Brunntsöm, 2004)

År 1915 utkom boken *Herrgårdsträdgården* som "en brinnande kärleksförklaring till livet på barndomens herrgårdar i Östergötland" (Andersson, A. et al, 2000 sid. 141), en handbok i konsten att anlägga en herrgårdsträdgård. Många av de klassiska komponenter som en herrgård byggs upp av har förts in i den trädgårdsanläggning som *Sture och Alice Brunnström* började anlägga på *Stureholm* år 1914.

---

⁶⁸ Tjolöholm är ett hus och trädgård som är öppet för besökare. Platsen besöktes år 2000 av författaren.

Att herrgårdsträdgården har en ägare och vårdare är en viktig förutsättning för trädgårdens fortlevnad enligt den plan som en gång lagts. Rudolf Abelin förespråkar att det i herrgårdsfamiljen är kvinnan, som är bäst lämpad att ta sig an uppgiften att inhämta kunskap om trädgården. Han menar att någon, ägaren, hans hustru⁶⁹ eller dotter ”måste offra någon tid af sitt lif på att verkligen studera trädgården och lära sig omfatta dess idé och dess djup” (Abelin, 1915 sid.147-148). Att skapa ”En trädgård är inte ett stundens barn [...] den kräver århundranden för att blifva, hvad den kan och skall” (Abelin, 1915, sid. 46).

Olika anledningar och faktorer, lika aktuella idag som för etthundra år sedan, avgör om herrgårdens trädgård skall fortleva eller styckas sönder i små delar, falla i glömska eller återfödas som något nytt, om ekonomiska medel och kunskap finns i nuvarande generation. Här har ”trädgårdsmannen [...] att i första hand taga hänsyn till det gamla, som redan finnes, *de stora träden*, som trotsat ett par mansåldrar, och vid hvilka man fäst sig som vid gamla goda vänner” (Abelin, 1915, sid. 54). Abelin förordar däremot inte att herrgårdsträdgården skall återställas helt sådan den en gång var eftersom man i många fall har använt exotiskt växtmaterial som inte passade i vårt klimat (Abelin, 1915).

Nyttoträdgården

Abelin skriver att ofta har trädgården kostat mer än den smakat. En del kostsamma annuella blomstergrupper kan ersättas med perenna blommor och de kortklippta gräsmattorna kan läggas om till ängsmattor utan att det estetiska i trädgårdens värde försvinner. Köksväxter, bärbuskar, hallon, smultron, nötbuskar, fruktträd och fröodling, var växter och produkter som skulle förse hushållet med matnyttigheter året runt⁷⁰. I undantagsfall kunde dessa odlingsytor indelas med buxbomsinfattningar och gallerverk för örter och träd (Abelin, 1915).

Orangerierna byggdes ursprungligen för att vara vinterkvarter åt ömtåliga växter där de kunde föra ”ett avtynande lif, och under sommaren i den fria luften återvinna de försvagade lifskrafterna, åtminstone så, att de under en kommande vinter återigen kunna uthärda samma tortyr” (Abelin, 1915, sid. 106).

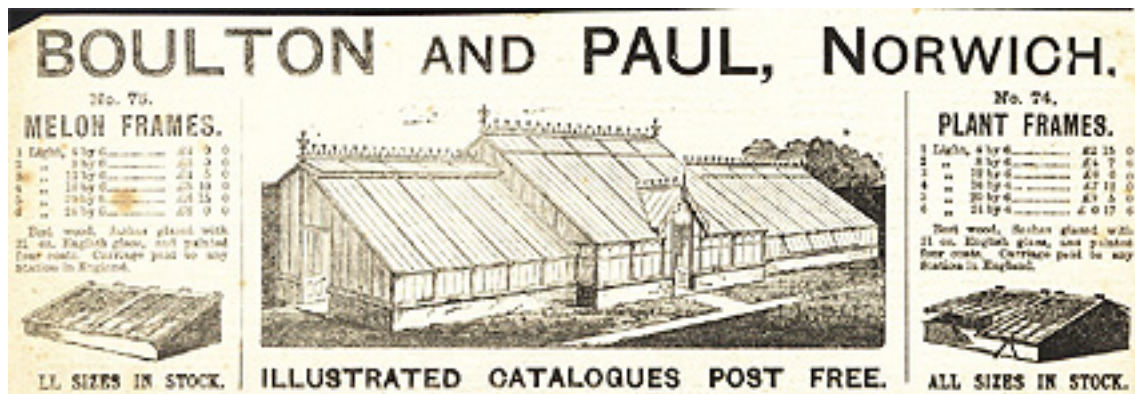
Växter som lager (*Laurus*), myrten (*Myrtus communis*), oranger (*Citrus sinensis*, *Citrus limon*), nerier (*Nerium oleander*), aucubor (*Aucuba japonica cvs.*), euonymus (*Euonymus*) och agaver (*Agave*) med flera orangeriväxter flyttades om somrarna ut på terrasser. Orangerierna ersattes så småningom av lägre växthus, vilka gick att köpa bland annat från England (se Figur 39).

I bänkgården drevs sommarblommor upp och primörer som sallad och rädisor odlades. Växthusen som gärna fick vara estetiskt tilltalande, kompletterades ofta med kaster åt söder, där frukter som persikor, ananas och druvor odlades. Även blommor, rosor och palmer fann sig tillrätta här (Abelin, 1915).

---

⁶⁹ Det blev för Stureholm författaren som blev trädgårdens eldsjäl och trädgårdsstuderande.

⁷⁰ Maria Flinck beskriver (Flinck, 1994) på sid. 61-63, sid. 105-107 de nyttoväxter som odlades i herrgårdsträdgården.

Figur 39 Annons ur katalog Boulton and Paul. (ur Karin Malmbergs⁷¹ farfars urklippssamling)

I växthuset skulle det finnas en eller två vinavdelningar (se figur 40), en avdelning för persikor och en för varm- respektive kallhusväxter samt en högre avdelning för övervintring av lager (*Laurus cvs.*), hortensior (*Hydrangea cvs.*) och oranger (*Citrus cvs.*). Växthuset bör under sommaren gå att ändra om till trädgårdspaviljong.

Varmhuset skulle härbärgera värmekrävande växter såsom palmer, dracenor och ormbunkar samt vara rum för drivning av syréner, konvaljer, lökväxter, förökningsbäddar och sticklingskrukor (Abelin, 1915).

Figur 40 Avdelningen för vin i Stureholms växthus någon gång på 1950-talet. (ur Linda Norsells fotoalbum)

⁷¹ Studiekamrat till författaren på Landskapsingenjörsprogrammet vid SLU i Alnarp.

Prydnadsträdgården – lustgården

Prydnadsträdgården är något mycket komplicerat som förutom en oändlig mängd kulturväxter, vägar och vatten, även bör innehålla arkitektoniska anordningar som murar, pergolor, tempel, lusthus men även konstföremål av olika slag som urnor, statyer, solvisare med mera.⁷² ”Huru allt detta bör ordnas och grupperas i förhållande till hvarandra och manbyggnaden, det skall *planen* utvisa” (Abelin, 1915 sid. 133). Planen görs upp efter en noggrann uppmätning och avvägning men viktigt är också att beakta *utsiktslinjerna* (se Bilaga A.5 och Bilaga E.3), att studera *terrängförhållanden på platsen* samt att besöka platsen vid *olika årstider*. Gångarna skall i den *symmetriska* trädgården vara raka, plana, parallella eller vinkelräta, medan de i den *naturliga stilen* bör vara långsamt och graciöst krökande, stigande och fallande. För många gånger kan riskera att sönderplottra ett lugnt, grönt helhetsintryck. (Abelin, 1915)

En förutsättning för att skapa ett paradiset, det slutna rummet, *hortus conclusus*, är att det finns en hägnad⁷³. ”Det ligger något tryggt, nästan värmande däri, och man måste hoppas på, att murarne i trädgårdarne blifva allt allmännare. Kunna de ej omfatta det hela, så låt dem innesluta någon liten särskild del. De verka så pittoreskt, lämna så många tillfällen till utsmyckning i hvalf, portar, gluggar, afsatser, materiel och växtbeklädnad” (Abelin, 1915, sid. 179).

Figur 41 Stenbänk.
(ur Abelin, 1915, sid 179)

Till skillnad från lustgården, trädgården som ansluter till mangårdsbyggnaden, bör parken fritt få leva sitt eget liv utan hänsyn till växlande modeströmningar, full av minnen från förfädernas tid. Trädbestånden och solitärerna bör ordnas så att det ger ett behagligt och växlande perspektiv. Genom en god kännedom om de olika trädslagen och genom att använda

⁷² Maria Flinck (Flinck, 1994) beskriver i kapitlet *Slott och herrgårdar* olika utsmyckningar för herrgårdsträdgården.

⁷³ Allan Gunnarsson, föreläsning, SLU, Alnarp, 2001-12-10.

många träd av samma slag uppfylls bäst de syften som en park skall fylla. Lövfällande träd är att föredra eftersom de ger ett trevligare fältskikt (bok undantaget) samtidigt så bör en avdelning vikas för de vintergröna barrväxterna. På någon enstaka kulle kan aspar planteras då deras ”ljus metallgröna bark är en glänsande prydnad året om och deras kronor i guldets höstfärg något av det praktfullaste vår flora äger” (Abelin, 1915 sid. 190).

”Pergolan är något som vi här i Sverige mycket litet använda oss af. Det är närmast att betrakta som en arkitektonisk grön gång till motsats mot en naturlig, öfverskuggad sådan. I anslutning till terrasser och smärre parterrer är den mycket användbar. Den bildar ofta ett ypperligt slut på en dylik och lämnar ett osökt tillfälle till användandet av klängväxter i stor skala. En pergola klädd med rosor, clematis, murgröna, vildvin och kaprifolium kan vara något utsökt angenämt. Från pergolan bör man alltid laga, att vackra taflor finnas att se eller att ett lite fint perspektiv af densamma inramas. I pergolan böra alltid finnas några säten, från hvilka man i ro kan njuta de rankande rosornas doft eller betrakta taflorna mellan pelarne”(Abelin, 1915 sid. 179) (se Figur 41).

Att tänka sig en modern lustgård utan en solig vrå för de små med plats för en lekstuga, en gymnastikapparat och en liten jordrensa det är inte möjligt. Den bör förläggas soligt och i vindskydd samt vara skyddad för allfarvägar, men inte så långt bort från mangårdsbyggnaden att det inte går att övervaka de små. Varje park bör även innehålla någon plats för sport och lek, kanske även en golfbana. För att det uppväxande släktet skall kunna fostras i enkelhet och friskhet kan man inte göra för mycket, ansåg Abelin.”(Abelin, 1915)

I Stureholms trädgård fanns det också gott om plats för lek och sport. Hästarna Jill och Jack förlustade många barn och kastade gärna av kusinerna som kom och hälsade på⁷⁴ (se Figur 42). En tennisbana fanns också anlagd strax norr om växthuset under de stora ekarna⁷⁵. (Abelin, 1915)

Figur 42 Gotlandsrussen Jill och Jack reds gärna av barn och kusiner. (ur Stureholms gårdsarkiv)

⁷⁴ Göran Brunnström, muntligen, 2004.

⁷⁵ ibid.

STUREHOLMS TRÄDGÅRD IDAG

Det som idag är Stureholms trädgård är i huvuddragen och formen desamma som Landsberg ritade och som var färdiglagd ca 1918. Huvuddragen känns fortfarande igen men många faktorer som väder och vind, generationsskiften, förändringar i samhället har medverkat till innehållet i den trädgård som idag finns.

Det växtmaterial som använts när trädgården anlades har till viss del försvunnit, dels på grund av de hårda vintrarna under krigsåren 1939-1945 och dels på grund av att de sorter som valts inte varit härdiga i vårt klimat. Väderförhållanden och skötsel aspekter är två faktorer som troligen har samverkat till att flera arter efterhand har försvunnit.

Under senare delen av Sture Brunnströms leverne på 1950-talet, arrenderades Stureholms gård av äldste sonen major Axel Brunnström. I stort har inga förändringar som berör trädgårdens utseende skett med någon annan avsikt än att hålla trädgården i det skick som var möjligt med de då rådande ekonomiska möjligheterna. Skötsel och underhåll av byggnader och skog har fått stå tillbaka för de investeringar som skötsel av bland annat jordbruket har krävt.

När det inte längre fanns någon *mäster*⁷⁶ att tillgå och de ekonomiska förutsättningarna för att anställa en ny trädgårdsmästare inte fanns, har växtmaterial efterhand försvunnit och endast i undantagsfall blivit ersatta. En rationell skötsel har blivit den bistra verkligheten för trädgården som skall hinnas med att skötas av brukarfamiljen. I början av 1970-talet höll Axel Brunnström stor gårdsauktion, där ”*allt skulle säljas*”⁷⁷ (se Figur 43). Göran Brunnström som då löst ut alla sina syskon, förutom äldste brodern Axel, skulle överta gården 14 mars 1970.

Figur 43 Axel Brunnström d.y. har gårdsauktion på Stureholm 1970 "allt skall bort". Sålades gjorde även häst- och ponnyslädar som Alice tagit med från Vegeholms slott. (ur Linda Norsells fotoalbum)

⁷⁶ Trädgårdsmästaren fanns kvar till slutet av 1950- talet, Göran Brunnström, muntligen, 2004.

⁷⁷ Noterat i Linda Norsells fotoalbum (troligen av mamma Elisabeth, en av systrarna Brunnström).

De starka färger som förespråkades av det tidiga 1900-talets trädgårdsarkitekter, däribland Oscar Landsberg⁷⁸, har på Stureholm vidhållits till viss del genom de röda klätterrosorna *Flammentanz*, som har ersatt de sorter som troligen ursprungligen var planterade (se Bilaga E.1 och Bilaga E.2). I urnorna av gjutjärn planterades sommarblommor som pelargon i färgstarka nyanser (se Figur 44) och de långa rosenrabatterna pryddes fram till 1997 av rosor. Ännu en hård vinter med lite nederbörd tog de sista resterna av rabattrosorna.

**Figur 44 Trädgården på entrésidan i norr 1976.
(ur Linda Norsells fotoalbum)**

Alice Brunnström gick bort 1976 och fotografierna från samma år (se Figur 44 och Figur 45) visar hur trädgården såg då. År 1977 flyttade Göran Brunnström och hans hustru Ingrid in i borgen på Stureholm och de bodde där fram till 1987 då de flyttade in i den östra flygeln⁷⁹.

**Figur 45 Pergolan åt söder 1976.
(ur Linda Norsells fotoalbum)**

---

⁷⁸ Stig Billing, muntligen vid besök på Stureholm 2004-06-24.

⁷⁹ Lars och Jan Brunnström, söner till Göran Brunnström, övertog gårdarna Stureholm och Bjerbolund 1985 och då löstes kusinerna Christinas och Cecilias (Axel d.y. döttrar) andelar in. Lars Brunnström med familj flyttade in i borgen 1987.

År 1995 tog Göran Brunnström hjälp av sakkunniga i en plantskola⁸⁰ för att sortbestämma de då kvarvarande rosorna i pergolan (se Figur 47, sid. 45). Rossorter som är namngivna är:

Klätterrosor:

- *Paul Scarlet*
- *Else Paulsen*
- *Flammentanz*
- *New Dawn*
- *Dorothy Perkins* (vid västra flygeln)

Buskrosor:

- *China Town*
- *American Pillar*
- *New Dawn*

Rabattrosor:

- *Nina Weibull*
- *Frau Astrid Spät*
- *Tom Tom*
- *Josef Guy*
- *The Fairy* (i rondellen)

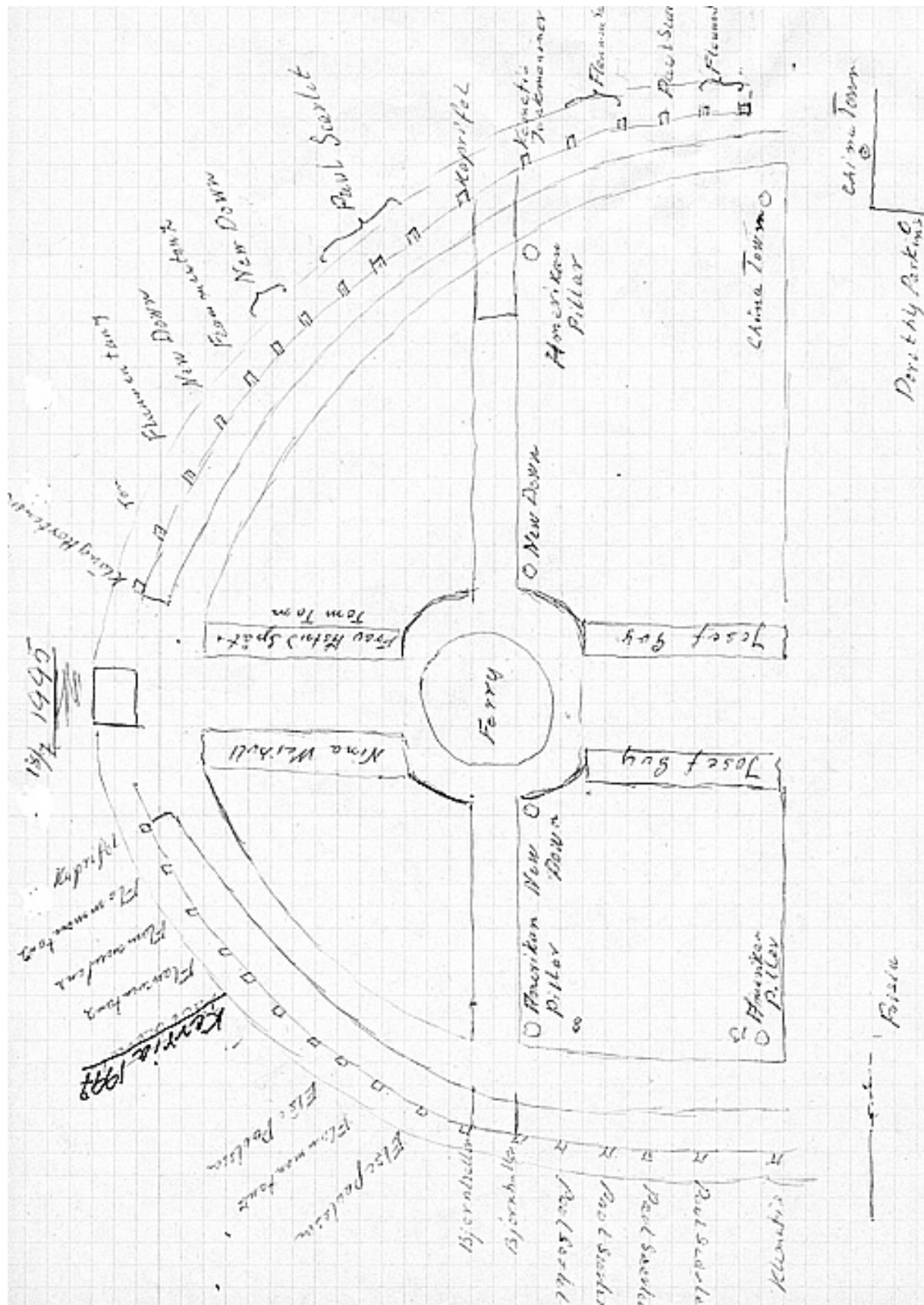

Figur 46 Fåren betar i resterna av fruktodlingarna.
(ur Stureholms gårdsarkiv)

Så länge äppleträden fanns kvar, fram till 1980-talet, arrangerade Göran och hans hustru Ingrid årliga *äppelplockardagar* för släkten. Det som inte släkt och vänner plockade blev mat åt fåren som betade i de gamla äppleodlingarna (se Figur 46).

---

⁸⁰ Grankvists plantskola i Ausås, Göran Brunnström muntligen 2004-08-22.

Figur 47 Göran Brunnströms plan över rosorna i pergolan 1995.
(ur Stureholms gårdarkiv)

Rosorna i rabatterna som löper utmed borgens södra sida har inte inventerats i planen från 1995 (se Figur 47). I den västra fasadrabatten finns kraftiga högvuxna rosor i milda pastellfärger medan rosorna i den östra fasadrabatten är lägre och med starka färger i rött och gult⁸¹. Vårintern 1997 innebar ett förödande slag då de flesta av rosorna i långrabatterna frös bort.⁸² För att fylla de tomrum som uppstått i rabatterna köptes och planterades samma år lavendel (*Lavandula angustifolia* 'Hidcote Blue') i de två norra långrabatterna och i de två södra långrabatterna planterades året efter den vanliga lavendeln (*Lavandula angustifolia*⁸³) (se Figur 48).

Figur 48 Rosorna har ersatts av lavendel, 'vanlig' samt av 'Hidcote Blue'.⁸⁴
(Foto: Åse Brunnström, 2003)

En önskan om att förlänga blomningen över en längre period kunde uppfyllas genom att i pergolan komplettera klätterrosorna med klematis i olika färger och med olika blomningstid (se Figur 49). De klätterrosor som frusit bort var i huvudsak 'Paul Scarlet' och dessa ersattes av Göran Brunnström med klätterrosen 'Flammentanz'⁸⁵. Intill pelarna vid trädgårdens entréer planterades klätterrosorna 'Polstjärnan' och 'Schneewaltzer'⁸⁶ och senare även två Austinrosor 'Heritage'⁸⁷ och 'Redoutée' (se Figur 50).

⁸¹ Vilka som är de ursprungliga vågar jag inte spekulera i, men de som upplevs som mest vilsamma för ögat är rosorna i milda pastellfärger (förf.).

⁸² Besök i andra trädgårdar vittnade om detsamma, bland annat vid ett besök år 1997 på Bosjökloster, Ringsjön konstaterade vi att det inte var enbart Stureholm som mist delar av sina rosenplanteringar.

⁸³ Sticklingar som tagits från befintliga lavendelplantor i östra fasadrabatten (förf.).

⁸⁴ Sorten 'Hidcote Blue' har visat att den inte är lika hårdig som 'vanlig' lavendel (förf.).

⁸⁵ Plantering av rosen *Flammentanz* gjordes samtidigt utmed stallbyggnaden (förf.).

⁸⁶ Rosor och klematis, samt en kryddsamling, var en gåva till vår bröllopsdag (förf.).

⁸⁷ Planterades till författarens dotters dopdag men blev tyvärr inte vad vi tänkt oss (förf.).

**Figur 49 Olika sorters clematis planterades 1998.
(Foto: Åse Brunnström, 2003)**

**Figur 50 Austinrosen Redoutée sattes 2000.⁸⁸
(Foto: Åse Brunnström, 2003)**

Dagens perennrabatter i Stureholms pergola har inte mycket kvar av det ursprungliga växtmaterialet. Prydnadsbuskarna som hortensior, norsk brudspirean, bondpioner, ölandstok, och prakthyperikum kan möjligen vara sedan ursprunget. För att bilda en enhetlig kant längs perennrabatterna har kärleksört och vårblommande primula i blått planterats åren 1998-1999. Olika slags perenner har köpts (eller tagits emot som gåva) och planterats för att utprova om de är hårdiga och användbara vid en restaurering (se rubriken *Riktlinjer för åtgärder och skötsel, Pergolan* sid. 58). År 1998 var ett år med mycket nederbörd och stora delar av gräsmattorna framförallt i pergolan stod under vatten (se Figur 51).

**Figur 51 Flygbild över Stureholms gård och trädgård 1998. Pergolans gräsmattor lider av syrebrist. Här framgår det att äppleträden har försvunnit och tillfälligt ersatts av en hästhage. I söder skymtar en damm och strax till vänster i dammens ovankant syns halmpannan som byggdes 1998⁸⁹.
(Foto: Claes Horn af Åminne, 1998⁹⁰)**

⁸⁸ Till minne av farmor Ingrid Brunnström, (1919-2000) gm Göran Brunnström (barnen Vanja, Jan och Lars).

⁸⁹ Gården är självförsörjande vad det gäller uppvärmning tack vare halmpannan som byggdes 1998.

⁹⁰ Claes Horn af minne, son till Aino (född Brunnström, dotter till Sture och Alice Brunnström).

ANALYS INFÖR UPPRÄTTANDE AV SKÖTSELPLAN

Trädgårdstrender svänger likt en pendel som med jämna mellanrum ändrar riktning. Just nu har pendeln svängt och satt trädgården och dess skötsel i fokus för många människor. Det välbefinnande som en trädgård och skötseln av den kan skänka dess vårdare och besökare har under senare år uppmärksammats alltmer. Trädgårdsintresset i vårt land är idag stort och oavsett om det är en liten täppa eller en stor publik trädgård så uppfyller den någons eller mångas behov.

Trädgården kan vara en plats för att återhämta krafter i efter en arbetsdag eller en plats som kan ge utrymme för växtsamlariver, en plats för motion och rekreation eller enbart som en plats för meditation och skönhetsupplevelser, året runt. Att sköta en större trädgård har ytterligare en aspekt, den ekonomiska. De större trädgårdarna till slott och herrgårdar har idag ofta rationaliserat trädgårdsskötseln så långt det går utan att pruta alltför mycket på skönhetsupplevelsen. Det kan tyckas vara en form av konstgjord andning och endast sett ur ett kortsiktigt perspektiv. Vem vet vad framtiden har i sikte? Många av de trädgårdar som med stor kunskap och formkänsla en gång ritades och anlades är i farozonen när krympande ekonomiska möjligheter tvingar fram bortrationaliseringar av framförallt skötsel och periodiskt underhåll.

För att söka kunskap om det internationellt finns en annorlunda syn på trädgårdens värde, jämfört med den i Sverige, har litteraturstudier genomförts och kompletterats med studiebesök bland annat i Sverige och England. Med dessa kunskaper som utgångspunkt presenteras resultatet av efterforskningarna nedan och diskuteras vidare inför upprättandet av en skötselplan till Stureholms gård och framförallt herrgårdsträdgården.

Internationella trender

England

Intresset för historiska parker och trädgårdar är sedan gammalt stort i Storbritannien och det är numera erkänt även som en konstform. Två myndigheter har ett övergripande ansvar för de historiska parkerna, *Department of National Heritage* och *Department of the Environment*. *English Heritage (EH)* är regeringens rådgivande organ och verkar för att skydda, vårda och levandegöra historiska miljöer, men de lokala myndigheterna är inte skyldiga att informera EH om ärenden som rör dessa. (Bonnie et al, 1996.)

I drygt 20 år har föreningen *Garden History Society (GHS)* arbetat ideellt för att vinna erkännande för forskning om och skydd av historiska parker och trädgårdar. Ett *Register of Parks and Gardens of special historic interest* finns hos EH⁹¹ och tar upp intressanta objekt, indelade i tre klasser:

- klass I – utomordentligt värdefulla (10 %),
- klass II* – synnerligen värdefulla (30 %)
- klass II – värdefulla (60 %).

---

⁹¹ Registret kan beställas via *English Heritage, EH*.

Många olika typer av gestaltade landskap är upptagna, från stora lantegendomar utformade av "Capability" Brown⁹² till privata trädgårdar, alléer i städer, planterade torg och offentliga parker. Hot mot de historiska anläggningarna är viktiga att undanröja och det är därför av största vikt att upplysa ägarna om vilka kulturvärden som kan gå förlorade i en trädgård eller park vid anläggning av t.ex. swimmingpool och tennisbanor. Ekonomiska bidrag, vårdprogram, forskning och utbildning sker genom *EH* och *County Garden Trusts* (Bonnier et al, 1996) (se Bilaga A.6).

National Trust

Under ett studiebesök i England (se Bilaga C.1-C.6) fick jag möjlighet att studera några trädgårdar som anlades vid samma tid som Stureholms trädgård. Det var en stor källa till inspiration att få se hur väl man tar hand om naturområden, byggnader och trädgårdar samt utvecklar dem. Många gånger har det inte varit enbart ekonomiska aspekter utan avsaknaden av arvingar som har gjort att egendomar och trädgårdar har sålts eller överlämnats för drift och skötsel till *The National Trust* (se Bilaga A.7). Många lyckliga trädgårdsbesökare kan i dessa trädgårdar hämta inspiration och idéer för egna trädgårdsdrömmar och samtidigt få ett stycke kulturhistoria att lägga till sina erfarenheter.

Danmark

I Danmark har man under senare år märkt ett stigande intresse för att bevara även andra trädgårdar än slotts- och herrgårdsträdgårdar, till exempel sådana som anlagts av kända landskaps- eller andra arkitekter, offentliga trädgårdar och parker. Lektor Jette Abel⁹³ föreslår att utöver inventering av dessa olika slags värdefulla trädgårdar och parker även att dessa trädgårdar skall förtecknas enligt den danska *Byggnadsfredningsloven* och att sedan hitta finansiering både till att bevara och återställa hotade trädgårdar. Ett särskilt organ är föreslaget att upprättas för att lagskydda och bevara speciellt värdefulla trädgårdar och parker. (Bonnier et al, 1996.)

Röster har bland danska arkitekter höjts även för en alternativ användning och bevarande av lantbrukets byggnader. En tävling utlyst i Danmark fick stor respons om olika alternativa användningsområden för lantbrukets byggnader. Dessa har sammanställts och kan studeras närmare på internet.⁹⁴

Nationella möjligheter

KML – Lagen om kulturminnen (1988:950)

I lagen som trädde i kraft den 1 januari 1989 har bestämmelserna om byggnadsminnen utvidgats till att omfatta parker, trädgårdar och andra anläggningar som är synnerligen märkliga genom sitt kulturhistoriska värde. Dessa kan av Länsstyrelsen förklaras för byggnadsminnen.

Avgörande för att en park eller annan anläggning med vegetation skall kunna byggnadsminnesförklaras är att den är att anse som en medveten arkitektonisk skapelse. Stadsparker, järnvägsplaner, folkparker, botaniska trädgårdar, arboreta koloniträdgårdar,

---

⁹² Lancelot "Capability" Brown, 1716-1783, landskapsarkitekt med många kända landskapsplaner som merit.

⁹³ Jette Abel, lektor vid Kgl Landbohøjskole, Köpenhamn.

⁹⁴ www.gaardensbygninger.dk och www.bondegaarde.dk.

skolträdgårdar och sjukhusparker, men även alléer, kan byggnadsminnesförklaras. Lagen är inte tänkt att användas som skydd för kulturlandskapsavsnitt, såsom delar av odlingslandskapet. Däremot bör en byggnadsminnesförklaring innefatta ett s.k. gestaltat landskap i anslutning till en historisk trädgårdsanläggning. (Bonnier et al, 1996.)

Växtmaterialet är i de flesta fall den viktigaste beståndsdelen i parken, men härutöver kan i anläggningen ingående tillbehör såsom vägar, vattenkonster, trappor, terrasser, balustrader, hägnader, broar, bänkar, grottor, skulpturer, minnesstenar och solur ingå.

Skyddsföreskrifterna kan innehålla både förbud mot oönskade åtgärder och bestämmelser om hur parken skall skötas som till exempel att parken inte får bebyggas ytterligare eller att tillbehör i parken inte får ändras eller tas bort. Föreskrifter om hur parken skall vårdas och underhållas så att dess karaktär bevaras bör nedtecknas i en vårdplan som skall upprättas utifrån ett klart formulerat och långsiktigt mål med bevarandet.

Vem som helst kan hos Länsstyrelsen väcka fråga om byggnadsminnesförklaring enligt KML. Ett beslut om byggnadsminnesförklaring föregås alltid av förhandlingar med ägaren, som så långt möjligt skall vara med och utforma skyddsföreskrifterna. Även kommunen ges tillfälle att yttra sig. (Bonnier et al, 1996.)

Trädgården i framtiden

Efter ett nästan etthundraårigt *herrgårdslif* står Stureholms trädgård inför ett vägval. Nu, vid sekelskiftet 2000, är det lika aktuellt med ekonomi och kostnader som det var vid det förra skiftet 1900. Att trädgården skall vara till nytta och nöje som Rudolf Abelin förespråkade är ett stort och kostsamt projekt för de som skall sköta och finansiera driften⁹⁵. De utkomstmöjligheter som fanns för trädgården under *mästers* dagar på Stureholm finns idag inte kvar. Det som återstår är trädgården till nöje och som hobby. Till detta är trädgården alltför stor. Kan det möjligen finnas underlag för att det skall vara till nöje för mer än enbart brukare och familj?

Jordbruket har under senare delen av 1900-talet, framförallt sedan EU-inträdet, utsatts för en allt hårdare internationell konkurrens och några av de näringar som tidigare förekommit på gården som till exempel smågrisuppfödningen har lagts ned på grund av bristande lönsamhet. Detta har medfört att de stallbyggnader som tidigare inhyste djur nu står tomma och väntar på nya intressanta användningsområden. Som tidigare nämnts har en medveten satsning på nya användningsområden för landsbygdens byggnader skett i. En förhoppning kan vara att Sveriges arkitekter kan förmå Sverige och svenskarna att inse vilka kulturskatter som gömmer sig på landsbygden och aktivt medverka till dess fortlevnad.

Med ovanstående historik som utgångspunkt började förändringstankar att växa fram inom familjen. Tillfälligheter och möjligheter gjorde att studier i trädgårdshistoria och trädgårdsskötsel påbörjades och detta gav ett omedelbart resultat. En kurs i trädgårdshistoria och en i affärsutveckling resulterade i att en affärsplan⁹⁶ togs fram för delar av Stureholms gård och trädgård.

---

⁹⁵ Jordbruket sköts av Lars Brunnström och en anställd, trädgården sköts av ägaren och författaren.

⁹⁶ Stureholms gård, en affärsplan, nyutvecklingstankar som gjordes av författaren i kursen ”Nyföretagande på Landsbygden” (Affärsutveckling heter kursen idag, en kurs inom Lantmästarprogrammet på SLU, Alnarp).

Visionen i denna plan är att återskapa den kulturhistoriska trädgårdsskatt som lagts i våra händer att sköta, att tillföra några nya element som kan skapa möjligheter att locka och att intressera en framtida trädgårdsbesökare. Ytterst är det i familjens eget intresse att bevara trädgården på Stureholm men det behövs sakkunskap som kan tillse att den historiska trädgården⁹⁷ bevaras, renoveras och försiktigt förnyas så att kulturhistoriskt intressanta värden sparas åt eftervärlden. Genom att även innefatta gården och dess byggnader i utvecklings-tankarna kan det också finnas en möjlighet att nya näringsgrenar kan bli intressanta att etablera på gården, egna eller andras. Familjens gemensamma idéer om trädgårdens och gårdens tänkbara utveckling som helhet har beskrivits i en *affärsplan* och för att översiktligt gestalta detta uppdrogs åt Maria Bergström⁹⁸ att upprätta:

- en situationsplan över Stureholms befintliga trädgård
- ett planteringsförslag för pergola och trädgård med *vitt* tema
  - o en filosofisk *tankegång*, vita klängrosor och klematis
  - o vita, engelska rosor
  - o vita, perenna växter
- ett planteringsförslag för ett *arboretum*
  - o av vackra, lövfällande träd⁹⁹
  - o av vackra, annorlunda städsegröna buskar och träd
- en köksträdgård enligt herrgårdens förebilder
  - o spännande asiatiska kryddor och grönsaker
  - o viktoriansk trädgårdskänsla
- en naturlig barnträdgård med växtkraft

En viktig fråga som det kan finnas anledning att väcka är huruvida ansökan om byggnadsminnesförklaring av hus och trädgård skall göras. De möjligheter till ekonomisk hjälp för restaurering av vissa element i trädgården som finns bör jämföras med de motprestationer som då kan uppstå i form av att ha öppethållande av trädgården för allmänheten får övervägas. Frågan är värd att diskutera och lyfta fram¹⁰⁰ men det finns intressen såsom familjens privatliv som måste beaktas. En eventuell placering av Stureholms gård och trädgård i ett mer offentligt ljus kan begränsa privatlivet något men en sådan uppoffring kanske vara rimlig om trädgården på så sätt kan bevaras åt familjen och efterkommande generationer?

Det viktigaste för trädgårdens framtid och utveckling är att det finns en kunskap om trädgårdens historia och ett gemensamt intresse i att bevara den. Inom familjen har en gemensam hållning under de senaste åren växt fram och detta dokumenteras i framförliggande rapport som är förankrad både i denna och tidigare brukargeneration, under rubriken *Riktlinjer för åtgärder och skötsel*.

Riktlinjer för åtgärder och skötsel har utgångspunkt i:

- ägarens och vårdarens idéer om utveckling
- gestaltningsförslaget med tillhörande planteringsplaner (se Bilaga E.5)
- kunskaper i trädgårdens historia och trädgårdens skötsel
- praktiska erfarenheter ifrån skötsel av trädgård och jordbruk

---

⁹⁷ Historiska trädgårdar har definierats i *Florensdokumentet*, (se Bilaga A.8).

⁹⁸ Maria Bergström, landskapsarkitektstuderande, vid SLU i Alnarp.

⁹⁹ Sedan äppleträdens tid var förbi var det en önskan från Lars Brunnström att ersätta dessa med vackra träd.

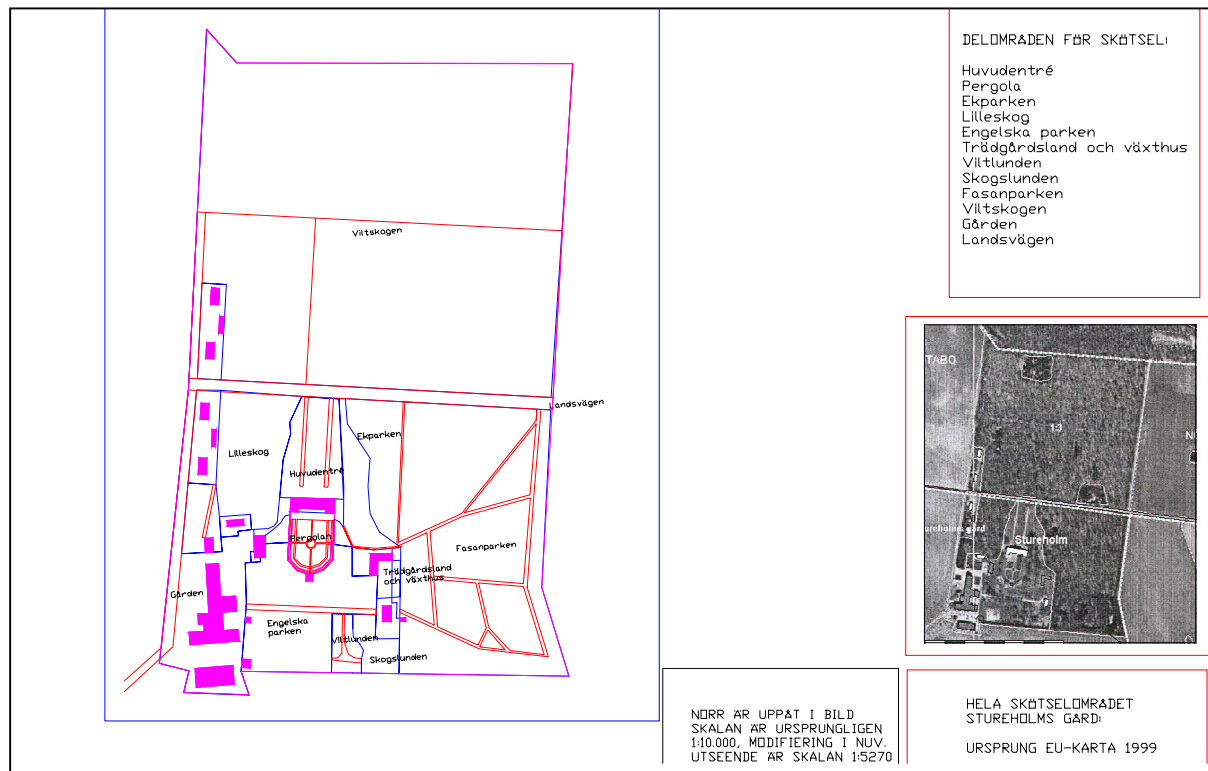
¹⁰⁰ Helsingborgs kommunantikvarie bör kontaktas i första hand, alternativt Länsstyrelsens bebyggelseantikvarie.

Skötselområden definieras

Hela området som berörs framgår av flygbilden från 1998 (se Figur 52). Bilden visar hela gårdsenheten med trädgård och ädellövskog som finns på båda sidor om landsvägen, en total areal på ca 30 ha¹⁰¹. Hela skötselområdet har gestaltats i en plan (se Figur 53) med EU-kartan från 1999, i skala 1:10.000 som grund (se Bilaga E.4).

Figur 52 Flygbild över Stureholms gård, trädgård och ädellövskog 1998.
Den egna vindmøllan, till vänster i bild, förser gården med elektricitet sedan 1994.
(Foto: Claes Horn af Åminne, 1998)

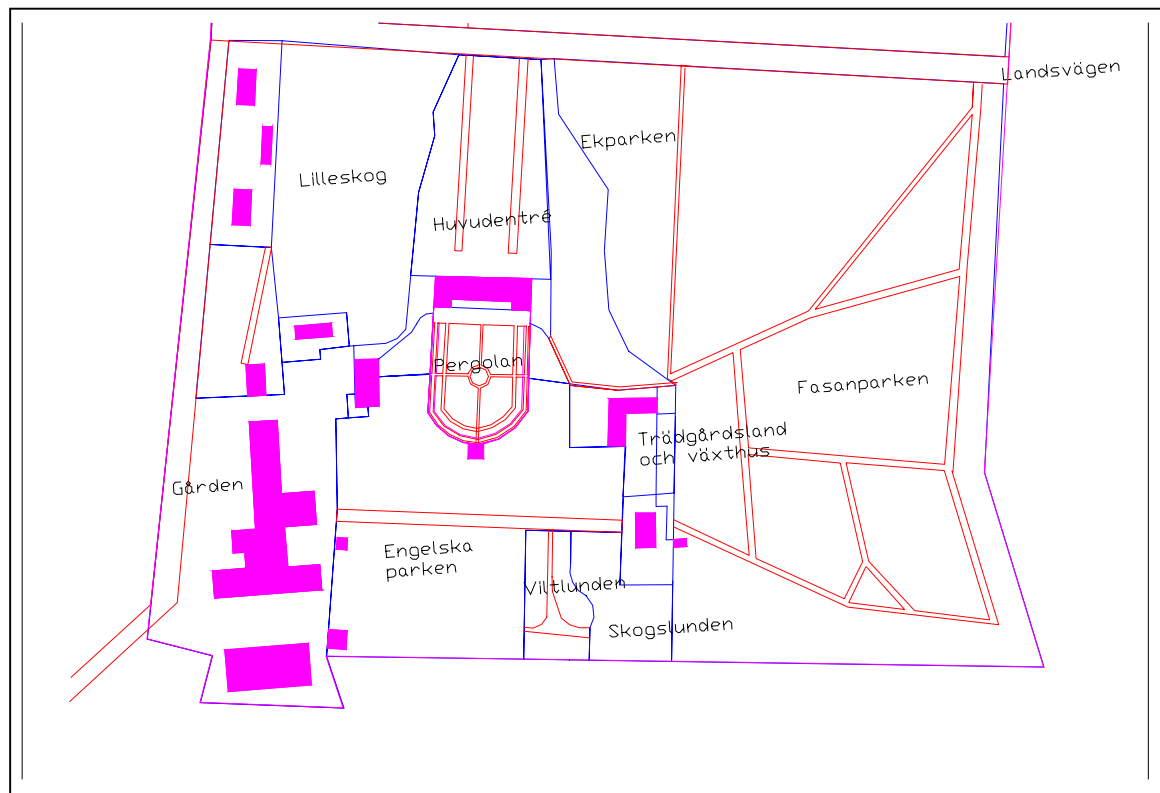
Figur 53 Hela skötselområdet efter EU-kartan 1999 (ej skalenlig).
(ritning utförd i AutoCad av Åse Brunnström, 2004)

¹⁰¹ Totalt är gårdsenheten Stureholm på 262 ha, varav 230 ha är odlad mark, eller mark i träda, Lars Brunnström, muntligen, 2004.

Skötselområdet har delats in i tolv delområden

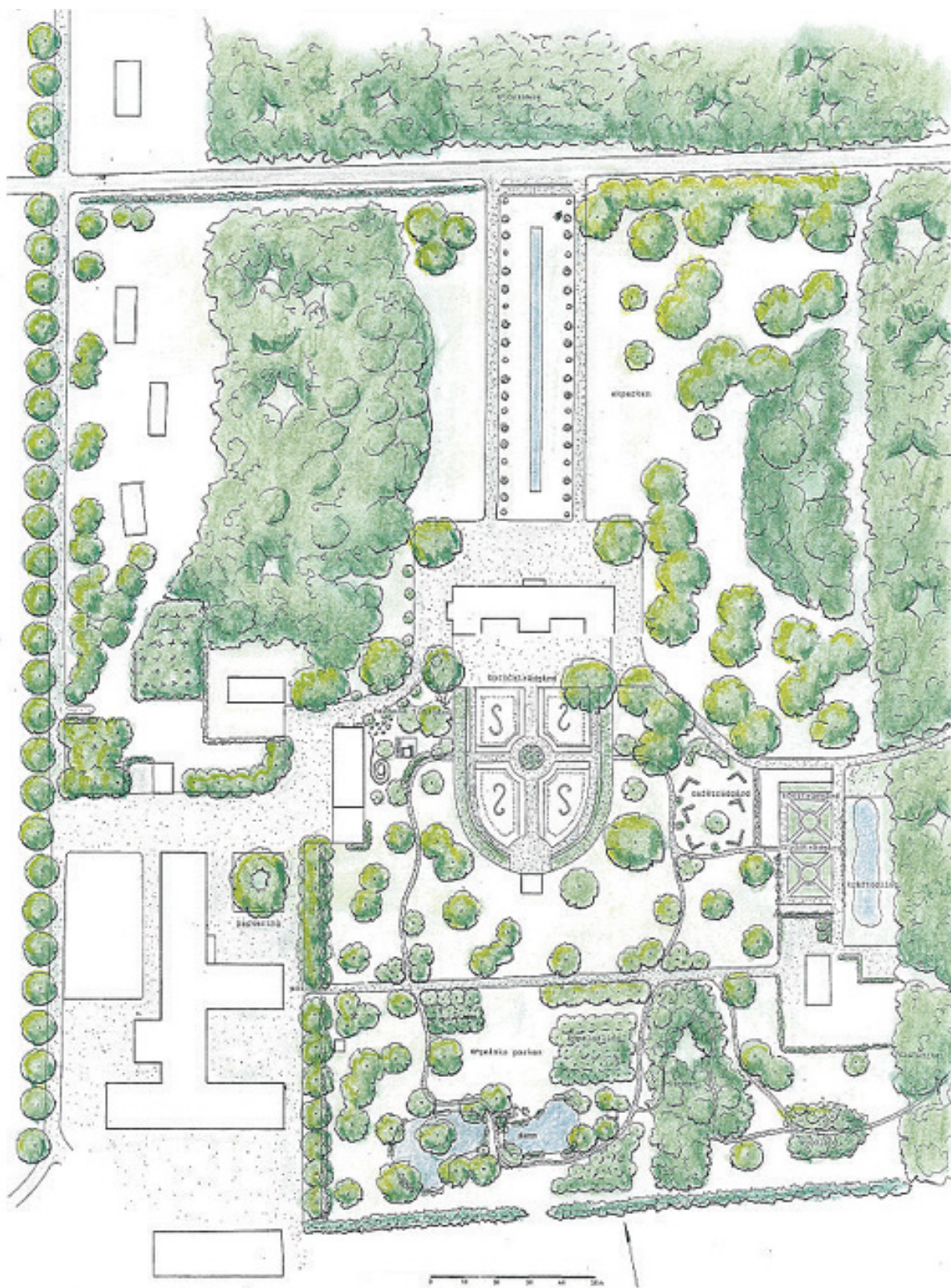
De tolv skötselområdena (se Figur 54) har namngetts enligt nedan med gamla och välkända namn eller med nya namn enligt gestaltningsförslaget (se Figur 55):

- *Huvudentré*, omfattar paradgräsmattan och grusytor åt norr
- *Pergola*, omfattar pergolan, den formella trädgården och fasad i söder samt fasadrabatter
- *Ekparken*, ett nytt namn för de befintliga ekarna
- *Lilleskog*, en benämning som användes även under 1800-talets slut (Ingelsberg & Lindfors, red. 1985).
- *Engelska parken*, ett nytt namn för de nedlagda äppleodlingarna
- *Trädgårdsland och växthus*, omfattar även trädgårdslaboratoriet
- *Viltlunden*, viltplanteringen som med riktad skötsel ges en lundkaraktär
- *Skogslunden*, ett nytt namn för platsen söder om trädgårdsmästarbostaden
- *Fasanparken*, en benämning som lever kvar sedan trädgårdens tidiga dagar
- *Viltskogen*, på andra sidan vägen rymmer hjortar, rådjur, fasaner med flera vilda djur.
- *Gården*, avser gårdsområdet inklusive hyresbostäder
- *Landsvägen*, avser planteringar och alléer utmed landsvägen

**Figur 54 Skötselområdet söder om landsvägen uppdelad i delområden.
(ritning utförd i AutoCad av Åse Brunnström, 2004)**

Gestaltningförslag till Stureholm

Figur 55 Gestaltningförslag till Stureholms trädgård och park.
(illustration av Maria Bergström, 2002)

RIKTLINJER FÖR ÅTGÄRDER OCH SKÖTSEL

Skötselmål och övergripande åtgärdsförslag

De övergripande målen med åtgärder och skötsel beskrivs nedan utifrån målsättningarna att bevara, restaurera, ersätta och förnya, förnygra, gallra eller ta bort, växtlighet, element och byggnader i trädgården. Mål med åtgärder och skötsel för de olika delområden som hela skötselområdet indelats i (se Figur 54 sid. 53) är beskrivna längre fram i rapporten under rubriken *Sammanfattning av riktlinjer för åtgärder och skötsel per delområde*.

En mer detaljerad skötselplan bör på sikt också utarbetas för varje delområde. I denna rapport finns ett sådant idéförslag (se Figur 62 sid. 61). Skötseln av skogen ur ett ekonomiskt perspektiv bör beaktas i den detaljerade skötselplanen för ädellövskogen, som i denna rapport har delats upp i delområdena *ekparken, fasanparken, Lilleskog* och *viltskogen*.

Bevara den tidstypiska gestaltningen

Stureholms borg, med sin vackert tillpassade trädgård, framstår som ett mycket vackert exempel på de nationalromantiska strömningarna som rådde kring sekelskiftet 1900. Två av Helsingborgs kända personligheter, arkitekt Ola Andersson (se Bilaga A.2) och stadsträdgårdsmästare Oscar Landsberg (se Bilaga A.3), har här visat med vilken känsla och kunskap de kunde skapa vacker och funktionell arkitektur och trädgårdskonst. Detta är det största målet med skötseln, att bevara den grundform som nu i snart etthundra år har överlevt både ekonomiska och klimatologiska förändringar.

Bevara trädgårdens och gårdens byggnader

Gårdens byggnadsbestånd bör i de delar de förändras bevaras i den tidstypiska anda som rådde när byggnaderna var nya, vilket de flesta var vid 1800-talets mitt. Att söka kunskap om detta kan vara tidskrävande, men på sikt kommer byggnaderna att betinga ett större värde kulturhistoriskt sett, om de förändras och förnygras med varsam hand och med autentiskt material. Den gårdsbild som har uppstått och växt fram under 1900-talet bör bevaras och en försköning eftersträvas för att på så sätt skapa en passande inramning för eventuella övriga verksamheter och besökare. Alla förändringar som görs skall dokumenteras och beskrivas vad det gäller material som har använts och i vilket syfte. Att kontakta en bebyggelseantikvarie¹⁰² kan vara ett första steg till en skötselplan för byggnaderna, gårdens grundstomme.

Växtmaterial

Ett annat viktigt mål är att bevara det gamla växtmaterialet så långt det går i enlighet med det *genius loci* koncept som har en lång tradition inom svensk landskapsplanering och design (Bucht, 1997). Framförallt de stora ursprungliga träden, ekar och bokar, men även lindallén utmed landsvägen och lindallén på gårdsplanen, den kaukasiska vingnöten, päronallén och häckarna av bok, ek och buxbom bör bevaras och beaktas med eftertanke innan några förändringar och åtgärder vidtas. Inga träd, som inte är farliga för omgivningen eller står felplacerade så att de stör annan växtlighet av högre värde, skall tas bort. Däremot skall de personifieras genom att de inventeras och de riktigt vackra solitärerna skall ges namn och

¹⁰² Kommunantikvarien i Helsingborg kan kontaktas alternativt Länsstyrelsens bebyggelseantikvarie (förf.).

kanske en beskyddare¹⁰³. Individer av dålig kondition skall i första hand försöka räddas genom att ta bort konkurrerande gräs, samt att de får en ordentlig grundgödsling med naturgödsel, innan beslut om eventuell nedtagning sker.

I samtliga häckar, buskage och skogspartier som innehåller oönskade arter och individer som står för tätt för att utvecklas på ett riktigt sätt, skall en utgallring göras efter en särskilt upprättad plan. Områden som berörs är *Lilleskog*, rhododendronplanteringarna, hassellunden, ginnallunden (*Acer ginnala*) vid barnens trädgård, skyddshäckar mot odlingslandskapet, *landsvägen* och *gårdsplanen*. Även i *ekparken* kan några träd behöva gallras ut om de är i dålig kondition. De två kastanjer som pryder huvudentrén i norr bör få fritt utrymme, eventuellt störande grenar från andra träd bör tas bort.

De planteringar som har tagits fram för olika önskade funktioner kommer att utföras enligt den gestaltungs- och planeringsplan som har tagits fram (se Bilaga E.5), efter revidering av växternas ståndortskrav, antal individer av varje växt och ekonomiska faktorer. Målet är att skynda långsamt för att slippa gallra ut övertaliga träd, och att endast investera i växtmaterial när det ges ekonomiskt utrymme. Målet är att det skall vara ett färdigt resultat inom en 20 års period.

För att slippa de stundtals hårda väst- och sydliga vindarna bör plantering av skyddshäckar åt åkerlandskapet i söder göras innanför befintlig hagtornshäck (*Crataegus monogyna*). I väster finns även där en hagtornshäck som är planerad att släppas upp på en högre klipphöjd, men det kan vara idé även här att göra ett annat växtval¹⁰⁴.

Örtfloran i ädellövslogen

Ädellövslogen avdelas av landsvägen i östvästlig riktning, vilket berör fyra delområden, *viltskogen*, *fasanparken*, *ekparken* och *Lilleskog*. Fältskiktet i ädellövslogen består av bredbladiga gräs och örter, däribland några olika orkidéer. Den friska, kalkhaltiga, mulljorden möjliggör en rik flora av örter som bör skyddas och skötas för att bestå. Klippning med slätteraggregat görs tidigt på våren och sent på hösten för att inte störa knopp- och bladsättning hos orkidéerna.

Gångvägar

Tidigare fanns ett flertal gångvägar som löpte i *ekparken* och *fasanparken*, dessa hade en funktion då, nämligen att skydda de dyrbart anlagda och dyrbart skötta gräsmattorna. Idag har de inte den funktionen och många av gångarna i gräsmattorna har lagts igen eller bara försvunnit på grund av att de inte använts eller skötts. Gården som leder från borgen ned till växthuset¹⁰⁵ är ett sådant exempel som naturligt invaderas av gräs. En komplettering med toppdress av sand kommer att göras för att höja den igenlagda stigen till gräsets nivå.

För att skapa nya gångstråk, för eventuella besökare, är det i gestaltungsförslaget av den *engelska parken* (se Bilaga E.5) planerat gångar. I första hand kommer dessa att göras som klippta gångstråk i gräsmattan, för att det inte skall se alltför styrt ut hur man skall röra sig i parken.

---

¹⁰³ Träd och bänkar doneras ofta i England som minnen över någon person, levande eller avliden (för.).

¹⁰⁴ Bra litteratur att läsa är *Gustavsson & Ingelög, 1994, Det nya landskapet*, Skogsstyrelsen, kapitlet *Vindskydd*.

¹⁰⁵ Besprutning med Roundup och harvning har upphört under 2004, dress med sand kommer att göras (förf.).

Gångarna i *fasanparken* skall fortsättningsvis hållas öppna genom kontinuerlig klippning, likaså gången genom *viltlunden* och den ännu inte anlagda *skogslunden*.

Siktlinjer

Det starka sambandet mellan hus, natur och trädgård bör förstärkas genom den siktlinje som redan idag löper från norra entrén (se Figur 36 och Figur 37 sid. 36), genom borgen och vidare ut i pergolan i söder. Idag avslutar trädgårdspaviljongen siktlinjen, men genom att ta upp ett dörrparti på paviljongens baksida, kan siktlinjen fortsätta ut i den engelska parken och ut i åkerlandskapet åt söder¹⁰⁶. Detta är inte gestaltat, men en tänkt entré från söder har ursprungligen planerats med två körsbärsplommon, *Prunus cerasifera* 'Nigra'.

Gestaltningförslaget (se Bilaga E.5) föreslår att dessa flyttas, men de får stå kvar som de är just nu och eventuellt kompletteras med flera träd, så att de istället ingår i en trädgrupp.

I norr kan siktlinjen även där förstärkas genom att det rhododendronbuskage, som aldrig trivts¹⁰⁷, ersätts av de björkar som gestaltningförslaget innehåller (se Bilaga E.5). En ytterligare förstärkning av siktlinjerna från borgens flyglar kan uppnås genom att låta en tänkt linje övergå från huvudentrén vägar över i avsmalnande gångvägar ut i viltskogen på andra sidan landsvägen.

Dränering

Stående vatten är ett generellt problem på denna platta del av vår jord (se Figur 56). Fallet är litet och trots grävda kanaler blir det snabbt mycket vatten stående, både på gräsmattor och i skogen, vid kraftiga regn som i år. Dräneringen kan förbättras i samband med omläggning av gräsplanerna i *pergolan*, men även *engelska parkens* gräsytor är i behov av åtgärder. Man kan antingen genom att fylla upp med sandblandad jord jämna ut de lågpunkter som det blir stillastående vatten i, eller så kan en vackert formad liten vattenfåra grävas och ledas över gräsmattornas lägsta punkter, för att senare utmynna i ett dike.

På norra sidan, vid *huvudentrén*, har vattenproblemet delvis redan avhjälppts genom att en liten kanal har grävts genom hagtornshäcken. En tänkt vattenspegel i den stora gräsmattan kanske också kan vara en hjälp att dränera bort vatten vid kraftiga regnväder. Det dåliga fallet gör att det ofta blir vatten stående, och bland annat detta har troligen varit en bidragande orsak till att delar av lindallén vid landsvägen har dött. Att öppna upp en djupare damm i ytterområdet åt öster¹⁰⁸, där hjortar kan söka vatten och svalka, kanske kan vara en möjlighet värd att undersöka, för att leda vatten bort från parken och skogen, vid höga vattenflöden¹⁰⁹.

---

¹⁰⁶ En fantastisk sådan siktlinje fann vi vid vårt besök i England på *Hidcote Manor* (se Bilaga C) samt även i Norrvikens Trädgårdar (se Bilaga E.3)(förf.).

¹⁰⁷ Göran Brunnström, muntligen, 2004. Buskaget är gallrat under 2004, och vi avvaktar resultatet (förf.).

¹⁰⁸ Öster om viltskogen tillhör gårdsenheten Bjerbolund, som brukas av Jan Brunnström.

¹⁰⁹ Våtmarker kan anläggas med EU-stöd, en ansökan bör göras (även för alléer, som på Bjerbolund) (förf.).

Figur 56 Stående vatten under vårvintern 2003 i barnträdgården.

(Foto: Åse Brunnström, 2003)

Parkmöbler

De möbler som i huvudsak har varit utplacerade i parken sedan trädgårdens tidiga dagar har varit vitmålade soffor i *herrgårdsmodell*. En sådan modell känns onaturlig i den park som nu får en mer naturlig del, *engelska parken*. De möbler som finns kvar kan möjligen i första hand renoveras och bör då ges en neutral färg (grå), så att de mera liknar de parksoffor man finner i många engelska trädgårdar, utförda i huvudsak av ek¹¹⁰ (se Figur 57 och Figur 58).

Figur 57 Sofa av ek till minne av kär anhörig.¹¹¹

(Foto: Åse Brunnström, Hilliers arboretum¹¹², 2004)

Figur 58 Liten soffa av ek i skyddad vrå.

(Foto: Åse Brunnström, Sissinghurst, 2004)

I *fasanparken* och vid *dammarna* i *den engelska parken* kan en naturligare typ av bänk vara mera passande, kanske likt den stenbänk som Rudolf Abelin föreslår i *Herrgårdsträdgården* (se Figur 41) eller som den lilla bänken på Great Dixter (se Figur 59). Material till bänkar av denna typ kan hämtas i det omgivande åkerlandskapet och kompletteras med plattare stycken som kan hämtas eller köpas vid något av våra skånska stembrott. Ett annat önskemål är att när de ekonomiska resurserna så tillåter, låta tillverka soffor enligt de modeller som *Edward Lutyens*¹¹³ tagit fram (se Figur 60 samt bilaga C.1b).

¹¹⁰ Hilliers arboretum och Sissinghurst Castle (se Bilaga C) är två exempel på platser med vackra möbler (förf).

¹¹¹ På bilden är det min dotter Astrid Brunnström som vilar sig efter rundvandring i arboretet Hillier (förf).

¹¹² På Sir Harold Hillier Gardens, www.hilliergardens.org.uk, finns bänkar och träd skänkta som minne (förf).

¹¹³ Edward Lutyens var en av Arts- and Crafts rörelsens framstående arkitekter (förf).

Figur 59 Enkel sittplats på Great Dexter (se Bilaga C). (Foto: Åse Brunnström, 2004)

Figur 60 Soffa efter modell av Edward Lutyens. (Foto: Åse Brunnström, Sissinghurst, 2004)

Miljöhänsyn

Vid all skötsel, maskinell och manuell så skall största möjliga miljöhänsyn råda. I princip bör all besprutning med *glyphosatpreparat* undvikas, endast i undantagsfall, som vid engångsinsatser vid omläggning av rabatter, nyplanteringar av träd och buskage, kan detta ske, för att eliminera rotagräs effektivt. Mekanisk bekämpning av ogräs i grusytorna är tillräckligt effektiv för att undvika onödig besprutning, en tillräckligt djup grusbädd är dock nödvändig för att uppnå effekt med skyffeljärn och efterharv (se Figur 61).

Figur 61 Trädgårdstraktorn har försetts med skyffeljärn och efterharv. Konstruktör Lars Brunnström. (Foto: Åse Brunnström, 2004)

Belysning

De fåtal belysningsarmaturer som finns på gården räcker inte till för att man ska kunna röra sig i parken efter mörkrets inbrott. En separat belysningsplan bör göras, där i första hand utredning om hur borgens fasad åt norr kan lysas upp men även pergolan och dammarna i den *engelska parken*.

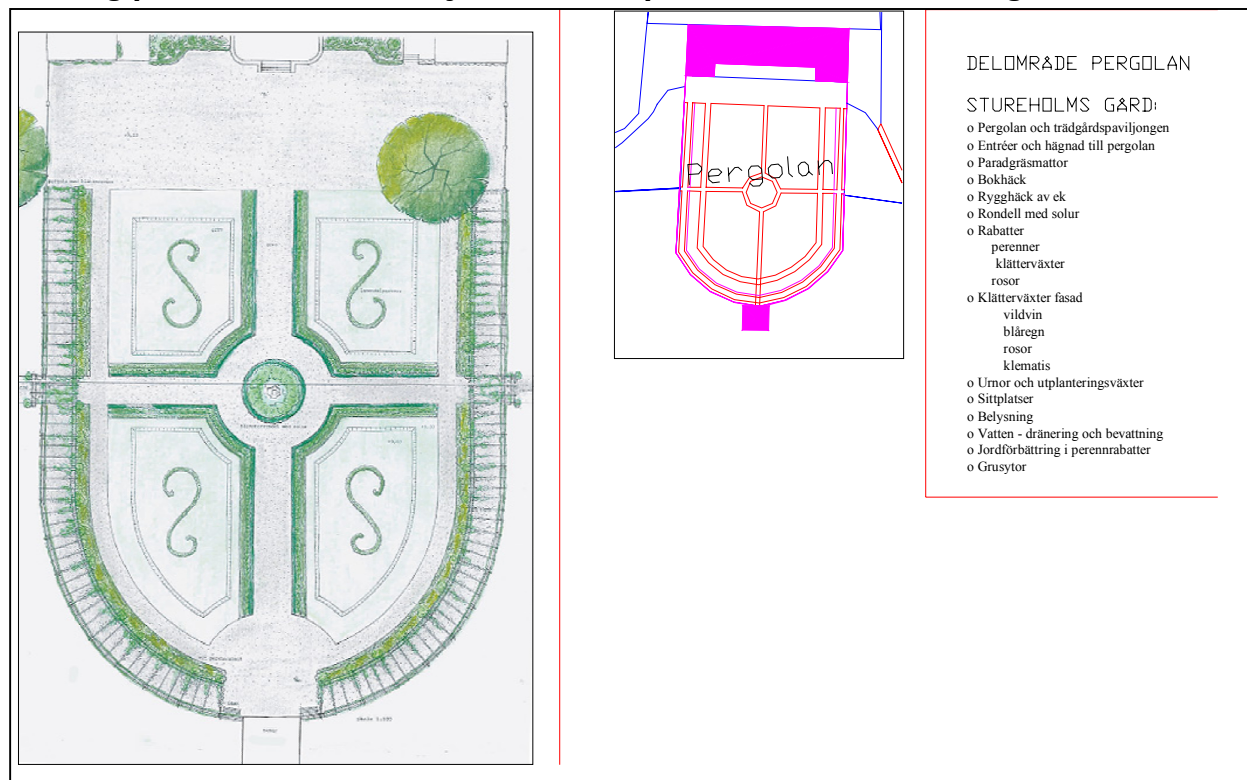
Denna rapport kommer inte att innehålla några förslag på belysningspunkter eller armaturval, men konsultering bör göras hos sakkunniga för att få en vacker och ändamålsenlig belysning. I samband med eventuell ny dränering kan elektrifiering göras av pergolan.

Dokumentation

Inventering av växtligheten i fält-, busk- och trädskikt skall göras för samtliga skötselområden i samband med att en detaljerad skötselplan upprättas. I samband med inventeringen upprättas en trädvårdsplan, gärna i samråd med någon erkänt kunnig i trädvård vid SLU i Alnarp. Det kan då också vara lämpligt att upprätta ett trädregister där befintlig, nyplanterad och planerad vegetation registreras. Som ett komplement till trädregistret bör träden markeras i en beskrivning över varje delområde som är exemplifierat i ett förslag utfört i AutoCad (se Figur 62).

De olika skötselmomenten som ingår i skötseln av de olika delområdena kan beskrivas och sammanställas i en *Skötselhandbok*. Denna rapport kommer inte att innehålla något förslag på innehåll i en sådan *handbok*.

Förslag på innehåll i en detaljerad skötselplan för delområdet Pergolan

Figur 62 Delområdet *pergolan*.

(ritning utförd i AutoCad¹¹⁴ efter EU-karta 1999 av Åse Brunnström, 2004 (infogad i ritningen är en illustration av Maria Bergström, 2002))

Åtgärder och skötselmål för delområdet *pergolan* kan innefatta:

- *Inventering av befintlig vegetation*
  - o Trädskikt, upprätta trädregister och trädvårdsplan
- *Föreslagen borttagning av vegetation*
- *Föreslagen nyplantering*
- *Pergola och trädgårdspaviljong*
- *Häckar*
- *Gräsklippning*
- *Perenn- och rosrabatter*
  - o renovering av perennrabatter
  - o skötsel av perenn- och rosrabatter

¹¹⁴ Datorprogrammet AutoCad kan användas för att rita in delområden, befintlig vegetation och utförd nyplantering som framgår av exemplet i Figur 62 ovan.

Renovering av perennrabatter

Rosor och klätterväxter

Byts ut eller kompletteras enligt gestaltungsförslaget (se Bilaga E.4).

Några av de perenner som bör få vara kvar i rabatterna men på nya platser:

- Akleja (*Aquilegia*), olikfärgade blå, lila, rosa
- Astilbe (*Astilbe ssp.*)
- Bergklint (*Centaurea montana*)
- Blodalunrot (*Heuchera micrantha* 'Palace Purple')
- Blodtopp (*Sanguisorba officinalis*)
- Bondpion (*Paeonia officinalis*) mörkt röd
- Fänrikshjärta (*Dicentra formosa*)
- Hjärtbergenia (*Bergenia cordifolia*)
- Höstanemon (*Anemone hupehensis*)
- Kärleksört (*Sedum telephium* 'Herbstfreude')
- Kärleksört (*Sedum telephium* 'Matrona')
- Kärleksört (*Sedum telephium*), vit
- Palmlilja (*Yucca filamentosa*)
- Perovskia (*Perovskia atripicifolia*)
- Pion (*Paeonia lactiflora* 'Sarah Bernhard')
- Praktbetonika (*Stachys macrantha* 'Superba')
- Riddarsporre (*Delphinium cvs*) blå
- Rosenflockel (*Eupatorium purpureum*)
- Syrenhortensia (*Hydrangea paniculata*)
- Trädgårdshortensia (*Hydrangea macrophylla*)
- Trädgårdsviva (*Primula x polyantha*) blå och lila
- Vitlysing (*Lysimachia clethroides*)
- Vitpytta (*Achillea ptarmica*)

Perenner som bör flyttas till annan plats i trädgården:

- Dagliljor (*Hemerocallis cvs.*) gul och orange till dammarna
- Funkior (*Hosta cvs.*) delas och flyttas till dammarna
- Jättedaggkåpa (*Alchemilla mollis*)
- Kaprifol (*Lonicera x heckrottii*)
- Klätterhortensia (*Hydrangea petiolaris*)
- Norsk brudspirea (*Spirea x cinerea* 'Grefsheim')
- Skuggbräcka (*Saxifraga x urbium*)
- Strandiris (*Iris sibirica*) blå

Perenner som kan flyttas till andra trädgårdar på gården:

- Hypericum (*Hypericum* 'Gemo')
- Prakthypericum (*Hypericum calycinum*)
- Smultron (*Fragaria ssp.*)
- Ölandstok (*Potentilla fruticosa*)

Riktlinjer för åtgärder och skötsel per delområde

Huvudentré

Trädgårdens norra del, huvudentrén, känns idag ödslig och tom (se Figur 63). De nedsänkta gräsplanerna är unika och bör fortsättningsvis hållas i denna ursprungsform. De är för dagen inte i behov av åtgärd, men de kommer troligen att förändras på sikt på grund av det rörliga underlaget, lerjorden.

**Figur 63 Huvudentrén sedd från borgen ut mot landsvägen i norr.¹¹⁵
(Foto: Åse Brunnström, i juni 2004)**

Efter mörkrets inbrott, och framförallt vintertid, är det ett stort behov av belysning, dels för att kunna röra sig obehindrat, men även för att förhöja upplevelsen av hus och park (se Figur 64).

I gestaltungsförslaget som tagits fram för delområdet (se Figur 65) föreslås återplantering av klotformade växter. Detta bör göras när de ekonomiska möjligheter så tillåter, efter övervägande om vilket växtmaterial som är lämpligast att använda utifrån faktorer som hårdighet och kostnad. Den tänkta vattenspegeln kommer förhoppningsvis på sikt att bli ekonomiskt genomförbar, men den är inte högst prioriterad. Att göra en plantering av lökväxter där den tänkta vattenspegeln är föreslagen, kan vara en tillfällig och billig lösning för att skapa ett spännande inslag på våren.

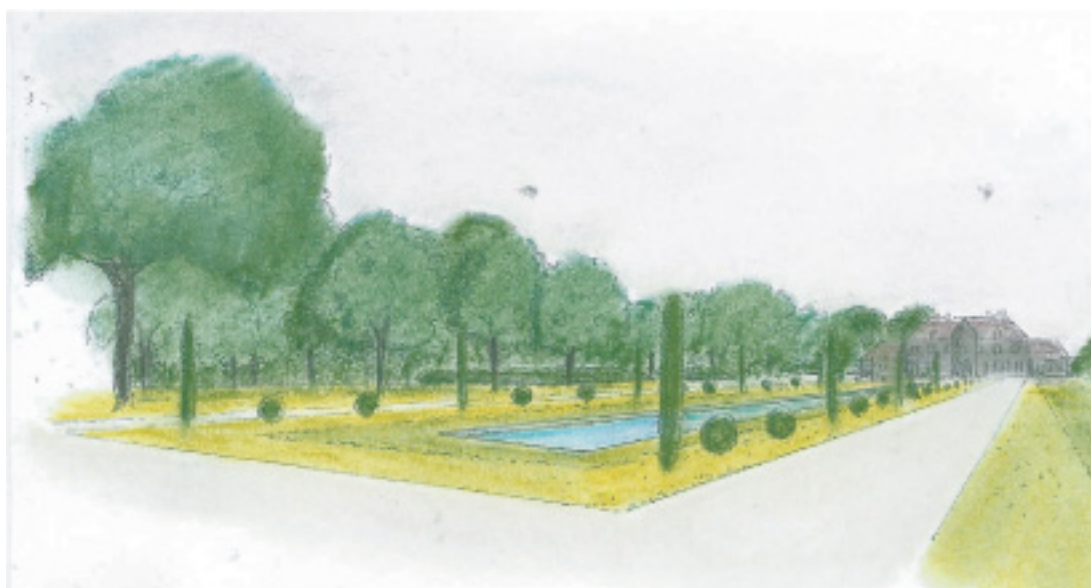
---

¹¹⁵ Brunörten (*Prunella vulgaris*) täcker stora delar av gräsmattan i juni (förf.)

Figur 64 Stureholms norrfasad med murgrönan vintertid.
(Foto: Åse Brunnström, 2004)

Siktlinjen från borgen kan förstärkas genom att ta bort det rhododendronbuskage, som aldrig trivts¹¹⁶, och ersätta det med björkar som är föreslaget i planteringsplanen till gestaltningsförslaget (se Bilaga E.5). En ytterligare förstärkning av siktlinjerna från borgens flyglar kan uppnås genom att låta en tänkt linje övergå från huvudentréns vägar över i de avsmalnande gångvägarna ut i *viltskogen*.

Figur 65 Huvudentrén enligt gestaltningsförslag.
(illustration av Maria Bergström, 2002)

Omfattningen av åtgärder och detaljerad skötselplan berör:

- Paradgräsmattor
- Lökplantering
- Grusytor
- Murgröna på fasaden åt norr och öster
- Urnor och utplanteringsväxter

---

¹¹⁶ Göran Brunnström, muntligen, 2004. Buskaget är gallrat under 2004, och vi avvaktar resultatet.

Pergolan

Den trädgård som idag finns på Stureholm är i mångt och mycket likt den som ursprungligen anlades (se Figur 27 sid. 30). Det har inte tillförts många nya element, däremot har förenklingar och rationaliseringar gjorts. Om trädgården enbart skall vara för familjens lust och nöje kan mindre förändringar göras för att underlätta underhållet, men om en publik trädgård skall uppstå, måste avsevärda kvalitetsförbättringar göras.

Den ursprungliga gestaltning av trädgården som Oscar Landsberg planerade (se Figur 22 sid. 25) bör ses som utgångspunkt och ett mål att återgå till vad det gäller utformning och rabatter. De former som har börjat ge vika för naturens föränderlighet, såsom pergolans pelare (se Figur 66), är det av största vikt att restaurera, då de utgör trädgårdens grundstomme.

De nedsänkta gräsplanerna är likaså unika och bör återställas till den ursprungsform som de har fått ge vika för på grund av det föränderliga underlagsmaterialet, lerjorden.

Figur 66 Pergolan sedd från den västra alkoven in mot centrumrondellen med soluret.

Gula narcisser (*Narcissus pseudonarcissus*) och botaniska tulpaner (*Tulipa tarda*) är tidiga förgyllare av rabatten. (Foto: Åse Brunnström, 2002)

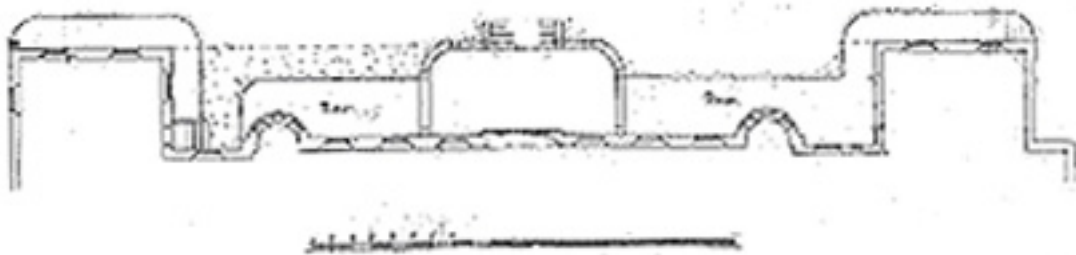
Bokhäckarna har lidit skada genom åren på grund av dålig dränering, men även, som i år, på grund av kraftiga västvindar. En återplantering med kvalitén *färdig häck* har gjorts under hösten 2003 och det förefaller som om dessa har klarat etableringen bra. Häckarna av ek har inblandning av oönskade arter, och det bör vara en strävan att renodla dem till rödek (*Quercus rubra*) genom att gallra och komplettera med sticklingar eller frösådd. En årlig klippning av häckarna är ett måste för att de skall behålla sin form.

Dräneringen i pergolans södra del åtgärdades år 2001, vilket hade god effekt både på bok- och ekhäckar men även perennplanteringarna mådde väl av att slippa stående vatten.

För de perenna rabatterna i pergolan är det i planteringsplanen (se Bilaga E.5) föreslaget växter som bör följas vad det gäller färgvalet. Artvalet kan behöva en översyn för att ta vara på det material som redan finns, och komplettera med nytt. Istället för de föreslagna sformade lavendelhäckarna, kan istället vårlök som blå krokus (*Crocus vernus*) ge samma resultat, men med betydligt enklare skötsel och gräsklippning.

Huvudmålet med förändringen av ros- och perennrabatterna är att minimera arbetet med uppbindning av rosor, samt att välja ett växtmaterial som är härdigt och som inte har alltför kraftig utbredningsförmåga. Inramningen av perennrabatterna, av typen storgatsten, har nästan helt försvunnit ned i lerjorden. En restaurering bör, om möjligt, göra att dessa lyfts upp och hamnar på rätt nivå igen.

Rabatterna i söder har aldrig blivit utförda enligt ursprungsidén och det är ett prioriterat mål att det så skall bli. Längs borgens fasader skall dessa rabatter mjukt runda av de kantiga flygelbyggnaderna (se Figur 67). Buxbom, lavendel och rosor kan vara ett lämpligt växtval avseende härdighet, tidens trend och färgtemat blått, vitt och rosa, helt enligt planteringsplanen till gestaltungsförslaget (se Bilaga E.5).

**Figur 67 Landsbergs rosenrabatter längs borgens södra fasad (sett från borgen).
(ur Stureholms gårdsarkiv)**

Det blåregn (*Wisteria sinensis*) som så vackert pryder borgens terrass åt söder, har tidigare täckt det mesta av borgen (se Figur 24 sid. 27). En ny uppbindningsinfästning behöver göras, eftersom blåregnet behöver stöd att klättra på. En beskärning vart annat till vart tredje år är nödvändig för att behålla en riklig blomning. Blåregnet blommar tidigt på våren på bar kvist (se Figur 68) och återkommer oftast med en andra blomning i augusti.

Även rådhusvinet (*Parthenocissus tricuspidata* 'Veitchi') som klättrar på den östra flygeln behöver årlig beskärning (se Figur 69). På den västra flygelns fasad har ursprungligen också funnits någon klättrande växt vilket framgår av äldre fotografier (se Figur 24 sid. 27). För att göra intrycket mera enhetligt bör de rosor som idag pryder fasaden flyttas in till de befintliga rosenrabatterna, och ett rådhusvin av samma typ som på östra flygeln bör planteras i samband med att rabatterna längs borgens söderfasad anläggs.

**Figur 68 Blåregnet (*Wisteria sinensis*) blommar gärna två gånger per år.
(Foto: Åse Brunnström, 2004)**

**Figur 69 Rådhusvinet (*Parthenocissus tricuspidata* 'Veitchii') ger även vackra höstfärger.
(Foto: Åse Brunnström, 2003)**

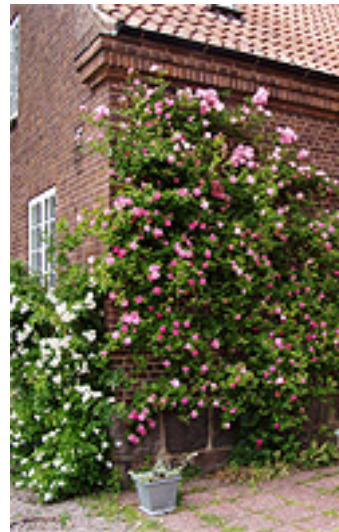
Den klematis (*Clematis* 'Jackmanii') som idag klättrar på det västra burspråket blommar vackert varje år i juli augusti. Fotografier ifrån 1960-talet vittnar om att även det östra burspråket har varit klätt med en klättrande klematis, troligen en *Clematis montana* varietet rubens (se Figur 70). En sådan har återplanterats år 2003 och den har visat sig trivas bra då den blommade redan på försommaren i år. De olika blomningstiderna och de olika färgerna, blå respektive rosa, förhöjer skönhetsvärdet och skapar omväxling.

Klätterrosen 'Dorothy Perkins' som bekläder den västra flygelns långsida i öster är oerhört vacker när den tidigt blommar med rosa blommor (se Figur 71). Den står tätt intill väggen och

drabbas tyvärr lätt av mjöldagg som endast har gått att bekämpa med kemiska bekämpningsmedel. En preventiv besprutning innan knopparna brister brukar vara nödvändig, likaså en bekämpning någon gång i månadsskiftet juli-augusti, för att säkerställa den sena höstblomningen, remonteringen.

**Figur 70 Bergklematis (*Clematis montana* var. *rubens*) blommar tidigt och och remonterar.
(ur Linda Norsells fotoalbum)**

**Figur 71 Klätterrosen 'Dorothy Perkins' har tidig blomning och remonterar även den.
(Foto: Åse Brunnström, 2003)**

För att bespara både kemisk och mekanisk ogräsbekämpning så är det viktigt att ett tillräckligt tjockt lager av finmakadam täcker ytorna i pergolan. Dessa körs sedan kontinuerligt med ett traktoruret skyffeljärn med efterharv, vilket ger vackra ränder i grusytan, samtidigt som ogräset rycks bort.

Pergolans och planteringarnas kontakt med borgen har förändrats under tidens gång. Dels för att komma in med redskap för att sköta om växtlighet och hus, dels på grund av det hårda trycket från vilt, hjort och hare framförallt, har framtvingat inhägnad av pergolan. En komplett bokhäck med skyddshägnad kanske kan förhindra dessa skadedjur från att äta upp växtligheten inne i pergolan.

En markering med grindar i både öst och väster är önskvärd, samtidigt som det inte får förhindra att maskinredskap kan tas in. I gestaltungsförslaget har entré till pergolan lagts i de två alkoverna som avslutar den tvärgående mittaxeln, men det är inte idag det som familjen anser vara mest praktiskt att använda. Ett gestaltungsförslag för entréer närmare borgen bör utarbetas¹¹⁷ och kanske kan en grind lik den på Great Dixter vara vacker att efterlikna vid någon av entréerna (se Figur 72).

Den stora terrassen i borgens mitt är belagd med öländsk kalksten som behöver läggas om för att vara bekväm att gå på. I samband med en omläggning kan man överväga att installera golvvärme¹¹⁸ och även någon åtgärd för att förhindra ogräs att etablera sig i skarvarna. De två mindre terrasserna vid flyglarna bör utformas så att de blir mer likformiga än idag. Samtidigt så kan det vara vackert att hålla trädgårdsmöbler och markiser till neutrala färger som inte

¹¹⁷ Grindar i smide har köpts in och dessa kan eventuellt användas för ändamålet (förf.).

¹¹⁸ Borgens uppvärmning kommer från gårdens halmeldning (förf.).

utmärker sig. Det viktiga är att borgen och växterna framträder, möblerna skall bara finnas i bakgrunden, bekväma att använda när så behövs.

Figur 72 En vacker grind på Great Dixter (se Bilaga C).
(Foto: Åse Brunnström, 2004)

Trädgårdspaviljongens innertak i papp togs ned 2001 och det vackra takbjälklaget frilades och gav en rymd i rummet. Idag avslutar paviljongen siktlinjen, men genom att ta upp ett dörrparti på paviljongens baksida, kan siktlinjen fortsätta ut i den engelska parken och ut i åkerlandskapet åt söder. En sådan förändring innebär att pergolan får en entré även ifrån söder. Skötsel av yttre bjälklag, dörrar och fönster genom inoljning är ett återkommande arbete. Ommålning av innerväggar gjordes 2001 sedan putsen bättrats på. Det kan vara idé att ställa frågan om det är gjort *tidstypiskt* avseende färgtyp och kulört (svagt lavendelblå). Korgmöblerna som inköptes år 1920 i Köpenhamn finns kvar, men behöver en reovering¹¹⁹ för att återställas till ursprungligt skick.

---

¹¹⁹ Inventarier i borgen, noterade av Axel Brunnström vid Alice Brunnströms bortgång, Stureholms gårdsarkiv.

Omfattningen av åtgärder och detaljerad skötselplan berör:

- Pergolan och trädgårdspaviljongen
- Entréer och hägnad till pergolan
- Paradgräsmattor
- Bokhäck
- Rygghäck av ek
- Rondell med solur
- Rabatter med perenner, klättrväxter och rosor
- Klättrväxter fasad, vildvin, blåregn, rosor och klematis
- Urnor och utplanteringsväxter
- Sittplatser
- Belysning
- Vatten – dränering och bevattning
- Jordförbättring i perennrabatter
- Grusytor

Ekparken

Resterna av ekskogen och eklundarna har under årens lopp blivit en *ekpark* (se Figur 73) som det är av största intresse att sköta och vårda. De idag flera hundra år gamla träden, skyddas av ädellövskogslagen¹²⁰, och får inte avverkas utan tillstånd av Skogsvårdsstyrelsen.

Figur 73 Arkitektoniska träd i *ekparken* och rhododendronbuskaget.
(Foto: Åse Brunnström, 2003)

En stor stubbe har efterlämnats i gräsmattan och bör tas bort genom en stubbfräsning för att höja det estetiska upplevelsevärdet. Även i rhododendronbuskaget finns en del oönskad vegetation och några döda träd som bör tas bort. Rotskottskjutande träd, som vingnöten (*Pterocarya fraxinifolia*) (se Figur 74) måste årligen röjas för att inte rotskotten skall bli alltför kraftiga.

De fyra barnen i familjen¹²¹ har fått var sitt träd som ursprungligen har placerats i *ekparken*. Några av dessa har tagit skada och det bör införskaffas nya som ges en ny och mer skyddad placering i den *engelska parken*. De tre¹²² som nu står kvar i *ekparken* bör flyttas innan de blir för stora, för att bevara *ekparkens* karaktär. En magnolia (*Magnolia sieboldii*) som har planterats nära växthuset stör karaktären på *ekparken* och utvecklas inte heller så bra¹²³. Det bör övervägas om en flyttning kan göras till de nyplanterade junimagnoliorna (*Magnolia obovata*) vid pergolans östra alkov mot *ekparken*.

---

¹²⁰ Ädellövskogslagen.

¹²¹ Fabian, Erik, Fredrika och Astrid har fått var sitt träd, klotlönn, äkta kastanj, ullungrönn och valnöt (förf.).

¹²² Klotlönn (*Acer platanoides* 'Globosum'), Ullungrönn (*Sorbus x commixta* 'Dodong') och ett valnötsträd (*Juglans regia*). I *engelska parken* har en äkta kastanj (*Castanea sativa*) planterats i år, 2004 (förf.).

¹²³ Norr om växthuset, under ekarna, fanns tidigare en tennisbana, vars hårdgjorda yta säkert är orsaken (förf.).

Figur 74 Den kaukasiska vingnöten, *Pterocarya fraxinifolia*.

Vingnöten bildar en vacker skiljegräns mellan *ekparken* och den *engelska parken*.

(Foto: Åse Brunnström, 2004)

I planteringsplanen till gestaltungsförslaget (se Bilaga E.5) föreslås vårlöksplanteringar under de stora träden¹²⁴ (olämpligt under vingnöten eftersom den skjuter rikligt med rotskott). Det bör göras i den omfattning som är möjlig, med hänsyn tagen till rådande vattenförhållande och där de fritt kan få mogna av innan de klipps av gräsklipparen.

En inventering och vitalitetskontroll av ekarna bör göras i samråd med sakkunnig expertis från SLU, Alnarp för att avgöra om några träd bör tas bort på grund av att de kan hämma andras utveckling eller för att de är farliga att vistas under.

Omfattningen av åtgärder och detaljerad skötselplan berör:

- Träden
- Dränering
- Rhododendronplantering
- Bruksgräsmattor
- Plantering av vårblomande lökar och växter

---

¹²⁴ Skogsförgätmigej och nattviol har dragits upp och kommer att utplanteras hösten 2004 (förf.).

Lilleskog

Vid två tillfällen, 1998 och 2003, har Skogsvårdsstyrelsen konstaterat att bokarna (*Fagus sylvatica*) inte mår bra. Avverkning har skett under 1998 i två syften, delas i syfte att föryngra ädellövskogen, men även för att avverka döda bokar. Det kan vara en av anledningarna¹²⁵ till att ytterligare bokar år 2003 dödförklarades¹²⁶, och fick avverkas¹²⁷ (se Figur 75). En föryngring sker naturligt av ask (*Fraxinus excelsior*) och en del ekollon har strötts ut under åren 2002-2003. I avvaktan på dess återväxt avvaktas med beslut om eventuell ytterligare insådd av ek (*Quercus robur*).

Figur 75 Norra delen av *Lilleskog* sedd från öster efter avverkning av "de sista bokarna".
(Foto: Åse Brunnström, 2004)

Almar som har visat sig vara drabbade av almsjukan finns det några stycken av. Dessa bör tas ned så snart det är möjligt för att inte orsaka person- eller materielskador. Även mängder av slån (*Prunus spinosa*) och fläder (*Sambucus nigra*) misspyder och förhindrar det fältskikt som finns på våren att blomma. Røjning påbörjades under våren 2004, men arbetet är inte avslutat.

En föryngring av skogen är av största vikt att genomföra och en plan för hur detta skall ske har redan delvis tagits fram av Skogsvårdsstyrelsen¹²⁸ men bör utarbetas mer i en detaljerad skötselplan för ädellövskogen och då sett även ur ett estetiskt och historiskt perspektiv.

Ett vackert parti av asp (*Populus tremula*) finns i utkanten av *Lilleskog*, mot den västra infartsvägen. Dessa aspar skall sparas om de inte förändrar sin lutning mer än befintligt. Det är ett oerhört vackert inslag i trädgårdens karaktär, ljudet av asplövens rassel i vinden.

En planerad rhododendronplantering framgår av gestaltningsförslaget (se Bilaga E.5) men det finns två hinder för detta. Dels står det mycket vatten i kanten mot gräsmattan och dels är det

¹²⁵ Anledningar som utsatthet efter avverkning samt rika ollonår har getts vid föreläsningar på SLU, Alnarp. Ingen kan förklara varför bokarna plötsligt har dött. Syrebrist vid högt vattenstånd kan vara en förklaring.

¹²⁶ Skogsvårdsstyrelsen, Höör, besök av Jan Ragnarsson, 2003-09-16.

¹²⁷ Bokarna avverkades under vintern/våren 2003/2004.

¹²⁸ Skogsvårdsstyrelsen, Höör, besök av Jan Ragnarsson 2003-09-16.

mycket rotskott från slån (*Prunus spinosa*). En stubbearbetning är en förutsättning för att kunna etablera annat växtmaterial som kan konkurrera ut slånet samt att dränering och torvbädd behöver åtgärdas. Ett ryngkolvon (*Viburnum rhytidophyllum*) har planterats år 2003 vid den väg, troligen den ursprungliga stigen, som leder in i Lilleskog, och som det är intressant att ta fram igen.

I skogen finns ett stort antal vårväxter som vintergäck (*Eranthis hyemalis*), snödroppe (enkla och dubbla) (*Galanthus cvs.*), vitsippor (*Anemone nemorosa*) och spanska klockhyacinter (*Hyacinthus hispanica*) (eller engelska (*Hyacinthus non-scripta*)). Ett mål är att detta ska kunna bli en matta av klockhyacinter (se Figur 76), likt de som finns i England. Att kontinuerligt hålla fritt från sly och oönskad vegetation gynnar den praktfulla vårfloran.

Figur 76 Spansk klockhyacint (*Hyacinthus hispanica*)¹²⁹ kan bli en matta i Lilleskog.
(Foto: Åse Brunnström, 2004)

Omfattningen av åtgärder och detaljerad skötselplan berör:

- Träden
- Dränering
- Rhododendronplantering
- Fältskiktet
- Gångstig

---

¹²⁹ Synonymt med *Scilla hispanica*. Klockhyacinten är troligen spansk, den engelska *Scilla non-scripta* anses sällsynt (författaren rådfrågat Rune Bengtsson och Karin Svensson vid SLU, Alnarp).

Engelska parken

De äppleträd som höll ut längst togs ned vårvintern 2003. Ett äppleträd har sparats för att vårdas och minna om gamla tider¹³⁰ men i övrigt är både den norra och södra fruktodlingen borta, fränsett päronallén och några enstaka päronträd av skiftande kondition. De befintliga dammarna har i gestaltungsförslaget utökats och getts en mer njurlik form (se Bilaga E.5). Förändringen av dammarnas utseende genomfördes under våren 2003 (se Figur 77) och inplantering av fyra olika sorters näckrosor¹³¹ har gjorts år 2003.

Figur 77 Engelska parken med dammar och naturstenar, den gamla päronallén i fonden.
(Foto: Åse Brunnström, 2004)

Äppleodlingarnas tid är förbi men en *engelska park* har föreslagits där tidigare södra och norra äppleodlingen fanns. För att ändå minna om äldre tiders fruktodling så har några av de sorter som återfunnits i *mästers* räkenskapsböcker tagits med i planteringsplanen till gestaltungsförslaget (se Bilaga E.5). Gamla tiders *äppleplockardagar* kanske kan bli verklighet igen, i mindre skala. Päronträden bör också få en grundgödsling och konkurrerande gräs kan, som en engångsinsats, bekämpas med *glyphosatpreparat*.

Nyplanteringar av prydnadsträd enligt den förslagna planteringsplanen har påbörjats och utförs i den omfattning som känns riktig, avseende de valda växternas ståndortskrav.

¹³⁰ Plantering av vita narcisser (*Narcissus ssp*) och insådd av kungsängsilja (*Fritillaria meleagris*) har gjorts.

¹³¹ Näckrosorna *Nymphaea* 'Hermine' (vit), *Nymphaea* 'Charles de Merville' och *Nymphaea* 'James Brydon' har köpts 2003 (och fått i år 2004) hos Peter Linders plantskola i Flädie.

Rosor från pergolan har flyttats¹³² och placerats vid tepaviljongens gavlar. Rosorna är av skiftande kvalitet och det är ett skötselproblem att klippa gräset just här. Gestaltungsförslaget har inte beaktat detta, men en idé är att göra planteringar av daggros (*Rosa glauca*) med en matta av vårlökar i vitt och blått, som snödroppe (*Galanthus nivalis*) och vårstjärna (*Chionodoxa forbesi*). Marktäckaren vintergröna (*Vinca minor*) kan även den passa i en sådan plantering i pergolans gestaltade färgtema, blått, grått och vitt.

Vindskyddet är en faktor som är underskattad, vilket har märkts av den blåsiga och torra våren 2004. De hagtornshäckar som omger *engelska parken* i väster och söder är otillräckliga som vindskydd och kanske kan en häck av häggmispel (*Amelanchier spicata* E) bilda ett kompletterande skydd, eller helt ersätta hagtornen (*Crataegus monogyna*). Häggmispeln blommar vackert, ger bär åt fåglarna och har fantastiska höstfärger¹³³.

En naturlig trädgård för barnen har skapats i gestaltungsförslaget och erbjuder redan idag gårdens barn och lekkamrater en naturlig plats för lek. I gestaltungsförslaget (se Bilaga E.5) finns föreslaget hur barnens plats kan te sig och det har redan idag blivit genomfört (se Figur 78). Vatten finns ifrån intilliggande hus och att göra en intressant rännil av detta är ett ännu inte genomfört projekt. Plats för lek och spel finns både i den *engelska parken* och på *gården*, där fotbollsmål¹³⁴ finns för de stora barnen. Dammarna blir vintertid också en plats för barnen när dammarna fryser till is.

Figur 78 Barnens trädgård är tryggt placerad i närheten av borgen.
(Foto: Åse Brunnström, 2004)

Kräftdammen vid trädgårdslandet anlades 1994 där det tidigare varit fruktodling, biodling och en liten bevattningsdamm¹³⁵ som utgjorde grunden för dammen som idag inbringar några hundra kräftor per år. En utökning av kräftbeståndet kan ske genom att inplantera kräftor¹³⁶ även i de dammar som grävts till änderna, där tidigare den södra äppleodlingen fanns. Genom att inplantera kräftor även i dessa dammar kan de hjälpa till att hålla rent från oönskade arter som gäddnate, som har visat sig invadera den västra dammen.

¹³² De sista buskrosorna som prydde pergolans gräsmattor var i dåligt skick och försvårade klippning av gräsytona. De togs bort 2003 och placerades invid trädgårdspaviljongen i *engelska parken* (förf.).

¹³³ Mer att läsa finns i kapitlet Lä och skyddsplantering i Skogsstyrelsens *Det nya landskapet* (Gustavsson & Ingelög, 1994).

¹³⁴ Färgen är idag vit på ramen till fotbollsmålen. En gräsgrön nyans har provats på ett litet mål, det syns mindre, det ser snyggt ut och ger många målchanser (förf.).

¹³⁵ Göran Brunnström, muntligen 2004-08-22.

¹³⁶ Vid höstens kräftfiske 2004 planeras att flytta lämpligt antal kräftor till den större dammen (förf.).

För att skapa lite spänning för de större barnen kan trampstenar läggas ut, som kanske även gårdens mindre besökare kan sitta och plaska vid. En brygga ut till ön, kan också skapa spännande möjligheter för kräftfiske i augustimörkret, och varför inte en liten roddbåt? På vintern används dammarna för skridskoåkning när det fryser till. För att göra detta riktigt bekvämt och trevligt, behöver belysning och sittplatser arrangeras runt dammarna. Även på andra platser i *ekparken* är det lämpligt att arrangera sittplatser (se Figur 79).

Figur 79 Parksoffor av *herrgårdsmodell*¹³⁷ har placerats utmed hus och i pergolan. (Foto: Åse Brunnström, 2002)

Omfattningen av åtgärder och detaljerad skötselplan berör:

- Nyplantering och skötsel av träd
- Päronallén
- Vindskydd
- Dammarna
- Barnens trädgård
- Fågelhus
- Sittplatser och belysning
- Gångstigar
- Grusytor

---

¹³⁷ De parksoffor som finns idag är i stort behov av att bli utbytta eller renoverade (förf.).

Trädgårdsland och växthus

Växthuset är idag klätt med korrugerad plast (se Figur 80) men har tidigare varit glastäckt och med ventilationsluckor i taket. Det är fullt funktionsdugligt men det kan bli ännu bättre anpassat för odling om det på sikt återfår ventilationsmöjligheterna. Detta är ett dyrt kapitel och inget som är högt prioriterat av den anledningen, men för att göra miljön autentisk är det av vikt att så någon gång sker. Trädgårdslaboratoriet är tyvärr i oerhört dåligt skick och taket riskerar att falla ned.

Figur 80 Växthuset och trädgårdslaboratoriet.

I förgrunden syns rester av det stenlagda kors som var gångvägar mellan blomsterrabatterna för sommarblommor.¹³⁸ (Foto: Åse Brunnström, 2002)

Växthuset skall försiktigt förnyas så att det kan bli en trevlig plats (se Figur 81) att ta med en kaffekorg till, eller att bara sitta och njuta av vindruvsrankorna, kanske med egen medhavd förtäring och ett glas vin. Odlingen av vin och frukter behålls och sköts om likt nu och tidigare. Alice Brunnströms födelsedag förhöjdes av att en ros planterad i växthuset brukade blomma till samma dag¹³⁹. Denna ros, av okänd sort, måste, liksom de gamla vinstockarna och fruktträden, skötas om genom återkommande gödsling, beskärning och bevattning (se Figur 82). Ett långsiktigt mål är även att resa upp laboratoriebyggnaden innan den faller samman (se Figur 83).

Den för vindsyddet planterade bokhäcken väster om växthuset har beskurits hårt i 1990-talets mitt. Det har tyvärr lett till att en del träd i häcken har dött. Hassellunden har blivit eftersatt med gallring och är i stort behov av föryngring. En gallring av hassellunden och formklippning av bokhäcken till en lövgång gör att dessa vegetationselement väl fyller sin plats och funktion. Gestaltungsförslaget (se Bilaga E.5) innehåller en tänkt caféträdgård och ger då förslag på andra häckar, vilket innebär att bokhäcken då skall tas bort. Utvecklingen av bokhäcken bör vara grund för en framtida utvärdering om nya häckar skall planteras och vilket växtval som då bör göras.

¹³⁸ Göran Brunnström, muntligen, 2004.

¹³⁹ Göran Brunnström, muntligen, 2004.

Figur 81 Växthuset invändigt, från norr.
(Foto: Åse Brunnström, 2002)

Figur 82 Aprikosskörd i växthuset¹⁴⁰.
(Foto: Åse Brunnström, 2003)

Figur 83 Trädgårdslaboratoriet sett från *Fasanparken* i öster.
Floras kulle skymtar till vänster i bild. (Foto: Åse Brunnström, 2002)

Gallringen av hassellunden har inneburit ett ökat individantal i fältskiktet av vårblommande¹⁴¹ växter (se Figur 84). Bokhäcken har blivit till en trevlig lövgång för barnen att springa igenom (se Figur 85). Syrérbuskage och vinbärsbuskar som står i gräsmattan har inget prydnads- eller nyttovärde och bör tas bort. Äppleträdet *Aroma* är nyplanterat och ger rikligt med god frukt. En årlig beskärning är nödvändig för att hålla vattenskotten borta och trädets höjd låg.

¹⁴⁰ Astrid Brunnström (f 1999), dotter till författaren.

¹⁴¹ Vildtulpan (*Tulipa sylvestris*) har inplanterats 2003, och blommade i år, 2004 (förf.).

Figur 84 Hassellund i vårfloren sedan den gallrats. (Foto: Åse Brunnström, 2004)

Figur 85 Skyddshäcken av bok har blivit en lövgång för barnen att springa i. (Foto: Åse Brunnström, 2004)

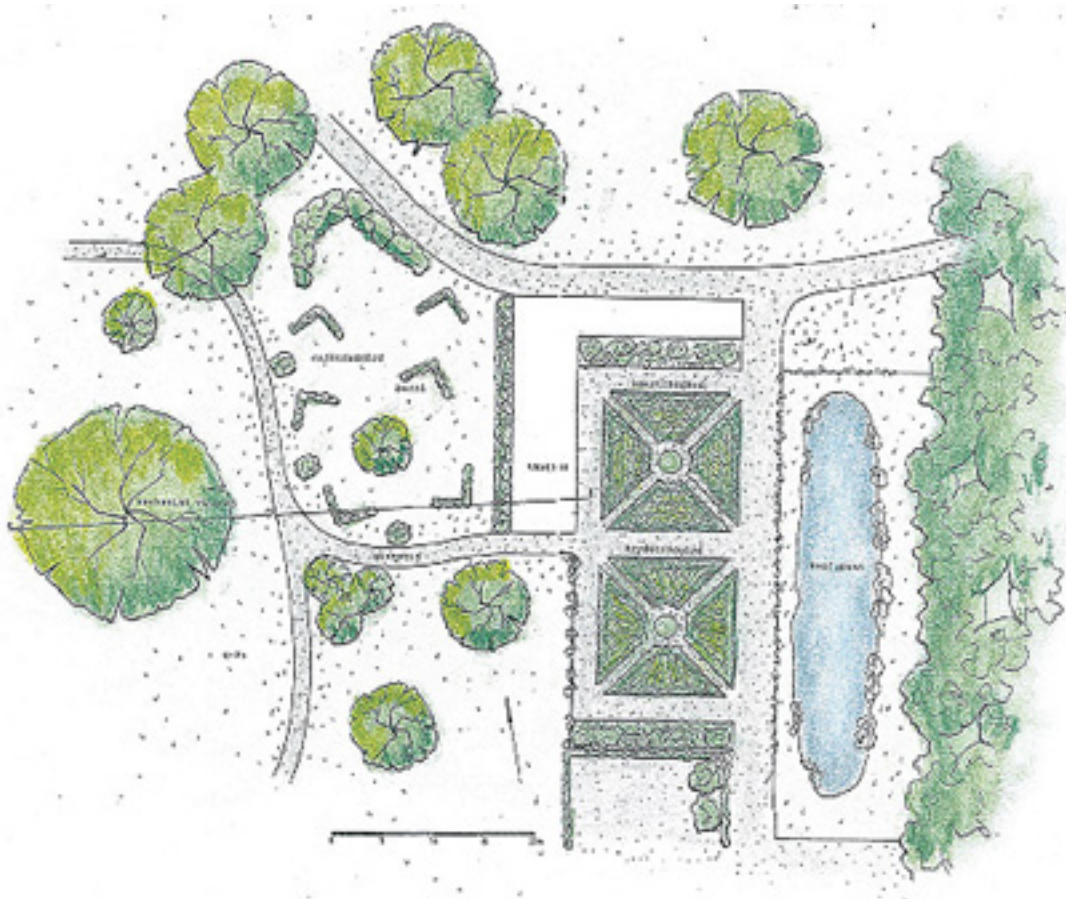
För att minimera arbetet med trädgårdslandet så kan det delas in i odlingsrutor så som föreslagits i gestaltningsförslaget (se Bilaga E.5). Ett annat alternativ är att låta det bli en liten plantskola för perenner och vedartade växter, lignoser, till parken och trädgården, vilket i princip är vad det används till idag. Den ursprungliga växtbädden har varit klädd med tegel (se Figur 19) och det är önskvärt att den blir det igen.

I gestaltningsförslagets illustration av trädgårdslandet (se Figur 86) är det tänkt att en spaljé skall dölja en kryddträdgård, där tidigare det tidigare var ett *stenlagt kors* som avdelade bäddarna för odling av sommarblommor. Här är det möjligt att en mur istället kan förstärka det lilla paradiset (*hortus conclusus*) för människor och växter. *Blomsterkorset* bestod av stora gråstenar som till viss del finns kvar idag (se Figur 80 sid. 78). Korset framträder i sitt ursprungliga skick på fotografiet från 1931 (se Figur 18 sid. 22). Häckar och fruktträd skyddade blommorna för västvinden¹⁴².

De persikohus som kläde trädgårdslaboratoriets södra del är idag helt borta, men de odlingsbäddar som finns kvar, kan utgöra grunden för ett mera rationellt skött trädgårdsland åt familjen. Jordkällaren som tidigare fanns har jämnats med marken under 1980-talet, och blivit en jordklädd kulle, benämnd *Floras kulle* (se Figur 83 sid. 79). Denna kulle kan ges ett förhöjt skönhetsvärde genom att röja bort de snåriga björnbärsbuskarna och ersätta med ett vårlöks- och ängsflor, eller med lättförökade perenner som akleja och lupiner

¹⁴² Blomsterkorset anlades relativt sent av *mäster*. Göran Brunnström, muntligen, 2004-08-22.

Figur 86 Växthuset och trädgårdslandet.

(ur gestaltungsforslag av Maria Bergström, 2002, (se Bilaga E.5))

Det gröna *Gunnebostängslet* bör omges av någon vintergrön klättrare som murgröna (*Hedera helix*) för att pryda sin plats. En säkrare och vackrare grind till dammen bör också göras på sikt. Andra åtgärder som behövs är att röja upp inom dammområdet för att underlätta framkomligheten, och kanske ytterligare dammväxter kan planteras för att höja skönhetsvärdet. Detta är inte gestaltat idag, men det kan bli aktuellt om kräftfiske ska vara avsett för mer än familjen. En liten brygga, eller annan form av sittplats, förhöjer platsens värde för besökare.

Omfattningen av åtgärder och detaljerad skötselplan berör:

- Växthuset
- Laboratoriet
- Trädgårdslandet
- Kräftdammen
- Lövgången av bok
- Hassellunden
- Gångstigar

Viltlunden

Viltplanteringen anlagd vid 1980-talets början har varit avsedd att vara en *viltremis* för fasaner, harar med flera. I dagsläget löper en klippt gång rakt igenom lunden i nord-sydlig riktning (se Figur 87). Den är nu uppröjd, och det är avsikten att den ska locka flanörer i parken att gå igenom denna frizon för det vilda. Vid röjningsarbetet har riset lags i högar som får multna ned i lagom takt och under tiden ger de ett skydd mot väder och rovdjur åt småviltet. Slån (*Prunus spinosa*) och brännässla (*Urtica dioica*) har varit på väg att konkurrera ut annan vegetation. En kraftfull röjning av dessa och annan oönskad vegetation gjordes år 2003 och har medfört ett större ljusinsläpp i lunden.

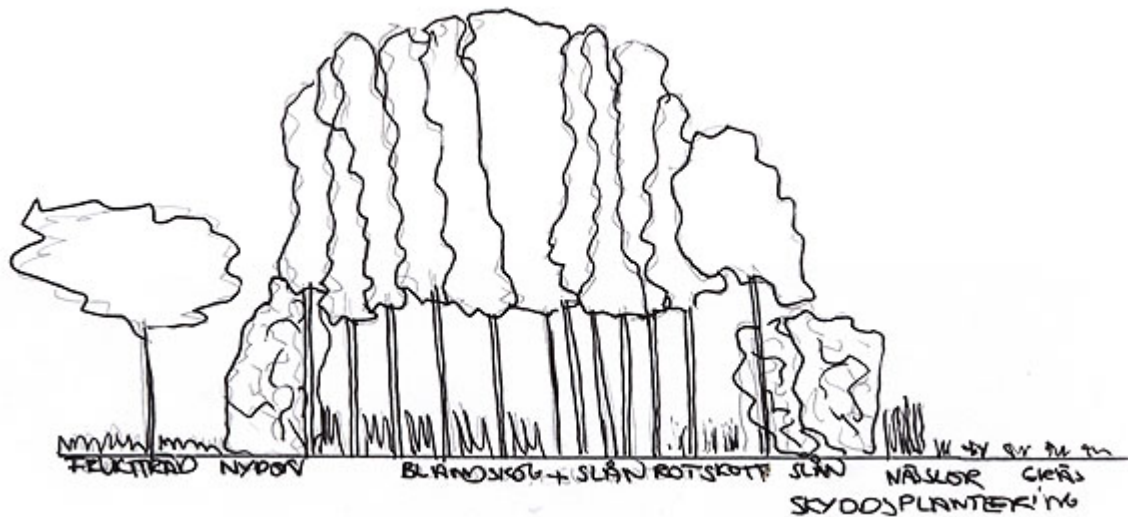
Figur 87 Viltlunden sedd från norr innan gallringen 2003.
(Foto: Åse Brunnström, 2003)

Ett mål är att skapa ett vackert bryn (se Figur 88) som ger vindskydd åt det vilda och åt den planerade *skogslunden* men samtidigt skall det vara en lummig och inbjudande del av parken att promenera igenom. För att uppnå detta kan man i brynet plantera vackra vildrosor som mandarinros (*Rosa moyesii* 'Nevada'¹⁴³), eller varför inte låta några klätterrosor förhöja skönhetsvärdet. Honungsrosen (*Rosa helenae*) kan passa som trädklättrare i denna trädgård med vitt färgtema.

---

¹⁴³ Sorten *Rosa moyesii* 'Nevada' är vit och återblommande enligt Lars-Åke Gustafsson, föreläsning SLU Alnarp, 2003-10-06.

I trädskiktet är artsammansättningen en kompott av fruktträd som körsbär och päron, ek, slån och nyponrosor. Efterhand som döda träd och buskar gallras bort kan de ersättas av arter som gynnar det vilda. Rönn (*Sorbus aucuparia*) är en art som skulle passa in här. Även avenbok (*Carpinus betulus*) och oxel (*Sorbus intermedia*) kan vara lämpliga arter här.¹⁴⁴

Figur 88 Skyddsplanteringen blir en *viltlund* med skyddande bryn.
(illustration av Åse Brunnström, 2003)

Idag saknas ett uttalat fältskikt frånsett ett stort antal slån- och nässelplantor.¹⁴⁵ Att hålla dessa borta kan ske maskinellt i brynet. Genom att gallra och öppna upp ges bättre förutsättningar för att ett fältskikt skall kunna etableras. Inplantering av lundväxter som vitsippa (*Anemone nemorosa*), skogsförgätmigej (*Myosotis sylvatica*) och trädgårdsnattviol (*Hesperis matronalis*) med flera bör göras så snart som möjligt.¹⁴⁶

Omfattningen av åtgärder och detaljerad skötselplan berör:

- Gallring och nyplantering
- Träden
- Gångstigar
- Fältskiktet
- Viltvård

¹⁴⁴ I samband med Alnarps trädgårdslaboratoriums utrensning av försöksodlingar har ett antal individer kommit författaren och Stureholm till del. Dessa kan vara lämpliga att plantera i *viltlundens* trädskikt.

¹⁴⁵ De gynnar förvisso insekterna med sina blommor, men de är otrevliga att passera (förf.).

¹⁴⁶ Frösådd har skett våren 2004 och utplantering är planerad till hösten 2004 (förf.).

Skogslunden

Området för den planerade *skogslunden* (se Figur 89) är beläget väster om trädgårdsmästarens bostad. Idag är det ett "bortglömt" hörn men i forna dagar odlades det bland annat sparris¹⁴⁷ här. För att skapa en skyddad trädgård åt de hyresgäster som bebor bostaden idag har en häck av svart aronia (*Aronia melanocarpa*) planterats år 2002. Ännu så länge har den klarat sig undan angrepp från hjortarna så förhoppningen står till att slippa hägna in denna trädgård. Området utanför är i gestaltungsförslaget (se Bilaga E.5) tänkt att bli ett woodland, en *skogslund*, men den är inte i detalj gestaltad eller planerad.

Figur 89 En *skogslund*, ett woodland.

Tänkt att anläggas väster om trädgårdsmästarens bostad.

(Foto: Åse Brunnström 2002)

Önskemålet att kunna vandra runt i hela Stureholms parkområde på ett trevligt sätt innebär att även denna bortglömda del behöver få ett nytt liv. Klippta stigar är tänkta att leda från *engelska* parken in i *viltlunden*, vidare ut i *skogslunden* och kopplas samman med gångstigarna i *fasanparken*. Ett överskottslager av jord har lagts upp i en hög och den kan användas för att planera ut området som idag är ganska ojämnt att ta sig fram på. En viss undulering kan göras vid markarbetet för att skapa lite variation i vårt annars så platta landskap. Det befintliga körsbärsplommonet (*Prunus cerasifera*) blommar oerhört vackert på våren (se Figur 90), och ger dessutom små goda, gula frukter, så det finns ingen anledning att ta bort detta. En gallring av ett skadat träd kan däremot göras omgående.

---

¹⁴⁷ Göran Brunnström, muntligen, 2004 (se Figur 18, sid. 26).

Figur 90 Körsbärsplommon (*Prunus cerasifera*) i blom vid skogslunden.
(Foto: Åse Brunnström, 2004)

Ett woodland bör bestå av en blandning av vintergrönt, lövfällande träd och örter samt innehålla växter på alla nivåer, både stora och små träd, buskskikt och örter, separerade så att nivåerna är tydliga och att skötsel är möjlig att utföra. Lå är också avgörande för storbladiga växter, vars mjuka, lösa vävnad skadas om vinden når dem¹⁴⁸. Ett gestaltungsförslag med planteringsplan i detalj bör tas fram¹⁴⁹ och markbearbetning samt etablering av vindskydd, bör utföras så snart som möjligt.

En förutsättning för att skapa en *skogslund* i detta område är att vindskyddet ökar markant. Den skyddshäck som avgränsar hela trädgården från åkerlandskapet i söder består av hagtorn (*Crataegus monogyna*) och är i dålig kondition. Ett helhetsgrepp om denna skyddsplantering måste göras. En häck av päron (*Pyrus coummunis*) är både tålig och villig att klippas, därtill vacker (Abelin, 1915) eller kanske häggmispel (*Amelanchier lamarcki*) kan passa att bilda en vacker ram till denna plats. Kvalitéerna är många hos häggmispeln, exempelvis vackert vårflor, sprakande höstfärger och för fåglarna ätliga bär.

Enligt gestaltungsförslagets planteringsplan (se Bilaga E.5) är det här tänkt att katsura (*Cercidiphyllum japonicum*), ginkgo (*Ginkgo biloba*), tulpanträd (*Liriodendron tulipifera*) trumpetträd (*Catalpa bignoides*) skall planteras. Att här också komplettera med en kinesisk sekvoja (*Metasequoia glyptostroboides*)¹⁵⁰ och en sløjgran (*Picea breweriana*)¹⁵¹, kan vara passande. Träden bör inte planteras förrän tillräckligt vindskydd har etablerats.

¹⁴⁸ Kenneth Lorentzon, kursansvarig Vegetationsbyggnad II, SLU, Alnarp, föreläsning 2004-02-17.

¹⁴⁹ Detta ligger inte inom detta arbetes tidshorisont att hinna med. Bra litteratur att studera är Perennboken, kapitlet om *Woodland* (Bucht, E., red., 1989).

¹⁵⁰ Ett litet exemplar inköpt hos Peter Linders plantskola i Flädie, 2003 (förf.).

¹⁵¹ Inköpt hos Kenneth Lorentzons plantförsäljning, Duveke, 2004 (förf.).

Skuggtåliga lundväxter planteras efter etablering av vindskydd och träd, därefter kan ett buskskikt planteras. Växter som rynkolvon (*Viburnum rhytidophyllum*), körsbärskornell, (*Cornus mas*), körsbärsbenved (*Euonymus planipes*), olika azaleor och japanska lönnar (*Acer palmatum cvs.*) ger en variation i form och färg under stora delar av året. Trädklätrare som klematis (*Clematis macropetala*), vildartstyperna, eller rostvinet (*Vitis coignetiae*) kan koppla samman busk och trädskikt och kan kanske även fungera som marktäckare.¹⁵²

Efter trädens och buskarnas etablering kan fältskiktet med marktäckare och lundväxter etableras på bästa sätt. Med utgångspunkt ifrån de arter som finns redan idag på Stureholm, kan flyttning av bestånd göras, i annat fall kan insådd ske. Andra attraktiva och lämpliga växter som kan användas i ett woodland, kan efter övervägande om det skall vara inhemska arter enbart eller om en invandring skall tillåtas, vara arter som krollilja (*Lilium martagon*), fänrikshjärta (*Dicentra formosa*), jättedaggkåpa (*Alchemilla mollis*), spetsmossa (*Tiarella spp.*), asiatiska primulor (*Primula japonica cvs.*) med flera.¹⁵³

Olika ormbunkar som strutbräken (*Matteuccia struthoapteris*), och hjorttunga (vintergrön) (*Phyllitis scolopendrium*) kan passa väl in. Daggfunktia (*Hosta sieboldiana*) kan med sina gråaktiga blad även den väl passa i en skogslund. Silvriga eller vita blad och blommor, som hos lungörten (*Pulmonaria 'Sissinghurst White'*), vars blommor lyser upp och drar ögat till sig, bör planteras i inte alltför stora sjok, det är bättre att låta dem upprepas några gånger.¹⁵⁴ Som vårväxter i fältskiktet är vitsippor (*Anemone nemorosa*) och ramslök (*Allium ursinum*) med flera passande inslag.

En naturlig känsla kan förstärkas av runda naturstenar täckta med mossa och naturligtvis också en plats att sitta på med en siktlinje i någon intressant riktning, kanske mot vingnöten och borgen.

Omfattningen av åtgärder och detaljerad skötselplan berör:

- Markarbeten
- Vindskydd
- Gestaltning- och planteringsplan
- Växtbäddar av torv
- Nyplantering
- Träd och buskskikt
- Fältskikt
- Gångstig

---

¹⁵² Kenneth Lorentzon, kursansvarig Vegetationsbyggnad II, SLU, Alnarp, föreläsning 2004-02-17.

¹⁵³ ibid.

¹⁵⁴ ibid.

Fasanparken

Parken används idag av familjen och gårdens hyresgäster som ett utflyktsmål. Grillplatsen lockar många barn och vuxna till att grilla en korv eller bit fläsk. Trädbeståndet är blandskog, mycket ask (*Fraxinus excelsior*) och hasselbuskage (*Corylus avellana*) som efter rekommendationer från Skogsvårdsstyrelsen till viss del har gallrats ur. Ett gammalt bestånd av ädla granar har funnits, och rester finns fortfarande kvar¹⁵⁵. Vid en rundvandring år 1977 har Axel Brunnström d.y. noterat vilka arter som fanns och vilken kondition de då befann sig i. Detta är i de delar som inte har avverkats aktuellt att göra på nytt. En utglesning av björkbeståndet (*Betula pendula*) vid grillplatsen har gjorts vårvintern 2003 och det har redan resulterat i en ökat fåltskikt av bland annat vitsippor (*Anemone nemorosa*).

Figur 91 Trädgårdsvägen leder vidare in i Fasanparken. (Foto: Åse Brunnström, 2002)

En förnygring av skogen är av största vikt och en plan för hur detta skall ske har redan delvis tagits fram av Skogsvårdsstyrelsen¹⁵⁶, men bör utarbetas mer i en detaljerad skötselplan för delområdet¹⁵⁷. Att fortsätta med klippning av de gångvägar (se Figur 91) som har anlagts vid seklets början känns viktigt. Vägarna runt i parken leder till olika platser som *hundarnas minnessten*, *grillplatsen*, *pappas bänk*¹⁵⁸ med flera gamla kära platser. För att bekvämt kunna ta en promenad runt i *fasanparken* även på ålderns höst är det viktigt att stigarna hålls klippta och fria från grenar, och att de leder fram till bekväma sittplatser och intressanta mål.

¹⁵⁵ Axel Brunnström beskriver i ett brev till lillebror Göran 1977, vilka träd som fanns då (se bilaga D.3).

¹⁵⁶ Skogsvårdsstyrelsen, Hör, besök av Jan Ragnarsson, 2003-09-16.

¹⁵⁷ Bra litteratur att läsa är Falck & Rydberg, 1996. *Framtidens skog, att sköta tätortsnära ungskog*. Movium.

¹⁵⁸ Göran Brunnström, muntligen, 2004. Pappa Sture hade bänkar på lite olika platser där han på ålderns höst kunde gå och sätta sig för att vila. Nu är det Görans önskemål att få dessa tillbaka (förf.).

En rik flora av orkidéer¹⁵⁹ som grönvit nattviol (*Platanthera chlorantha*) och skogsnycklar (*Dactyloriza maculata* ssp. *fuchsii*), örter såsom liljekonvalj (*Convallaria majalis*), brunört (*Prunella vulgaris*), svärdsilja (*Iris pseudoacorus*), vitsippa (*Anemone nemorosa*), humleblomster (*Geum rivale*), syskor av olika slag (*Stachys* ssp.) med flera ingår i fältskiktet. Ett hot mot liljekonvaljen (se Figur 92) är att de plockas i stora mängder till morsdag.¹⁶⁰

Figur 92 Liljekonvalj blommar lagom till morsdag. (Foto: Åse Brunnström, 2003)

Vid grillplatsen är det naturligt att det finns väl fungerande sittplatser, men även vid olika riktningsförändringar, och uppehållspunkter, i skogen. Sittplatser av natursten, liksom dem Rudolf Abelin föreslår i sin *Herrgårdsträdgård* (se Figur 41 sid. 40), kan kännas naturligt att placera på lämpliga platser i *fasanparken*.

Omfattningen av åtgärder och detaljerad skötselplan berör:

- Gångstigar
- Grillplats
- Sittplatser
- Upplevelsevärden
- Skogens föryngring och trädvårdsplan
- Fältskiktet
- Viltvård

---

159 Samtliga orkidéer i Sverige är fridlysta och får inte plockas. Vid avverkning skall särskild hänsyn tas.

160 Kanske kan en skylt med vädjan om att ”se men inte röra” rädda blommorna från risken att försvinna (förf.).

Viltskogen

Det stora och kraftigt ökande beståndet av hjortar är en fröjd för ögat (se Figur 93) men delvis ett hot mot spannmålsodlingen. Beståndet av hjortar har också trängt undan rådjuren som inte klarar konkurrensen om födan. För att hålla nere hjortstammen är det viktigt att kontinuerligt jaga det antal djur som är övertaliga, så att det blir en mångfald av arter, istället för enbart hjort¹⁶¹.

Även fågellivet är rikligt på dessa öppna marker, och många är de fågelskådare som paraderar längs landsvägen för att få syn på fåglar som häger, kungsörn och kanske en och annan stork. De öppna fälten ger föda åt stora flockar av gäss och svanar som, om de blir alltför många, även de hotar grödorna. I de gamla mägerhålen trivs gräsänderna, även en och annan gravand hittar hit ibland. I stengårdsgården och lähäcker som gränsar mot granngården Västraby, håller fasaner, kaniner och harar gärna till. Det ligger en utmaning i att hitta en samklang mellan människans och naturens behov så att alla får plats.

Figur 93 Betande hjortar strax öster om *Viltskogen*. (Foto: Åse Brunnström, 2003)

En förnygring av skogen är av största vikt och en plan för hur detta skall ske har redan delvis tagits fram tillsammans med Skogsvårdsstyrelsen¹⁶², men bör utarbetas mer i en detaljerad

---

161 Mer att läsa finns i kapitlet Viltvård i Skogsstyrelsens Det nya landskapet (Roland Gustavsson & Torleif Ingelög, 1994). En detaljerad skötselplan innefattar även viltvården (förf.).

162 Skogsvårdsstyrelsen, Höör, muntligen vid besök av Jan Ragnarsson 2003-09-16.

skötselplan för hela ädellövskogen, innefattande delområdena *ekparken*, *fasanparken*, *viltskogen* och *Lilleskog*.

En rik flora av örter som orkidéer¹⁶³, grönvit nattviol (*Plathanthera chlorantha*), skogsnycklar (*Dactyloriza maculata* ssp. *fuchsii*), (eventuellt Jungfru Maria nycklar), liljekonvalj (*Convallaria majalis*), brunört (*Prunella vulgaris*), svärdsilja (*Iris pseudoacorus*), vitsippa (*Anemone nemorosa*), humleblomster (*Geum rivale*), syskor av olika slag (*Stachys* ssp.) med flera finns i fältskiktet. Genom att sköta skogen och genom att hålla det bredbladiga gräset på en lagom nivå, kan förhoppningsvis en utökning ske av antalet individer bland orkidéerna. Liksom i *fasanparken* är det här i *viltskogen* risk att liljekonvaljen plockas alltför mycket i samband med morsdag.

Figur 94 Grönvit nattviol (*Plathanthera chlorantha*) i *viltskogen*.
Foto: Åse Brunnström, 2003)

Figur 95 Skogsnycklar (*Dactyloriza maculata* ssp. *fuchsii*) i *viltskogen*.
Foto: Åse Brunnström, 2003)

Gångvägar som redan idag finns i ädellövskogen kan kopplas samman på ett mera tydligt sätt med trädgårds- och parkdelen söder om landsvägen. En jaktgata skär idag av *viltskogen*, helt linjärt, i östlig-västlig riktning, men på rekognoseringskartan från 1815 (se Figur 5 sid. 13) finns spår av en annan väg, ledande till *Stora Fuglehult*. Stenrester har återfunnits och det förefaller vara rester av en väg. Det kan vara av intresse att av denna vägrester göra en stig genom skogen. Intressant vore det också att undersöka om det finns några rester av den bebyggelse¹⁶⁴ som en gång var *Stora Fuglehult*.

---

163 Samtliga orkidéer i Sverige är fridlysta och får inte plockas. Vid avverkning skall särskild hänsyn tas.

164 Vid besök i *viltskogen* 2004-08-19 konstaterades förekomst av körsbär (*Prunus cerasus*) intill ”stenvägen”. Kan det vara rester efter tidigare trädgårdar eller är det bara tillfälligheter? (förf.).

En vandring i skogen kan ge flera intressanta mål att styra stegen mot, likt denna lyrformade gamla björk (se Figur 96). Att leda stigar och gångvägar längs intressanta objekt kan ge en spännande naturupplevelse på vägen och intressanta, oväntade upplevelser (se Figur 97).

Figur 96 En lyrformad björk långt in *viltskogen*.
(Foto: Åse Brunnström, 2003)

Figur 97 En trolsk glänta med strutbräken.
(Foto: Åse Brunnström, 2003)

Genom att kontakta ornitologiska föreningar, naturföreningar, skolor med flera kan ett intressant utbyte ske. Det rika fågel- och djurlivet kan vara ett intressant ämne för studier och utflykter och kanske kan en inventering av flora och fauna ske med dessa föreningars hjälp? Det kan också finnas intresse från skolor och föreningar att medverka vid skötsel och vinterutfordring av fåglar och djur. Jakttrycket är idag alldeles för lågt på bland annat hjort, men även vissa fåglar som gäss förekommer i rikligt antal. En utökad kontrollerad jakt på viltet kan bringa ned antalet individer till en rimlig nivå och kan också ge viss täckning för kostnader av skogens skötsel och djurens utfordring¹⁶⁵.

Omfattningen av åtgärder och detaljerad skötselplan berör:

- Föryngring av skogen och trädvårdsplan
- Fältskiktet
- Gångvägar och stigar
- Viltvård

---

¹⁶⁵ Försäljning av jakt förekommer redan i dag men i begränsad omfattning. Det finns utrymme för en större viltreduktion (förf.).

Gården

Delar av infarten till gården kantades tidigare av oxel (*Sorbus intermedia*) men tyvärr var ett stort antal av dem döda, och de togs ned i slutet av 1990-talet. För att skapa en rumslighet, och för att skydda hus och träd mot västvindarna, har en hästkastanjeallé (*Aesculus hippocastanum*) planterats år 2003. Allén har varit ett önskemål att plantera ifrån familjen och den framgår även av gestaltungsförslaget (se Figur 98).

Figur 98 En kastanjeallé (*Aesculus hippocastanum*) har planterats vid gårdsinfarten åt väster. (illustration av Maria Bergström, 2002 (se Bilaga E.5))

De bokar och oxlar som finns vid gårdens smedja har gått ett ovisst öde till mötes, och det är i dagsläget ett 10-tal träd som behöver avverkas. Ett antal har redan tagits ned, och i gestaltungsförslaget är det även här tänkt att dessa skall ersättas av kärrek (*Quercus palustris*). En föryngring är redan på gång av den vanliga skogseken (*Quercus robur*) så det är lämpligt att avvakta nyplantering och istället sköta om återväxten på bästa sätt genom att gallra bort oönskade, konkurrerande, arter.

Efter nedtagning av oxel (*Sorbus intermedia*) och bok (*Fagus sylvatica*) både på norra och södra infartsvägen till hyresbostäder och gård har ett antal stubbar blivit lämnade och pryder inte sin plats. En stubbfräsning bör göras för att underlätta återplantering av annan vegetation och för att höja det estetiska upplevelsevärdet.

Lindallén på gården består av parklind (*Tilia x europea*) och är i stort sett intakt. Vid halmpannans anläggande fick ett träd dock för många rötter skadade och har visat stresssymptom. Denna lind har beskurets i de delar som såg mest skadade ut, men trädet måste hållas under uppsikt. I övrigt bör rotskott skäras bort årligen för att allén skall se vacker ut. En stöd gödning med naturgödsel för att förbättra livsvillkoren kan troligen också förlänga alléns liv (se Figur 99).

Häck av hagtorn (*Crataegus monogyna*) avgränsar gårdsplanen och trädgården från varandra men avgränsar även det omgivande åkerlandskapet. Ett arbete med att föryngra och höja dessa häckar har påbörjats, dels för att de ska bilda vindsydd för de nyplanterade träden i den

engelska parken, men även för att förhindra direkt insyn. Det kan vara idé att överväga om hagtornshäckarna skall ersättas av någon annan art. Kanske någon av häggmispel (*Amelanchier spicata* E) eller päron (*Pyrus communis*) kan vara ett lämpligt val. Båda arterna kan medverka till att förhöja skönhetsvärdet när de blommar och häggmispelns vackra höstfärger kan ge en vacker höstaspekt åt gården.

Figur 99 Lindallén och hagtornshäcken.
(Foto: Åse Brunnström, 2003)

Almar (*Ulmus glabra*) som har visat sig vara drabbade av almsjukan finns det några stycken av, bland annat längs infartsvägen till *gården*. Dessa bör tas ned så snart det är möjligt och eventuellt ersättas av annan vegetation. Ett övervägande får göras efter nedtagningen om det bedöms vara nödvändigt med återplantering. Även de fyra almar som står likt hörnpelare på den kvadratiska gräsmattan mitt på *gården* är i stort behov av att ersättas (se Figur 100). Gestaltungsförslaget (se Bilaga E.5) föreslår här plantering av kärrek (*Quercus palustris*) för att återknyta till den ursprungliga ekskogen.

De hyresgäster, som hyr de gamla arbetarbostäderna, trädgårdsmästarbostaden, inspektorsbostaden och chaufförens bostad, är i de flesta fall också intresserade av sin trädgård. Det kan dock vara en god idé att en gemensam hållning finns vad det gäller nyanläggningar av rabatter, omändringar av befintligt växtmaterial, färgsättning, parkering av bilar, placering av utemöbler med mera. Detta inte i syfte att stoppa kreativa idéer utan mer som ett styrmedel mot ett gemensamt gestaltungs mål.

Figur 100 Gårdens torg har troligen tillkommit sedan branden 1932.

Den norra logen brann helt ned och återuppbyggdes aldrig. (Foto: Åse Brunnström, 2003)

Gården har gemensam sophantering med återvinning. Det som går att elda upp¹⁶⁶, samlas i plåtskåp vid halmpannan och återgår sedan som värme till gårdens bostäder. Allt annat avfall, förutom komposterbart grönt avfall, sorteras och läggs i separata kärl på gemensam plats. Det kan vara idé att även här göra en gemensam kompostering av grönt avfall för att minska de små trädgårdarnas utrymmesbehov. Viktigt är då att informera om vad som skall läggas i komposten som senare kan bli till jordförbättring för bostädernas rabatter. Kärlen hämtas idag ifrån gårdens infartsväg och det fungerar väl. En inramning med gröna väggar¹⁶⁷ för att göra kärlen mindre synliga kan vara önskvärt.

Omfattningen av åtgärder och detaljerad skötselplan berör:

- Kastanjeallén
- Lindallén
- Häck av hagtorn
- Vårdträden
- Klätterväxter, rosor
- Bruksgräsmattor
- Grusytor
- Smedjedungen
- Hyresbostäder

¹⁶⁶ Allt som miljövänligt kan eldas läggs i halmpannan, allt annat i den vanliga sophanteringen (förf.).

¹⁶⁷ En stålkonstruktion, t.ex. av armeringsmatta, kan byggas och beklädas med klättrande växter för att skapa gröna väggar som döljer sophanteringskärlen (förf.).

Landsvägen

Den västra delen av lindallén utmed landsvägen bedömdes som omöjlig att rädda¹⁶⁸ och togs ned under vårvintern 2003/2004 (se Figur 101). Åtgärder för att förhindra ytterligare trädod har gjorts genom att en liten kanal har som leder vattnet genom häcken och ut i det stora diket utmed landsvägen. Vattnet blir inte längre stående, vilket var den troliga anledningen till att lindarna dog.

Figur 101 Lindarna har tagits ned på grund av risk för skador.¹⁶⁹
(Foto: Åse Brunnström, våren 2004)

I första hand kommer tiden att få utvisa om stubbarna efter de nedtagna parklindarna (*Tilia x europea*) skjuter stubbskott¹⁷⁰ som kan tas tillvara och bygga nya träd på. I annat fall kan ett övervägande göras om det skall ske en återplantering av lindallén, eller om gestaltungs-förslaget skall följas. Där är en trädgrupp föreslagen att ersätta lindallén på den västra sidan av infartsvägen (se Bilaga E.5). Det vackraste vore att återigen få en allé, likt den fortfarande intakta öster om infarten (se Figur 102).

Landsvägen bryter idag av ädellövskogen i en nordlig och en sydlig del. Den utgör dessutom ett hot mot djur och människor, små som stora. Hastigheten för genomfartstrafiken ligger ofta på en hög nivå, och inte sällan inträffar det viltolyckor. Ännu så länge har ingen människa kommit till skada. En markering av entréerna till Stureholms gård, i både östlig och västlig

¹⁶⁸ Skogsvårdsstyrelsen, Höör, besök av Jan Ragnarsson, 2003-09-16.

¹⁶⁹ ibid.

¹⁷⁰ De skott som sitter längst ned är lämpligast att spara ett par av för att se vilka som utvecklas bäst. Muntligen, råd från Mark Huisman, Institutionen för Landskapsvård och trädgårdsteknik, SLU, Alnarp, 2004-08-20.

riktning, kan medverka till att sänka hastigheten något men *Vägverkets* medverkan genom att i första hand sätta upp hastighetsskyltar och farthinder, är troligen det mest effektiva.

Figur 102 Östra delen av lindallén sedd från landsvägen. (Foto: Åse Brunnström, 2004)

Rhododendronplanteringen på norra sidan av landsvägen har länge fört en tynande tillvaro. De exemplar som fortfarande är i god kondition kan flyttas över och bilda stomme till en tänkt plantering utmed *Lilleskog*. I gestaltningsförslaget (se Bilaga E.5) är det här tänkt att bli en björkskog, som med sina vita stammar skall lysa upp och vara som ett intåg i en sommarhage. Glasbjörken (*Betula pubescens*) kan i så fall vara lämplig att välja eftersom den föredrar fuktig mark (Ekholm, red.1991).

Ett alternativ till att plantera björk är istället att plantera asp (*Populus tremula*) som med sina vackra grågröna stammar, sina vackra höstfärger och sina rasslande löv kan vara väl så vackert som björkar och kanske det passar bättre in i detta skånska landskap.

*”Aspen, flera aspar, en hel orkester med kastanjetter och allt,
så varsk för minsta vind, förnäm, rakryggad, men blid.
Om någon är sällskap och ögonfägnad i en person, är det min asp,
och ingen är som den glöd och brand i höstens skiften.*

A S Sunesson, 1929”
(ur Rydberg & Falck, 1996, sid. 35)

Kanske ett gårdsgårdsstaket (se Figur 103) kan vara en fin motvikt till smidesstaketet på vägens södra sida, flankerande en sittplats för förbipasserande att vila på.

Figur 103 En gårdsgård kan ge en fin brytning mellan parken och *viltskog*.
(Källa okänd)

Entréerna kan förstärkas genom plantering av tvärgående, formklippta häckar alternativt av murade pelare vid skogens början i öster. Stora stenar från åkerlandskapet kan placeras i väster för att markera denna entré åt gården. För att sprida kunskap om Stureholm och dess historia kan en informationsskylt sättas upp vid landsvägen, där intresserade kan sätta sig ned och njuta av tystnaden, naturen och känna de historiska vingslagen (se Figur 104).

Figur 104 Skylt kan placeras vid landsvägen.
(Foto: Åse Brunnström, Alnarp, 2003)

Omfattningen av åtgärder och detaljerad skötselplan berör:

- Lindallén
- Pelarna och staketet
- Häckarna av hagtorn
- Vägkanter och diken
- Nyplantering av björk
- Nyanläggning av staket
- Sittplats
- Skyltar
- Entrémarkering

AVSLUTANDE ORD

Denna rapport har nedtecknats för att vara en dokumentation över de snart etthundra år som har förflutit sedan trädgården skapades. En historia om en herrgårdsträdgård men även en slags avfyrningsramp för de nya tider som nu stundar på 2000-talet. Trädgården på Stureholm har under nästan etthundra år varit till nytta och nöje för familjen Brunnström, för släkt och vänner och för de som en gång i tiden hjälpt till att bruka jorden, sköta trädgården och hushållet samt anhöriga till alla ”trotjänare” som än idag kommer för att hälsa på under sommarmånaderna.

Idéer och tankar om renovering och förnyelse av trädgården, kombinerat med önskemålet att bevara den i sitt ursprungliga skick, har lett till ett sökande efter kunskap om trädgårdens historia. Varför ser trädgårdens olika delar ut som de gör, vad användes de till och kan de få ett nytt användningsområde idag, eller skall kära ”landmärken” tas bort för att de är alltför svårskötta? En intressant partner för diskussioner i detta ämne har varit min man Lars och min svärfar Göran som nästintill jämngammal med trädgården ännu ser framtida utvecklingsmöjligheter.

Familjens ursprungliga idé med att restaurera och förnya trädgården blott för egen del har lett tankegångarna vidare till diskussioner om huruvida det kan vara intressant att göra mer av trädgården än vad ”rationell skötsel” kräver och kanske på så sätt locka andra intresserade trädgårdsbesökare och verksamheter till Stureholm? En förflugen tanke kanske någon tycker. Stureholms geografiska läge har medfört att få känner till platsen men det betyder inte att den är långt borta. Allmänna kommunikationer är sedan länge försvunna i denna del av kommunen men i ”tre-stads-kretsen” Helsingborg, Ängelholm och Höganäs är Stureholms gård centralt belägen med ett försumbart avstånd från samtliga städer i dagens bilburna samhälle:

- det är 5 minuter till väg 112 (leder till Höganäs och E6)
- det är 6 minuter till Pågatågsstationen i Kattarp (3 minuter om den också fanns i Rögle by)
- det är 10 minuter till E6
- det är 15 minuter till Ängelholm (knappt)
- det är 20 minuter till Höganäs
- det är 25 minuter till Helsingborgs centrum
- det är 40 minuter till Danmark och kontinenten

Kärnfrågan ligger i huruvida Stureholm skall sättas på den större kartan eller inte? Redan idag finns det gästande jägare ifrån framförallt Danmark som uppskattar den svenska naturen och att få se skymten av skog och vilt som hjort och rådjur. För de flesta är det naturupplevelsen som är intressant medan det för andra kan vara den uråldriga jaktinstinkten som vaknar till liv. På Stureholm är det idag ett överskott av hjort och underskott på jägare vilket väcker frågan om mera jaktmöjligheter skall erbjudas? Det är av ekonomiskt intresse för Stureholm som rörelsedrivande företag, eftersom de som gärna vill jaga hjort och rådjur ofta har större ekonomiska möjligheter att betala, än de som enbart vill njuta av naturen, växterna och trädgården. Men det ena behöver ju inte utesluta det andra.

För att viltskog, trädgård och park skall få en möjlighet att vara till nytta, såsom fruktodlingen var på *mästers* tid, krävs det kreativa idéer och några av dem har väckts i denna rapport men

den ger inte ett heltäckande svar. Det stora trädgårdsintresse som idag finns kan vara en verksamhetsgren att hålla fast vid tills pendeln måhända på nytt svänger. Att diskutera ekonomi i kronor och ören har inte varit avsikten med detta arbete däremot att väcka ett intresse för hur trädgården har växt fram, hur den har använts och hur en framtid för trädgården kan se ut med de idéer som nuvarande brukarfamilj har.

Denna rapport har bidragit till en indelning av Stureholm som gårdsenhet i olika delområden för åtgärder och skötsel. De åtgärder som har tagits fram i gestaltungsförslaget har beaktats och i de fall de inte särskilt har omnämnts så är avsikten att de skall genomföras i den takt som ekonomin tillåter, men även i en takt som gör att *genius locus* kan få vara med, det vill säga vi vill skynda långsamt och ta tillvara det växtmaterial som redan finns.

Förutsättningar för att genomföra åtgärder och skötsel mål är:

- indelningen av hela skötselområdet görs i delområden
- riktlinjer för åtgärder och skötsel upprättas för varje delområde
- detaljerad skötselplan för åtgärder och skötsel inom varje delområde upprättas
  - o prioriterade/oprioriterade åtgärder anges per delområde
  - o trädregister över solitära träd av stort värde (men även övriga)
- ekonomiska förutsättningar och möjligheter för renovering och skötsel
  - o egna ekonomiska möjligheter
  - o möjligheter till kommunalt stöd
  - o möjligheter till nationellt stöd

Undersökning av möjligheter till nya verksamheter och ekonomiskt stöd

- egna ekonomiska möjligheter att utöka gårdens verksamhetsområden
  - o utöka med egna kringverksamheter kring trädgård
  - o hyra ut lokaler till andra verksamheter
- möjligheter till kommunalt stöd
  - o kommunikationer
  - o skapa intresse för lokala personligheter som Ola Andersson och Oscar Landsberg
- möjligheter till nationellt stöd, KLM, undersöks för
  - o borgen och trädgården

I Sverige är det Riksantikvarieämbetet och Länsstyrelserna som beslutar om kulturminnesmärkning av större slotten och herresäten skall ske. Men är det tillräckligt? Hur många små, mindre och medelstora gårdar, trädgårdar och parker riskerar att falla in i en törnrosasömn om inte ett intresse väcks och ekonomiskt stöd ges för att bevara, återskapa eller restaurera dessa kulturhistoriskt värdefulla platser?

Troligen finns det många herrgårdsträdgårdar runt om i Sverige som är värda att uppmärksammas och som kan bli tillgängliga för besökare liksom många av de engelska herrgårdarna. Att följa den trädgårdsvind som nu blåser i en positiv riktning kan göras genom att nedteckna dessa trädgårdars historia och kanske kan det vara ett intressant område för forsknings- och studentarbeten inom SLU i Alnarp?

KÄLLFÖRTECKNING

Otryckta källor

Arkiv

Stureholms gårdsarkiv

- Kartor.
- Kassabok över trädgården.
- Huvudbok 1913-1920.
- Mappen *Corps de logiet* med ritningar.
- Inventariebok över borgen nedtecknat 1976 av Axel B d.y.
- Fotoalbum.

Tryckta källor & litteratur

Abelin, R. 1915. *Herrgårdsträdgården*. Stockholm, C E Fritzes bokförlag.

Andersson, A. och Jonstoj, T & Lundquist, K. (red.). 2000. *Svensk trädgårdskonst under fyrahundra år*. Stockholm, Byggförlaget, sid.141, sid. 147-148, sid.153, sid.177.

Billqvist, M. (red.). 2002. *Det skånska kulturlandskapet*. Lund, utgiven av författarna samt Naturskyddsföreningen i Skåne, sid. 19-21.

Blom, T. 1986. *Ångplogar i Sverige*. Förlag Rubens Maskinhistoriska samlingar.

Bonnier, A. & Lundquist, K. (red.), 1996. *Historiska parker och trädgårdar – ett arv att vårda och sköta*. Riksantikvarieämbetet.

Brunnström, E. 1936. *Anteckningar om släkten Brunnström*.

Bucht, E. 1997. *Public parks in Sweden 1860-1960, The planning and design discourse*. Doktorsavhandling, SLU, sid. 94.

BT, Byggnadstidningen. 1917-1918. *Stureholm – arkitekt O. Andersson*, nr 4, sid. 64.

Corneliusson, J. 1997. *Växternas namn – vetenskapliga växters etymologi*. Stockholm, Wahlström & Widstrand.

Drower, G. 2001. *Trädgårdens mästare – förnyare och uppfinningar i trädgårdshistorien*. Lund, Historiska media, sid. 105.

Ekholm, D. (red.). 1991. *Vilda och förvildade träd och buskar i Sverige. En fältflora*. Lund, SBT-redaktionen.

Eriksson, O., Nilsson, E., Petersson, S., red. 1928. *Kullens Hembygdsförenings årsskrift*, faksimiltryck 1984, sid. 31.

Flinck, M. 1994. *Tusen år i trädgården - Från sörmländska herrgårdar och bakgårdar*. Statens byggforskningsråd och Stockholms läns museum, sid. 109.

Ingelsberg, Å. & Lindfors, B., red. 1985. *Kullens hembygdsförenings årsskrift 1985*, sid. 90-92.

Kjellberg, Sven T., red. 1971. *Slott och herresäten i Sverige*, band Östergötland. Malmö, Allhems förlag, sid. 334-335, sid.340.

Lorentzon, K. 1996. *Våra trädgårdsväxter*. Åby, Natur och trädgård bokförlag.

Margareta, Kronprinsessa av Sverige, 1915. *Vår trädgård på Sofiero*. Stockholm, P.A Norstedst & söners förlag.

NE. 2000. *Nationalencyklopedin, multimediautgåva*. Höganäs, Bra Böckers förlag.

Pkp (okänd signatur), 1920. Hur villan bör inramas. *Helsingborgs Dagblad*, 9 mars 1920.

Rydberg, D. & Falck, J. 1996. *Framtidens skog – att sköta tätortsnära ungskog*. Alnarp, Movium.

BILAGOR

A - Förtydliganden av begrepp och personer, sid. A 1-15

- A.1 Några begrepp och förklaringar
- A.2 Arkitekt Ola Andersson – ett utdrag ur uppsats i konsthistoria
- A.3 Stadsträdgårdsmästare Oscar Landsberg
- A.4 Trädgårdsarkitekt Julius W Cox
- A.5 Trädgårdsarkitekt Rudolf Abelin
- A.6 Register of Parks and Gardens of special hisori Interest in England
- A.7 The National Trust, NT
- A.8 Florensdokumentet

B - Göran Brunnströms minnen, sid. B 1 – 3

- B.1 Hur jordbruket bedrevs vid seklets början
- B.2 Hur familjelivet på Stureholm levdes

C – Reseberättelse från England, sid. C 1 – 7

Arts and Craftsträdgårdar:

- C.1 Sissinghurst Castle
  - C.1b Edward Lutyens soffa, avritad ur *The glory of the english gardens*
- C.2 Great Dixter
- C.3 Hidcote Manor

Landskapsträdgårdar:

- C.4 Stourhead
- C.5 Stowe
- C.6 Bowood

D – Kopior på handlingar ur gårdsarkivet, sid. D 1 – 5

- D.1 Lagfart 14:e mars 1877
- D.2 Lagfart 14:e mars 1908
- D.3 Brev från Axel Brunnström till Göran Brunnström, 1977

E – Kartor och trädgårdsplaner, sid. E 1 – E 11 a-g

- E.1 Plan över Kronprinsessan Margaretas Sofiero
  - E.1b Växtförteckning i Kronprinsessan Margaretas rosengång på Sofiero
  - E.1c Växtförteckning i Kronprinsessan Margaretas blomstergata på Sofiero
- E.2 Växtförteckning i Oscar Landsbergs Slottshagen
- E.3 Planteringar (2002) och siktlinjer (2004) i Norrvikens trädgårdar, Båstad
- E.4 EU-karta från 1999, underlag för beskrivning av skötselområden
- E.5 Gestaltningförslag och planeringsplaner över Stureholm, E.5 a-g

A – Förtydliganden av begrepp och personer - A

A.1 Begreppsförklaringar

De flesta förklaringarna har hämtats ur multimedia versionen av Nationalencyklopedin (NE, 2000) i ett försök att skingra oklarheter kring begrepp som jag har använt i mitt arbete.

Borg

Antikens städer hade ofta en borg, som försvararna kunde falla tillbaka på om fienden lyckades storma stadsmuren. Borgarna anlades gärna på höjder och holmar eller på uddar, avskurna genom vattengravar. Anläggningen omgavs av grav och vall. Dessa grundprinciper varierades på olika sätt (NE, 2000).

Corps de logi

Med herrgård avses såväl egendomen (godset) som dess karaktärsbyggnad (corps de logis) (NE, 2000). Se nedan under begreppet Herrgård.

Gods

Inom juridiken egendom, ägodelar, särskilt om lös egendom och om varor som ingår i transportjordegendom (NE, 2000).

Gård

Med gård avses en bebyggd tomt, vanligen i betydelsen bondgård, vilket i vårt sydsvenska språkbruk menas detsamma som jordbruksenhet (NE, 2000).

Herrgård

Herresäte, större lantegendom med ståndsmissig bebyggelse, byggd på ett sätt som anstod en herreman.

En herrgårds arbetsorganisation har varierat efter gårdens storlek och har samtidigt genomgått omfattande förändringar under sekelns gång. Under 1600- och 1700-talen byggde den till stor del på dagsverksskyldiga bönders och torparens arbetsinsatser. Under ett adligt säteri lydde frälsebönder, vilka brukade mark som ägdes av herrgårdens innehavare och betalade för detta i pengar och genom naturaleveranser och arbeten (dagsverken) på åker och äng, i trädgård och ladugård, vartill kunde komma dikesgrävning och körslor av skilda slag.

Omkring sekelskiftet 1800 började systemet med dagsverksskyldighet att förlora i betydelse. Allt fler godsägare sade upp sina kontrakt med landbönder och torpare och slog under sig deras mark i syfte att skapa större sammanhållna lantbruk. Så uppstod efterhand systemet med statare, helårsanställda arbetare som fick större delen av sin lön in natura. Under 1800-talet växte statarbefolkningen särskilt i Mälardalen och i Skåne, och statarlängor blev ett karakteristiskt inslag i herrgårdsmiljön.

Till en herrgårds anställda hörde också livtjänarna, som arbetade i själva herrgårdsbyggnaden, främst inom hushållet. Köksarbetet leddes av en hushållerska med assistens av t.ex. kokerska och köksa. En husa hade ansvar för städningen på större herrgårdar ansvarade en eller flera betjänter för servering och upppassning. Barnens undervisning åvilade en guvernant och/eller en informator. Den ansvarsfulla skötseln av vagnar och hästar ombesörjdes av kusken. Ju större gods, desto mer finfördelad var hierarkin bland livtjänarna. I mycket förnämna hem fanns en kammartjänare resp. en kammarjungfru för herrskapets personliga omvårdnad och uppvaktning (NE, 2000).

Nationalromantik

”Nationalromantikens byggnadsverk präglas av tyngd och expressivitet... Fasaderna är i första hand utförda i järnhaltigt hårdbränt handslaget tegel... De tunga, kärva och slutna tegelfasaderna är utförda med gedigen hantverksskicklighet, ibland mönstermurade och försedda med sparsamma utsmyckningar i granit med ålderdomliga eller förenklade uttryck... Taken är ofta höga, tegeltäckta och av mansardtyp. Plåtarbetena är gärna utförda i koppar, men kan även vara röd- eller svartmålade. De småspöjsade fönsterna har antingen fått grågrön eller brun färgbehandling eller är brutna i vitt, en ny företeelse i urbana miljöer. Dessutom är fönsterna placerade i liv med fasaden.

Flerbostadshusens dörrar är kraftiga, dekorerade, och utförda i ek... Planlösningarna blir efter engelska förebilder alltmer upplösta, med asymmetriska rumsdispositioner där salong- och förmaksterna ersatts med vardagsrum eller dagligstuga. En förändring som också pekar mot en ny, mer informell, livsstil med bostaden utformad efter funktionellare mönster avsedd att tillgodose familjens alla medlemmar... Nationalromantiken skulle för Skånes och Helsingborgs del inte komma att i nämnvärd omfattning präglas av några regionala eller lokala särdrag, utan arkitekturen följde i stort sett de för riket i övrigt rådande stilidealerna. Samtidigt var för regionen, liksom tidigare, tegel och puts de material vilka helt dominerade byggnationen... Från 1910-talet kom barockinfluenserna alltmer att finna vägen till nationalromantiken. Mot slutet av decenniet återkom de symmetriska dragen i allt högre utsträckning och successivt övergick stilidealet i 1920-talets klassicism... (Sjöberg, 2004)

Slott

Slott är ursprungligen en byggnad eller ett byggnadskomplex i kunglig eller statlig ägo och med representativa funktioner, ofta befäst och med påkostad utformning och utsmyckning. Numera innefattar termen även större herrgårdsbyggnader på landet i enskild ägo av hög arkitektonisk och konstnärlig kvalitet; en mindre sådan anläggning kallas lustslott. (NE, 2000)

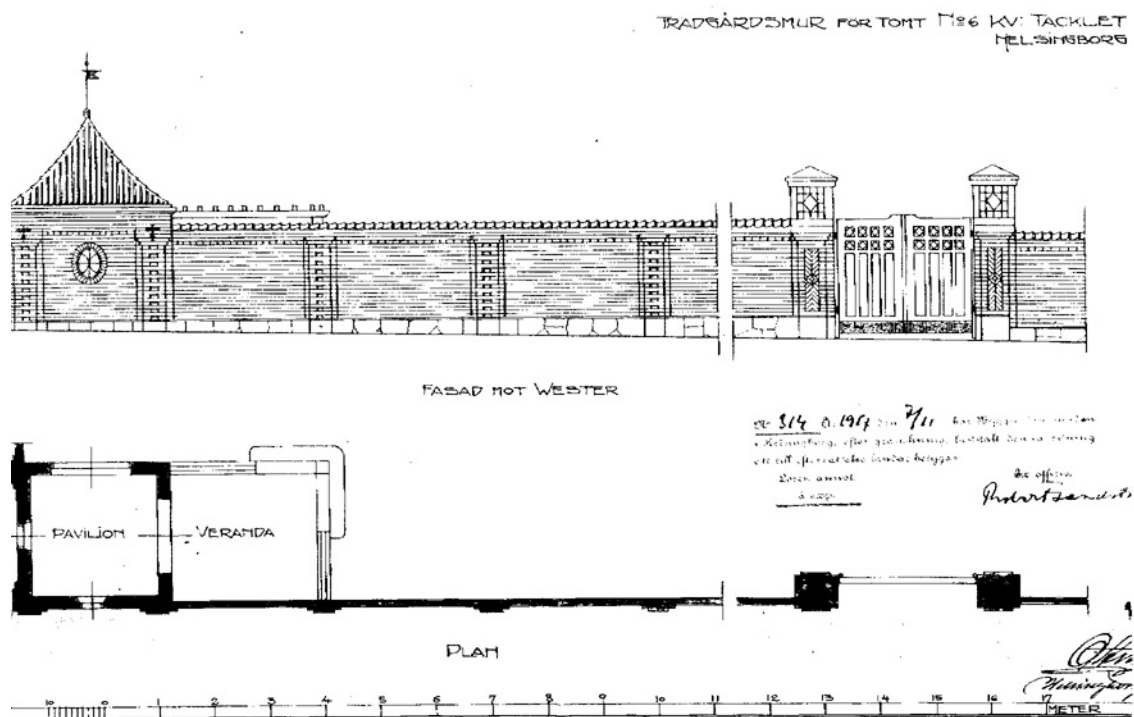
Säteri

Under medeltiden var herrgårdarnas bebyggelse i allmänhet anpassad efter fortifikatoriska behov, i många fall med kringbyggda borgar eller s.k. fasta hus av sten. Adelns anspråk på att hävda en herrgård som säteri krävde ståndsmässig bebyggelse, men många herrgårdar under 1600- och 1700-talen skilde sig endast obetydligt från vanliga bondgårdar. Vid 1600-talets mitt introducerades den franskinspirerade typ som trots stilväxlingarna sedan var gängse fram till 1800-talets senare del: en huvudbyggnad – corps de logis – med ett eller flera par symmetriskt lagda flyglar. I en av dessa låg oftast köket.

Till herrgården hörde en lustträdgård; under 1600- och 1700-talen symmetriska barockträdgårdar efter fransk förebild, från 1700-talets slut undanträngda av den engelska parken. Vidare fanns fruktträdgårdar och örtagårdar. Vid 1800-talets slut och 1900-talets början byggdes herrgårdarna ofta i en friare, villalikhande stil. Under 1900-talets första decennier byggdes flera herrgårdar som pastischer, främst på 1700-talsherrgårdar. Från 1930-talet och framåt har endast undantagsvis uppförts byggnader som kan definieras som herrgårdar. De olika typerna av herrgårdar varierar kraftigt från slottsliknande anläggningar till parstugor av blygsamma dimensioner. Gränsen mellan herrgård och slott kan ibland vara svår att dra. (Mats Bergman, NE, 2000).

A.2 Arkitekt Ola Andersson

"Ola Anderson kom under sin karriär att utföra två corps de logis... Det ...ur arkitekturhistoriskt hänseende mest intressanta, är det monumentala byggnadsverket Stureholm, beläget i Välinge socken på Kullahalvön, med ritningar daterade 1912 och uppfört under 1913 av byggmästare G. Palm från Ängelholm...Utgångspunkterna i Andersons antagna stramt nationalromantiska förslag är en två våningars byggnadskropp med envåningsflyglar i vinkel, avslutade med spetsformiga gavelpartier åt trädgårdssidan i söder)...Arts- and Crafts-rörelsens anspelningar på det tidlösa, formens slutenhet och de äkta materialen, framgår med all tydlighet... I "Byggnadstidningen" (BT) nr. 4 från 1917-18 ges en beskrivning av Stureholm. Här konstateras: "Byggnadens formgivning är synnerligen måttfull med en enkel ytbehandling, lämpad att genom rikare dekorerings med slingerväxter och annan trädgårdskonst frammana en på samma gång hemtrevlig som tilltalande helhetsverkan, hvarvid man tydligen nått en rätt så monumental, slottslik prägel." (BT, nr. 4, 1917-18, sid. 64)... (Sjöberg, S., 2004)

Paviljong och mur ritad av Ola Andersson 1917, uppförd i Helsingborg på Bengt Langs gata. Kanske var detta en förebild till Stureholms tepaviljong som ritades 1924? (Ritning förmedlad via fax av konststuderande Staffan Sjöberg)

A.3 Stadsträdgårdsmästare Oscar Landsberg

Under sin tid som stadsträdgårdsmästare i Helsingborg, mellan åren 1899-1938 (Billing & Billing, 1999), ritade Landsberg år 1910, den vackra parken Slottshagen. Parken är omnämnd i Eivor Buchts avhandling¹⁷¹ om hur parkerna i Sverige mellan 1860-1960 kom till.

Landsberg var också den som initierade att Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästares, FSS, han var också en av de mest inflytelserika stadsträdgårdsmästarna i Helsingborg, speciellt i frågor som rörde designprinciper. Han utökade också stadens parkareal från 4 ha år 1900 till mer än 100 ha 1932.¹⁷²

Pergolan i Slottshagen, likt Stureholms pergola uppförd i Helsingborgstegel. (Foto: Åse Brunnström, 2003)

**Formell trädgård i Slottshagen enligt Oscar Landsbergs plan.¹⁷³
(Foto: Åse Brunnström, 2003)**

---

¹⁷¹ Bucht, E. 1997. *Public Parks in Sweden 1860-1960. The planning and the design discourse*, avhandling SLU

¹⁷² *ibid.*

¹⁷³ Med i bild är även Lars Brunnström med döttrarna Fredrika (f 1990) och Astrid (f 1999)

I boken *Grön stad* omtalar en annan av Helsingborgs stadsträdgårdsmästare, Stig Billing, att Landsberg blev så uppskattad för sina gärningar inom staden att han får flera uppdrag med att rita privatträdgårdar, bland annat till Henry Dunkers villa. Billing skriver här att Landsberg ”Han tycker inte om att gräsmattor styckas i mindre delar av gångvägar och framhåller också betydelsen av att skapa rum i parkerna och detta är synpunkter som är lika väsentliga och viktiga idag”.

Fig 21 The design by Park director Oscar Landsberg in Helsingborg for the Slottshagen park, surrounding the Kärnan tower, design from 1909-10. The architectural elements are enclosed from the surrounding landscape garden; source: Parks department, Helsingborg.

g

Landsbergs plan över Slottshagen, 1910. (ur *Public Parks in Sweden 1860-1960*¹⁷⁴, sid. 222)

Vidare beskrivs valet av växter som följer ”Det växtval som Landsberg förespråkar är inte av det exotiska slaget”. För några tiotal år sedan var det vanligt att införa exotiska växter i våra parker, ju ömtåligare desto förnämre. Dessbättre är nu denna svaghet för det utländska inslaget i stort sett övervunnet”. ”Utmärkande för Landsberg är det breda och kraftfulla anslaget i fråga om komposition och färger.” ”Han har målat med få men starka färger och väl avvägda valörer i stora plan när det gällt blomsteranläggningar och därmed nått fram till en naturens prakt som ofta var frapperande” (Billing & Billing, 1999) (se även Bilaga E.3).

¹⁷⁴ Bucht, E. 1997. *Public Parks in Sweden 1860-1960. The planning and the design discourse*, avhandling SLU

I Helsingborg ritade stadsträdgårdsmästare *Oscar Landsberg*, 1925, även om trädgården till Vikingsberg. Enligt honom själv var den ”av dålig engelsk stil med ett överflöd av gångar”. Trädgården genomgick en total omläggning, gångar försvann eller ändrades och parken fick en mer uppstramad form. 1970 rekonstruerades delar av parken enligt Landsbergs ursprungliga förslag med pyramidkörsbär (*Prunus amanogawa*) och körsbärsbenved (*Euonymus sachalinensis*) samt azaleor, pioner och liljor (Billing & Billing, 1999).

fig 22 Vikingsberg park in Helsingborg, redesigned by Park director Oscar Landsberg in 1927, the design inspired by English garden design from the early 20th century, with specific gardens; source: Parks department in Helsingborg.

Landsbergs plan över Vikingsberg, 1925. (ur *Public Parks in Sweden 1860-1960*¹⁷⁵, sid. 223)

¹⁷⁵ Bucht, E. 1997. *Public Parks in Sweden 1860-1960. The planning and the design discourse*, avhandling SLU

A.4 **Trädgårdsarkitekt Julius W Cox**

Hur en välordnad trädgårdsanläggning bör inramas beskrivs i en tidningsartikel, efter en intervju med den holländske trädgårdsarkitekten Julius W Cox. Han har vid intervjutillfället befunnit sig i Sverige under ett års tid. Medverkan vid en utställning på Skånemässan år 1919, enligt artikeln, gav honom trädgårdsuppdrag på olika håll. Artikeln nämner att herr Cox sedan utställningen har utfört åtskilliga arbeten för Weibullsholm, friherre Th. Adelswärd å baroniet Adelsnäs¹⁷⁶, åt ryttmästare Sture Brunnström å Stureholm, med flera.

En av "hr Cox utförd ritning till trädgårdsanläggning för en villa med huvfvudingång från öster". (ur Helsingborgs Dagblad, 9 mars 1920)

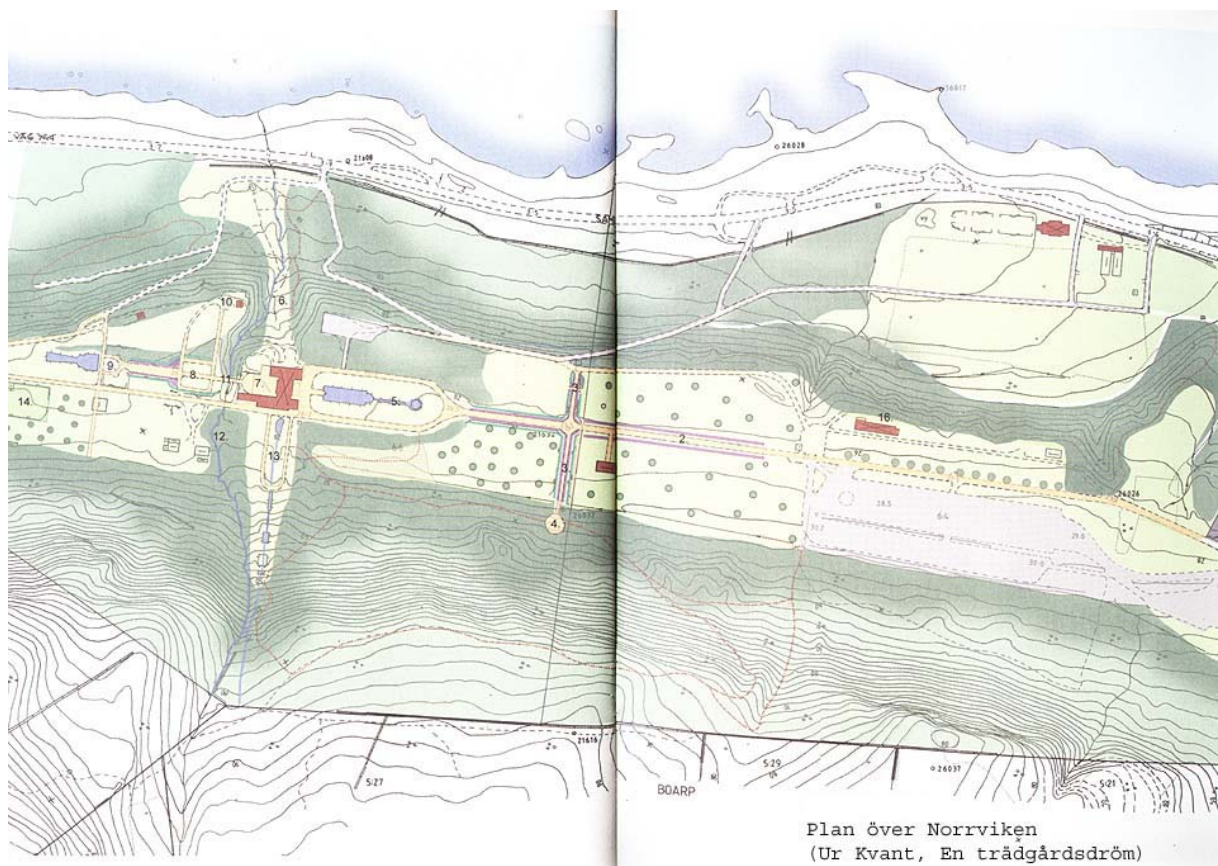
”En trädgård skall vara vacker så lång tid af året som möjligt, framhåller hr C., med vårens blommor i full prakt på våren, sommarblommorna i flor under högsommaren och höstblommor sedan, så länge hösten varar, tills vintervädret gör slut på alla möjligheterna för blommor att lefva i det fria. Och med tanke härpå anlägges hvarje trädgård. Något öfverflöd på blommor af olika sorter behöfver det icke vara, men blommorna skola väljas med förstånd och urskillning” (Pkp, 1920)

¹⁷⁶ I verket Slott och Herresäten i Sverige, delen Östergötland, första bandet, tillskrivs trädgårdens utformning, å baroniet Adelsnäs, Rudolf Abelin, som var en flitig trädgårdsarkitekt åt många herrgårdsägare, varför tilltron till artikeln om denna holländske arkitekt blir ringa (författarens anmärkning)

A.5 Trädgårdsarkitekt Rudolf Abelin

I det stora verket *Svensk Trädgårdskonst under fyrahundra år* (Andersson, A. et al, 2000) gör Kolbjörn Waern ett porträtt av Rudolf Abelin (1864-1961).

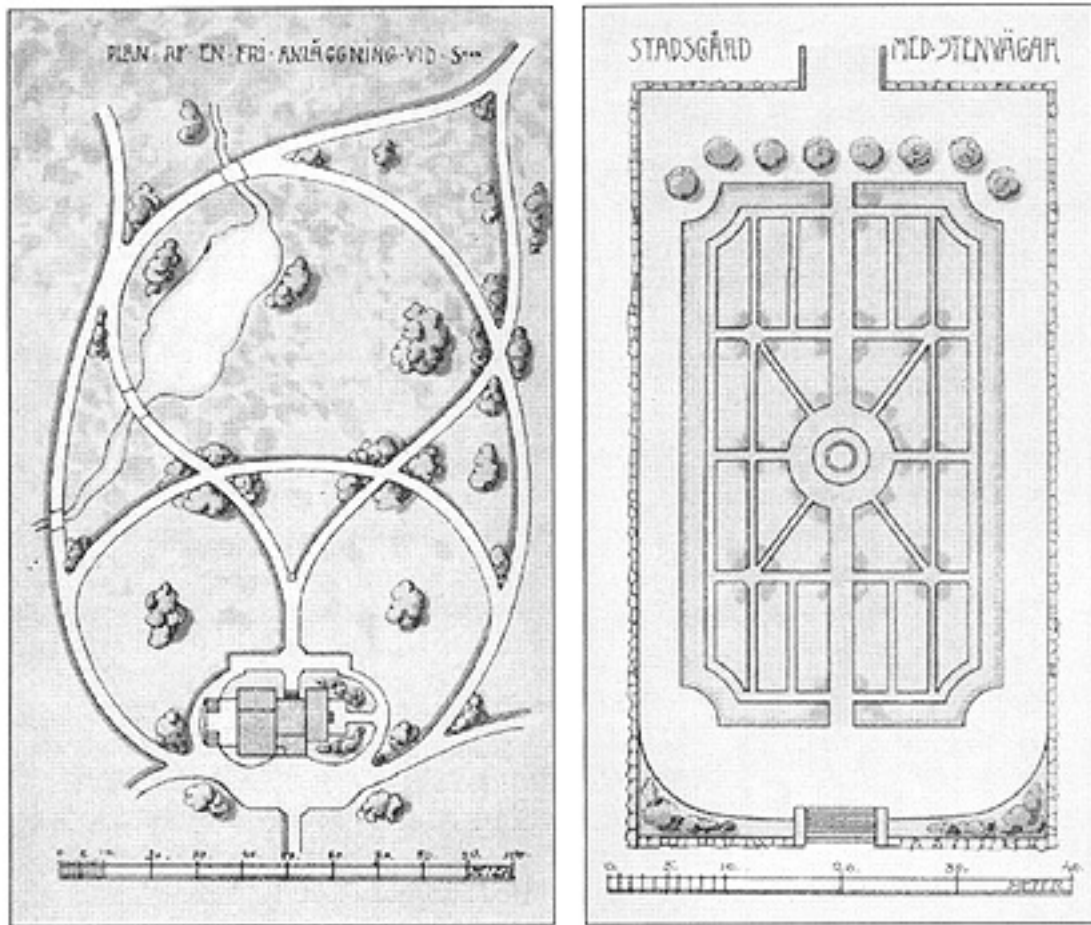
Rudolf Abelin växte upp på ett gods i Östergötland, Björka-Säby, och här älskade han framförallt annat trädgårdarna ”som på den tiden voro av det gamla älskvärda slaget, med massor av äppleträd, bärande ljuvliga höstfrukter, med varmkaster för vin och ananas, med ett gammalt orangeri för myrten och orange, med kryddland och köksväxtsängar och stolta rader av gammaldags perenna blommor och först och sist en knarrig trädgårdsmästargubbe, som under den barska ytan bar det största intresse för sitt arbete ...” hämtat ur skriften, *Norrvikens Trädgårdar*, (Andersson, A. et al, 2000, sid. 139).

Plan över Norrvikens trädgårdar. (ur Christel Kvant, *En trädgårdsdröm*)

Waern skriver att ”oräkneliga är det antal herrgårdsanläggningar runt om i landet där Rudolf Abelin avsatt spår” (Andersson, A. et al, 2000, sid. 137). Abelin brann också för att reformera trädgårdsundervisningen, och han startade en trädgårdsskola för kvinnliga elever på sitt Norrviken i Östergötland. År 1901 fick Abelin ett erbjudande från Theodor Adelswärd att på godset Adelsnäs vidarutveckla sin skola samt att Abelin skulle få bli skolans föreståndare. Waern skriver vidare att Abelins verkan för trädgårdsodlingens förnyelse ”var ett uttryck för övertygelsen att den goda människan fostrades på landet och helst på en herrgård”.

Rudolf Abelin var också den som startade processen mot en mera professionell trädgårdsutbildning. Han introducerade den mera arkitektoniska trädgården men var också förespråkare för de principer om växtdesign som Robinson¹⁷⁷ och Jekyll¹⁷⁸ ville föra fram.

Rudolf Abelins ritningar till en privat trädgård och en stadsgård 1903.
(ur *Public Parks in Sweden 1860-1960*, sid. 211)

¹⁷⁷ Daniel Müller, uttryckte dessa principer 20 år innan William Robinson skriver Eivor Bucht i sin avhandling, *Public Parks in Sweden 1860-1960. The planning and the design discourse*, avhandling SLU, sid 61.

¹⁷⁸ William Robinson och Gertrude Jekyll, Arts- and Crafts rörelsens förgrundsfigurer.

A.6 **Register of Parks and Gardens of special historic Interest in England** (Ur: Historiska parker och trädgårdar, Riksantikvarieämbetet, sid. 95-96)

Bilaga 2

2:1 – Urvalskriterier för the Register of Parks and Gardens of special historic Interest in England

Objekten bedöms efter de kriterier som utarbetats av English Heritage. En park eller en trädgård måste falla inom minst en av följande kategorier för att tas upp i registret:

1. Alla parker eller trädgårdar från tiden före 1750 där den ursprungliga strukturen ännu är tydlig.
2. De flesta parker och trädgårdar från perioden 1750-1820, om de fortfarande återspeglar intentionen i den ursprungliga anläggningen.
3. De bästa exemplen från perioden 1820-1880 som är i gott, eller någorlunda gott, skick och har ett estetiskt värde.
4. De bästa exemplen från 1880 och fram till för 30 år sedan som är i gott skick och har ett estetiskt värde.
5. Parker och trädgårdar som varit stilbildande, aningen på grund av sitt rykte eller genom att framhållas i litteraturen.
6. Parker och trädgårdar som är tidiga eller representativa exempel på en viss typ av utformning eller som ska påstås av någon framstående inhemsk trädgårdsarkitekt.
7. Parker och trädgårdar som är förknippade med historiska händelser eller personer.
8. Parker och trädgårdar som har ett värde för omgivningen runt en herrgårdsliknande byggnad eller som ingår i ett kommunalt bevarandeområde.

Anm. Vilka som är de "bästa" exemplen i punkt 3 och 4 kan vara svårt att avgöra och kräver en uppskattning av värdet. Liknande överväganden behövs för att avgöra vad som är "gott" eller "någorlunda gott" skick. I praktiken får de ansvariga se så många parker och trädgårdar att det vanligtvis framstår klart vilka som är av nationellt intresse. Kriterierna är endast vägledande: det är viktigt att inte vara alltför inskränkande, eftersom det finns en stor variation inom trädgårdsarvet. Om ett objekt endast är till hälften bevarat uppstår det svårigheter, och tillståndet kan också vara ett problem.

2:2 – Exempel på en lokal bevarandeplan

Följande text är ett bra exempel på målformuleringen i en rad engelska planer. Ordalydelsen kan variera beroende på de lokala förutsättningarna.

1. Det finns ett antal parker och trädgårdar av kulturhistoriskt värde inom detta District/County. Somliga av

dessa finns upptagna i English Heritage's Register of parks and gardens of special historic interest in England. Andra, både stora och små, såväl i urban miljö som på landsbygden, befinner sig under utredning och ytterligare objekt kan därför bli aktuella i framtiden. Det är viktigt att bevara dessa parker och trädgårdar, eftersom de ingår i det regionala/lokala kulturarvet.

2. The District Council kommer normalt inte att tillåta sådan exploatering som kan skada beskaffenheten eller utseendet av någon som helst del av de trädgårdar som finns upptagna i the Register, nämligen ... [uppräkningsav namn]. The Council kommer att verka för att de kulturhistoriska och arkitektoniska värdena bevaras.

3. The Council överväger att skydda även andra objekt, som, trots att de inte är upptagna i the Register, ändå är värdefulla på grund av sitt historiska intresse eller på grund av sina växtsamlingar, nämligen ... [uppräkningsav namn].

4. Särskilda ansträngningar skall göras för att skydda de närmaste omgivningarna till en park eller en trädgård och för att förhindra att den delas upp.

5. The Council kommer att uppmantra varsam skötsel och iståndsättning av det historiska trädgårdsarvet inom regionen/området.

2:3 – Villkor för bidrag enligt Section 3A

Ansökningarna bedöms efter tre kriterier: kulturhistoriskt värde, arbetets art och ägarens behov av ekonomisk hjälp. EH tar inte ställning till trädgårdarnas hortikulturella innehåll annat än då detta är av särskilt kulturhistoriskt intresse.

Beslut om bidrag fattas på grundval av de vård- och skötselprogram som ägaren läst upprätta i samråd med EH. Bidrag kan ges till upp mot 75% av konsultarvodet.

Villkor för bidrag

- En erkänd landskapskonsult/rådgivare skall anlitas för att lägga upp, övervaka och detaljplanera arbetet. Det är viktigt att få en överblick över den nutida markanvändningen, det kulturhistoriska innehållet, tillgänglighet för besökare, tillgång på arbetskraft och finansiering etc.

- Allmänheten bör få tillträde ett bestämt antal dagar under året, vanligtvis endast till trädgårdsområde och promenadstig.

* Återställda partier bör inspekteras regelbundet och underhållas i framtiden. Vanligtvis krävs ett vårdprogram för minst tio år framåt.

* Förändringar i målsättningen måste godkännas av EH.

Bidrag ges till:

Utredningar som beskriver det kulturhistoriska värdet och ger underlag för en ansökan.

Klass II-byggnader eller konstruktioner som utgör en viktig del av parken eller trädgården (t.ex. grottor, statyer, tempel och fontäner).

Andra element som är nödvändiga för helhetsbilden av trädgården.

Plantering av framför allt träd, häckar och stora buskage samt röjning, jordbearbetning, inhägnad och trädvård. Vattenanläggningar, t.ex. kaskader och dammar.

2:4 – Upprättandet av ett vårdprogram

Ett vårdprogram upprättas vanligen i två steg: Översiktliga riktlinjer och detaljerade förslag.

Översiktliga riktlinjer

Allmän beskrivning och historia

Avsikten med denna del är att skildra anläggningens historia och speciella bevarade element. Bland metoderna ingår dels *arkiv- och litteraturstudier*, dvs genomgång av relevanta arkiv och bibliotek samt av tillgängligt kartmaterial (särskilt ägokartor, skifteskartor etc.); genomgång av skriftliga källor (dagböcker), målningar och foton, dels *fältarbete*, där det gäller att kartera spår av vägar, diken eller andra markarbeten som kan identifieras; räkna årsringar på stubbar för att bestämma när träden planterats; artbestämma äldre träd och stubbar.

Nuvarande markanvändning, skötsel och skick

Denna del syftar till att beskriva den nuvarande användningen av området. Här beskrivs fysiska, lagliga och ekonomiska anledningar och möjligheter till förändrad användning eller skötsel. Anläggningens skick bedöms liksom hur mycket som återstår av innehållet. Eventuella stormskador beskrivs liksom sjukdomar eller angrepp av skadeinsekter. Man anger även om det finns några planbestämmelser eller servitut (t.ex. stigar och ridvägar).

Målsättning och riktlinjer

Detta avsnitt klargör vilka kulturhistoriska värden som skall skyddas samt definierar mål och riktlinjer för framtida skötsel. Det gör man genom att sätta det kulturhistoriska värdet i relation till nuvarande användning och tillstånd. Målet för den framtida användningen bestäms, dvs. vilken period som skall restaureras, liksom också hur olika delar skall hanteras. Åtgärder för att nå dessa

mål preciseras och skriftliga riktlinjer och kommenterade kartor utarbetas. Eftersom det är ett villkor för ekonomiska bidrag, planeras också hur allmänheten skall kunna få tillträde.

Detaljerade föreskrifter

Nuvarande struktur och skick

Denna del av vårdprogrammet dokumenterar tillståndet före restaurering och kommer att ligga till grund för de detaljerade föreskrifter som behövs för att genomföra själva arbetet.

Det innebär att man

* kontaktar the County Landscape Officer beträffande eventuella utredningar om skogsvegetationen

* anlitar en lantmätare om det saknas lämpliga kartor

* använder olika skalor för skogspartier (1:1250), för alléer etc (1:500 eller 1:1250) eller för buskvegetation (1:200 eller 1:100)

* dokumenterar fallna träd (art, sort, höjd, hamlade eller ej etc.), räknar stubbarnas årsringar och mäter deras omfång m.m.

* dokumenterar levande träd (art, sort etc.) och utformningen av tillhörande planteringar

* dokumenterar befintligt skick hos häckar, murar, gräsmattor, stigar, byggnader etc som ingår i det område som skall återställas

* dokumenterar andra element som kan behöva förändras eller tas bort som en del av restaureringen

Planteringsplaner

Dessa är arbetsritningar som talar om vilket växtmaterial som skall användas och hur detta bör komponeras och placeras. Planerna kan delas upp i olika etapper. På kartor anges befintliga träd, buskar och annat som skall bevaras; placering, spridning och typer av nya växter; läge för skyddsstängsel etc; områden som skall besås med gräsfrö; eventuell flyttning av stigar, stängsel etc.

Växtförteckning med kvalitetsangivelser

Denna ställer krav på plantskolan om taxa, storlek och egenskaper hos växtmaterialet, liksom hur det skall tas fram (Lex. krukodlat) och annat av vikt.

Planteringsanvisningar

Dessa anger normer och metoder för plantering, t.ex. gödsling, växtstöd etc, för varje del som skall åtgärdas. Underhållsperiod (vanligen 3-4 år) bör anges.

A.7   *The National Trust, NT*

En stiftelse som äger, förvaltar eller sköter trädgårdar, naturområden mm av allmänt intresse. Finansieringen är helt uppbyggd på bidrag från medlemmar och trädgårdarna i sig är oftast gåvor till stiftelsen, som åtar sig att sköta, bevara och utveckla det trädgårdshistoriska kulturarvet på de egendomar som har överlämnats. Mycket av arbetet utförs på volontärbasis och alla trädgårdar som NT tar om hand görs tillgängliga för allmänheten. Affärsverksamhet som trädgårdsbutik, växtförsäljning mm fanns på de flesta av de trädgårdar vi besökte under vår resa i England. (Ur The National Trust Membership pack. 2004)

Restaurang, kaffe- och glassbar, terum och uthyrning till festligheter som bröllop och andra högtidsdagar är andra intäktskällor för dessa trädgårdar. Deras verksamhet förmedlar för en besökare ett kvalificerat arbete i såväl förvaltning av trädgårdar, landskapsträdgårdar som om den kringverksamhet som omger dessa.

Ett medlemskap i NT kostade för två vuxna och ett barn 60 £, vilket gav oss fritt inträde under vårt besök (mindre än vad kostnaden blivit om vi betalt för enstaka besök). Vi har även, genom detta medlemskap, möjlighet att göra trädgårdsbesök i NT trädgårdar till och med juni månad år 2005. The National Trust arbetar inte enbart i England, även Wales och Skottland har trädgårdar väl värda att besöka.

A.8 **Florensdokumentet** (Ur: Historiska parker och trädgårdar, Riksantikvarieämbetet, sid. 8-9)

Florensdokumentet

ÖVERSATT AV BENGT O H JOHANSSON

Detta dokument har utarbetats efter ett beslut i Florens av ICOMOS-IFLA:s internationella kommitté för historiska parker och trädgårdar den 21 maj 1981 och antogs av ICOMOS 15 december 1982 som ett tillägg till **Venedigdokumentet** (Carta di Venezia).

Definitioner och syften

Artikel 1. "En historisk park eller trädgård är en arkitektonisk och hortikulturell komposition av allmänt intresse med hänsyn till dess historiska eller konstnärliga värden". På grund härav är den att betrakta som ett minnesmärke.

Artikel 2. Den historiska parken eller trädgården är en arkitektonisk komposition uppbyggd av i första hand vegetation och därför levande och som sådan förgänglig och förnyelsebar. Dess utseende speglar årtidernas ständiga växlande, naturens växande och vissnande och konstnärernas och trädgårdsmästarens önskan att upprätthålla den i oförändrat skick.

Artikel 3. I sin egenskap av minnesmärke måste den historiska trädgården och parken bevaras i enlighet med andan bakom Venedigdokumentet. Men eftersom vi här har att göra med ett levande minnesmärke måste dess bevarande följa särskilda regler vilka behandlas i detta dokument.

Artikel 4. I den historiska trädgårdens och parkens arkitektoniska komposition ingår:
– dess plan och topografi
– dess vegetation, inklusive arter, proportioner, färger, höjder och mellanrummen mellan olika element
– dess byggda element och utsmyckning
– dess vatten, både det strömmande och det stillastående som speglar himlen.

Artikel 5. Som uttryck för det nära förhållandet mellan kultur och natur och som en njutningsfull plats för eftertanke och vila uppnår trädgården och parken den kosmiska betydelsen av en idealiserad bild av världen, ett "paradis" i ordets verkliga betydelse. Samtidigt är de också vittnesbörd om en kultur, en stil, en tidsålder och ofta om upphovsmannens skapande förmåga.

Artikel 6. Begreppen "historisk trädgård" och "historisk park" är tillämpligt på såväl små trädgårdar som på stora parker, antingen de är formella i sin utformning eller utgör "landskap".

Artikel 7. Antingen den historiska trädgården eller parken hör samman med en byggnad (i vilket fall den är oskiljbar från denna) eller inte kan den inte isoleras från sin omgivning om det så är stadsbygd eller landsbygd, om den är konstgjord eller naturlig.

Artikel 8. Ett historiskt landskapsrum är ett särskilt landskap som associeras med ett minnesvärt skeende, t ex en viktig historisk händelse, en välkänd myt, ett sägenomspunnet slag eller motivet för en berömd måning.

Artikel 9. Bevarandet av historiska parker och trädgårdar förutsätter att de identifieras och förtecknas på en lista över skyddsvärda kulturmiljöer. De måste bli föremål för olika sorters ingripanden, nämligen skötsel, konservering och restaurering. I vissa fall kan rekonstruktioner vara att rekommendera. Äktheten hos en historisk park eller trädgård hör lika mycket samman med utformningen och skalan hos dess olika delar som på dess dekorativa inslag och på valet av planter som utnyttjas i anläggningens olika delar.

Underhåll, bevarande, restaurering, rekonstruktion

Artikel 10. Vid varje åtgärd av underhåll, konservering, restaurering eller rekonstruktion av en historisk park eller trädgård, eller en del av den, måste alla dess viktiga beståndsdelar behandlas samtidigt. Isoleras de olika åtgärderna från varandra skadas helheten.

Skötsel och konservering

Artikel 11. Kontinuerlig skötsel av historiska trädgårdar är av allra största betydelse. Eftersom den i huvudsak består av vegetation innebär ett bevarande av trädgården i oförändrat skick att de ingående elementen genast ersätts när så erfordras och att ett långsiktigt program för periodisk förnyelse upprättas (röjning och nyplantering av mogna exemplar).

Artikel 12. De träd, buskar, planter och blommor som skall återkommande ersättas måste väljas utifrån etablerad och erkänd praxis i ifrågavarande botaniska region och kulturmiljö med målet att identifiera de arter som ursprungligen tillhört parken eller trädgården och att bevara dem.

Artikel 13. De fasta eller flyttbara arkitektoniska, skulpturala eller dekorativa element som utgör integrerade delar av den historiska parken eller trädgården får endast tas bort eller flyttas om detta är avgörande för deras konservering eller restaurering. Ersättandet eller restaurerandet av sådana hotade inslag i parken måste ske i enlighet med Venedigdokumentet och tidpunkten för varje utbyte måste anges.

Artikel 14. Den historiska parken eller trädgården måste bevaras i en passande omgivning. Varje ändring av den fysiska miljön som kan riskera den ekologiska jämvikten måste förhindras. Detta krav är tillämpligt på infrastrukturens alla delar vare sig de finns inom eller utom anläggningen (dränering, avloppsledningar, bilparkering, stängsel, omhändertagande av trädgårdsavfall, servicearrangemang för besökare etc.).

Restaurering och rekonstruktion

Artikel 15. Ingen restaurering och framför allt ingen rekonstruktion av en historisk park eller trädgård får göras utan föregående noggranna studier som kan garantera att arbetena är korrekta ur vetenskaplig synpunkt. Sådana studier kan innebära allt från arkeologisk utgrävning till sammanställandet av dokument om anläggningen i fråga och om liknande anläggningar. Innan arbetena själva påbörjas måste en plan för dem utarbetas som grundas på ovan nämnda studier. Denna plan måste underställas en expertgrupps gemensamma prövning och godkännande.

Artikel 16. Restaureringsarbetet måste respektera de olika utvecklingsstadier som den berörda anläggningen genomgått. I princip skall inte någon period ges företräde framför andra, utom undantagsvis då en skada eller förstörelse på någon del av anläggningen är så grav att man beslutar sig för att rekonstruera den på grundval av bevarande spår eller ovedersäglig dokumentarisk bevisning. Sådana rekonstruktionsarbeten kan komma i fråga särskilt beträffande de delar av anläggningen som befinner sig närmast den byggnad den innesluter om det partiets roll i kompositionen därmed tydliggörs.

Artikel 17. Om en park eller trädgård har försvunnit fullständigt, eller om det bara finns hypotetiska antaganden om dess olika stadier kan en rekonstruktion inte betraktas som en historisk park eller trädgård.

Användning

Artikel 18. Fast den historiska parken och trädgården har tillkommit för att betraktas och vara i, måste tillgängligheten till den anpassas efter anläggningens storlek och sårbarhet så att anläggningens fysiska uppbyggnad och kulturella budskap kan bevaras.

Artikel 19. På grund av sina egenskaper och sitt syfte är en historisk park eller trädgård en fridfull plats ägnad att främja mänskliga kontakter, tystnad och medvetandet om naturens närvaro. Denna upplåtning om anläggningens vardagliga användning måste kontrastera mot dess roll under de sällsynta tillfällen då den utgör platsen för en festlighet. Det är därför viktigt att villkoren för en sådan tillfällig användning av anläggningen klart definieras så att varje fest i sig själv kan tjäna till att förstärka anläggningens visuella effekter i stället för att förringa eller förstöra dem.

Artikel 20. Medan historiska parker och trädgårdar vardagligen kan vara lämpade för lugna spel och lekar bör man avskilt men ändå nära förlägga idrottsplatser för mer aktiva sporter så att allmänhetens behov härav kan tillfredsställas utan att bevarandet av den historiska parken, trädgården eller landskapet sätts i fara.

Artikel 21. Arbetet med underhåll och bevarande är säsongsberoende och kortvariga insatser som syftar till att upprätthålla anläggningens autenticitet måste alltid prioriteras framför allmänhetens bekvämlighet. Alla besöksarrangemang i historiska parker och trädgårdar måste underkastas sådana regler som syftar till att bevara platsens själ.

Artikel 22. Om en park eller trädgård är muromgärdad bör dess murar inte avlägsnas utan föregående undersökning av alla de möjliga konsekvenser som kan leda till att anläggningens atmosfär ändras eller dess bevarande påverkas.

Juridiskt och administrativt skydd

Artikel 23. Det är de ansvariga myndigheternas sak att, efter kvalificerade experters råd, genomföra lämpliga legala och administrativa åtgärder för att identifiera, förteckna och skydda historiska parker och trädgårdar. Bevarandet av dessa måste behandlas inom ramen för den fysiska planeringen och kravet härpå måste tas upp i såväl regionala som lokala planeringsdokument. Det är också de ansvariga myndigheternas sak att genomföra, enligt kvalificerade experters roll, sådana finansiella åtgärder som underlättar underhållet, bevarandet och restaurerandet och om nödvändigt rekonstruktionen av historiska parker eller trädgårdar.

Artikel 24. Den historiska parken och trädgården är en del av kulturarvet vars överlevnad av naturliga skäl är beroende av intensiv och kontinuerlig skötsel av erfarna specialister. Lämpliga åtgärder måste därför vidtagas för att utbilda sådana personer, antingen de är historiker, arkitekter, landskapsarkitekter, trädgårdsmästare eller botaniker.

Det är också angeläget att tillse att en regelbunden produktion åger rum av de olika växter som behövs för underhåll och restaurering av historiska parker och trädgårdar.

Artikel 25. Intresset för historiska parker och trädgårdar bör stimuleras genom all tänkbar aktivitet som kan framhålla deras verkliga värde som del av kulturarvet och som kan göra dem mer kända och uppskattade: främja forskning, internationellt utbyte och informationspridning, publicering och popularisering, uppmuntra ökad men kontrollerad publik tillgänglighet, påverka massmedia till ökad medvetenhet om naturen och kulturarvet. De främsta historiska parkerna och trädgårdarna skall föreslås till upptagande på World Heritage List.

B - Göran Brunnströms minnen - B

Inför sin 80-årsdag nedtecknade Göran Brunnström sina minnen från 1920-talets Stureholm. Dessa återblickar har delats ut till familjens medlemmar i samband med födelsedagsfirandet 1997. Ur Görans minne har följande värdefull information hämtats som berör hur jordbruket bedrevs under 1900-talets början.

B.1 Ett arbetsår under 1920-talet

Under 20-talet var arbetstiden 60 timmar i veckan, dvs 10 timmar om dagen. Man började klockan 7.00 och höll på till klockan 18.30 med en och en halvtimmes middagsrast. Detta mest för att hästarna skulle hinna vila och hinna med att äta...

...Året började med att man ställde i ordning och betade eventuellt utsäde. Sedan skulle harvar och såmaskin ses över, spetsarna skulle vässas och allt skulle smörjas för att fungera väl. Sådden skedde med 3 hästar och 2 man. En som styrde hästarna och såmaskinen, och en som gick efter och såg till billarna. Vi plockade mycket sten på den tiden, till och med ungdomarna engagerades och man plockade även ganska små stenar...

...När säden kommit upp skulle den ogräsharvas, vilket gjordes mycket ordentligt så att det var nästan svart efter harvningen. När betorna kommit upp skulle de häst hackas, gallras och sedan hand hackas ett par gånger. För att klara detta tog man in extra folk ifrån Småland och tidigare ifrån Galicien (som ligger i södra Polen). Polackerna bodde i det s.k. "polacka huset" som låg nere vid "polacka kanalen"...

...Vid midsommartid började höskörden. Ett par slättermaskiner högg klövern. Sedan skulle höet sprättas med en hö sprätt, häst räfsas och släpas samman med en hösläpa till stackar eller senare läggas upp på lin hässjor. Så småningom var det tid för inkörning. I vagnarna lades linor utan bom. Detta för att ej skada taket på kostallshjällen. Lassen skulle lavas väl för att hissas upp på kostalls hjällen...

...Detta tillgick så att en av ångplogarna stod uppställd utanför den norra logan med en vire som gick igenom logan upp till taknocken på kostallet och därifrån till södra ändan där det fanns en brygga, till vilken vagnarna kördes. Sedan fick en av oss pojkar, beväpnade med ett jakthorn, signalera till smeden som körde ångmaskinen. En signal för stopp, två för hissa och tre för back. På så sätt packades höet in och varje lass skulle saltas med några nävar grovt salt. Det fanns alltid ett dricka ankare (10 liters ektunnor) med svag dricka, såväl på fältet som på hjällen, vilket var mycket uppskattat...

...Därefter skulle vallen plöjas och det gjordes med ångplogar, som inköptes omkring 1905. En maskin i vardera änden av fältet som med en grov ställina drog en sex skärig plog emellan sig. Plogen hade sex skär i luften och sex i marken och tippades varje gång den kom till änden på fältet. Det gick åt 5 man, en på varje maskin, 2 på plogen och en som styrde och ställde in hjulinställning, och som även skötte en stor vält. Det behövdes också en man som körde vatten och kol till maskinerna. Vändtegarerna plöjdes med hästar...

...Så körde man ut gödsel och lade det i kompost för att senare utsprida det i samband med höstplöjningen...

...I augusti började sädesskörden. Säden höggs med självbindare. För att allt skulle tas tillvara högg man alla hörn med lie och säden bands där för hand.

Sädeskärvarna sattes sedan upp i travar i långa rader och det var mycket noga med att raderna skulle vara raka så att det såg vackert ut på fältet. Ibland regnade det så att travarna, då det blev torrt väder, fick vändas för att insidan skulle torka. Så småningom kördes säden in i logorna, som för det mesta blev helt fyllda. Man till och med häst räfsade fältet för att allt skulle tagas till vara...

Efter skörden skulle gödseln köras ut och allt skulle plöjas. Betorna skulle tas upp. Sockerbetorna levererades till järnvägsstationen i Stureholm, för att sedan transporteras till Hasslarp. Foderbetorna lades i ett golv i norra logan. Man hissade upp hela vagnskorgen och så tippades den i loggolvet...

...Längre tillbaka i tiden lade man ut s k Décauillespår på fälten och sedan lastade man betorna i tippvagnar, dragna av hästar, som kördes till Stureholms järnvägsstation. För att klara betupptagningen anställdes också på hösten extra folk ifrån Småland respektive Galicien.

...På vintern tröskade man. Fodersäd och nästa års utsäde lades på magasinet och brödsäden levererades per järnväg till Helsingborg. Från sockerfabriken tog man hem sockersnitsel som också lades på magasinet. Man högg i skogen då de fast anställda skulle ha ved och ris till värme och bakugn. Under kriget eldade man med ved i borgen och även ångplogarna eldades med ved...

...Gödselkörning och spridning var ett stort arbete på vintern. Någon gång i slutet på 20-talet kom den första traktorn, en Avans. Den var tung och otymplig och hade svag motor. På 30-talet kom det amerikanska traktorer, McCormick 10, 20 och senare W30. Även dessa hade relativt små motorer så det hände ofta att man på styva jordar fick sätta ett par hästar framför traktorn...

...1934 kom Krüger-kraschen, och jag kommer ihåg hur bankdirektören, Sam Södergren, kom ut till Stureholm för att diskutera läget. Jag tror inte att pappa hade så många Krüger-aktier, men allting var i gungning och för att lösa problemet fick min bror Sten köpa Skeinge säteri (sedan 2003 ägt av Dag Brunnström, barnbarnsbarn till Sture Brunnström).

I slutet av 30-talet blev allt bättre för lantbruket, med goda skördar och bra priser på produkterna...

Ja, så avslutar Göran sin beskrivning av de minnen han har från sin tid som barn på Stureholm vad det gäller gårdens och jordbrukets skötsel.

B.2 Familjen och hushållet

...Pappa var en sträng, men rättvis man. Han styrde och ställde med allt och såg till att ekonomin fungerade...Mamma var den som tog hand om oss, och till henne gick man när man ville ha någonting av den ena eller andra sorten... Sedan gick hon till pappa och bönade... Det fanns också tjänstefolk av olika kategorier. Den som jag minns bäst och som tog hand om mig som liten, var Johanna...Och så var det Anna som var städerska och som också serverade, dukade och såg till att allt fungerade vid bordet. Hon hade till sin hjälp en städerska som bäddade, städade och var behjälplig till varjehanda. En mamsell som stod för matlagningen fanns också och hon hade till sin hjälp en kökspiga, som bl a diskade grovdisk

...

...Trädgårdsmästaren, Axel Andersson, han förestod trädgården och den var inte liten. Han producerade säsongens grönsaker, bär och frukt. Bland annat var det kutym att den tjuogoandra april skulle det serveras nya potatis och jordgubbar på min fars födelsedag. Mäster, som han kallades, hade också en elev till sin hjälp och även gårdens övriga folk hjälpte till att hålla trädgården i ordning...Kusken, Hugo Andersson, som senare blev chaufför, han serverade och hjälpte till vid middagar. Pappa hade 3 bilar, bl a en Scania. En öppen bil som man till och med använde på långa resor genom Europa...Pappa körde aldrig själv bil så Andersson fick se mycket av Europa...Vidare så fanns det en jägare, Christian Lautrup. Han hade hand om jakt och fasanuppfödning och såg till att rovdjuren förminskades...

...På gården fanns ladufogden Hansson, som sedermera efterträddes utav William Johansson, som då blev upphöjd till inspektor... Det fanns även så kallade kördrängar på gården, jag tror 4 eller 5 som var och en hade sitt par hästar...Smeden, Ernst Lind, som kunde allt om smide, bodde plogskär och tillverkade hjulringar. Huggedrängen, Axel Andersson, kunde tillverka nya hjul till vagnarna och muraren Westerlund gjorde allt mureriarbete på gården. Ladugårdsförman i ladugården och ett par ryktare samt ett antal mjölkerskor fanns också. På sommaren anställdes också ett antal daglönare, mestadels var det söner till de fast anställda...(Brunnström, G., 1997)

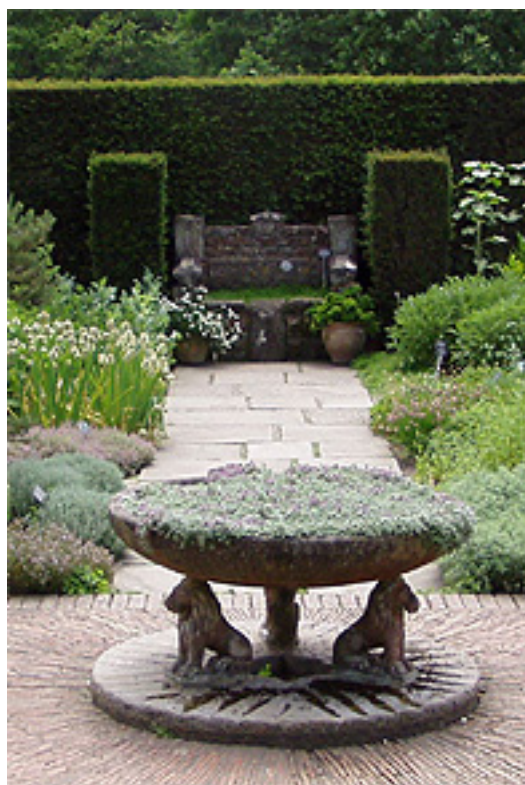
ARTs- and CRAFTs TRÄDGÅRDAR

C.1 Sissinghurst Castle

En underbar trädgård i sydöstra England, troligen mest känd för sin vita trädgård, skapad av Vita-Sackville West och hennes man Harold Nicolson, så sent som under 1930-talet. De har influerats av Gertrude Jekyll och William Robinson, tidiga skapare och anhängare av Arts- and Crafts rörelsen. Trädgården är uppbyggd av flera olika rum, små intima, långa gångar med prydligt klippta häckar och siktlinjer med intressanta objekt i fonden. Vitas skrivtorn, The Tower, ger en god överblick över trädgårdens struktur, som med sina murar, varierade färgteman och överraskande skulpturer inte ens i ett litet hörn känns tråkig, enbart inspirerande. Med barn i sällskap nöjde vi oss med att besöka trädgården, som inte är så stor, och dess närområde. En promenad runt sjöarna och ned till ett woodland som säkert är ett spännande besök, blev enbart ett önskemål. Trädgården ägs och förvaltas sedan 1967 av The National Trust (Nicolson, 1994).

Vita Sackville-West satt i detta torn och skrev och njöt den vackra utsikten över hela trädgården. (Foto: Åse Brunnström, Sissinghurst, 2004)

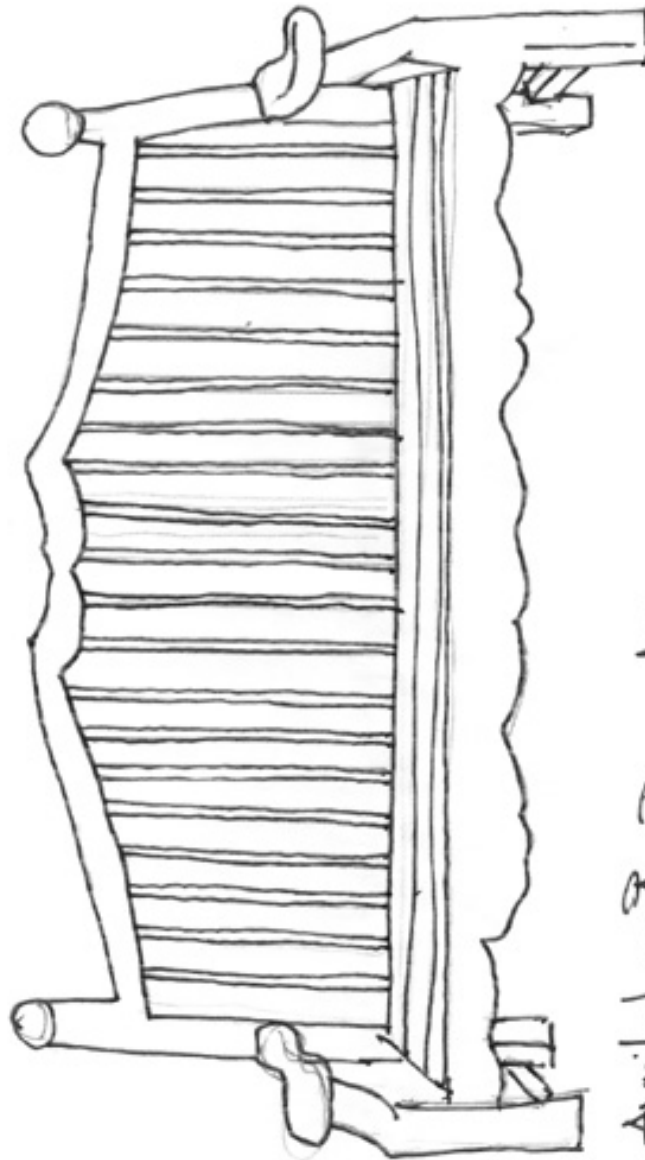

Ett fint trädgårdsrum med kryddig soffa. (Foto: Åse Brunnström, Sissinghurst, 2004)

C.1b

Sissinghurst Castle, Edward Lutyens sofa

Ur *The glory of the english garden*

Avritad av Rose Brunström, 2002

ur 'The glory of the english garden'
lutyens sofa
Solid oak which
'silvers with age'

C.2 Great Dixter

På väg mot Hastings hann vi med ett besök i en trädgård ägd av Christopher Lloyd. Arkitekten Edward Lutyens återskapade huset och trädgården från 1910 och framåt. Här finns topiarys, formklippta idegranar med små ekorrar i toppen, rum uppbyggda kring hus och gård, där gården är en del av scenen som The Oast House, ett hus som använts för jäsning av malt till öl. Rabatter med perenner och annueller är inte arrangerade enligt något färgschema som på Sissinghurst. Växtskyltar är det sparsamt med och varför förklarar ägaren i sin skrift (Lloyd, Ch. 2003).

De nyheter som årligen visas i trädgården, finns också att köpa i plantskolan på gården. Den vackra trappan (se Figur nedan) leder ned till The Sunk Garden, nedsänkta trädgården, är säkert lika vacker året om.

**En vacker trappa leder från The Topiary ned mot The Sunk garden.
(Foto: Åse Brunnström, Great Dixter, 2004)**

C.3   *Hidcote Manor*

Denna underbara trädgård har under 40 år, med början år 1907, skapats av Lawrence Johnston, en ungarl och växtjägare. Trädgården, belägen i Gloucestershire, nordväst om Oxford är skapad i Gertrude Jekylls anda. Här finns underbara avenyer av björk och lind, välklippta höga häckar som i The Long Walk, med siktlinjer ut i det böljande landskapet. Geometriska former, höjdskillnader, vatten och olika element skapar här den mest fantastiskt sammansatta trädgård jag upplevt. De teman som finns i varje trädgårdsrum, likt Sissinghurst, gör att varje rumsbyte känns spännande. Trädgården fortlever tack vare att The National Trust erhöill trädgården i gåva, från den barnlöse Johnston, år 1948, då han på ålderns höst övergav England för ett bekvämare liv i söderns värme. (Pavord, 1993).

**The Long walk med siktlinje genom paviljongen
(Foto: Åse Brunnström, Hidcote Manor, 2004)**

LANDSKAPSTRÄDGÅRDAR

C.4 Stourhead

Ett besök i England kring trakterna söder om Bath, för att uppleva några av de mest kända landskapssträdgårdarna, bör man inte missa. Alla de trädgårdshistoriska elementen finns här, skapade av Henry Hoare II från 1740 och framåt. Redan från början tillät man besökare i parken och den är väl värd att vandra runt i och beskåda från alla platser, uppbyggda kring en centralt belägen sjö. Det finns ett stort antal intressanta lignoser, varav några 400-500 år gamla. Vattenfallet, The Palladian Bridge, The Grotto och oändligt många flera element gör denna plats intressant för både trädgårdstokiga, deras barn och övriga besökare. Lady Alda Hoare överlät 1946 sin park till The National Trust. (National Trust, 2000)

Den mycket vackra landskapsbilden blir både en tavla att se på och vandra runt i.
(Foto: Åse Brunnström, Stourhead, 2004)

C.5 Stowe

Nära Buckingham, nordost om Oxford, ligger denna enorma egendom, som tidigare har tillhört det högsta etablissemanget i England. Idag är Stowe en internatskola, på ett område ca 400 tunnland stort, och ansedd att vara Englands viktigaste landskapsträdgård. The ha-ha, en av de tidigaste, och först använd av Charles Bridgeman, omsluter ca 250 tunnland av parken. Parken är, på grund av sin storlek, inte möjlig att ta sig runt till fots, i varje fall inte med små barn i sällskap. Häst och vagn skulle vara ett ypperligt färdmedel att tillgå i denna enorma park. Flera av Englands framstående arkitekter, trädgårdsarkitekter och trädgårdsmästare har varit med i denna parks utveckling under några hundra år. Namn som Vanbrugh, Lancelot Capability Brown, Bridgeman med flera har präglat parkens utseende under århundraden. Vi valde, för att vårt lilla resällskap inte skulle tröttna, att begränsa oss till The Elysian Fields, de upplystas fält, som skapades under 1700-talet. Tanken med verket var att besökarna inte enbart skulle gå runt i trädgården och njuta, utan även lära något. I skapelsen The Temple of British Worthies har Englands framstående vetenskapsmän och politiker avporträtterats. Landskapsträdgården Stowe förvaltas sedan 1989 av The National Trust. (Robinson, 1990).

TheTemle of British Worthies och Bridgemans “Ha-ha”.
(Foto: Åse Brunnström, Stowe, 2004)

C.6 Bowood

Efter tips från vår värdinna på *Lower Foxhanger Ranch* öster om Bath, beslöt vi oss för att göra ett besök i Bowoods lekpark, på vår väg mot Oxford och Stowe. I denna landskapspark, ägd av markisparet av Lansdowne, har man skapat en lekpark med naturliga material, klätterställningar, piratskepp och mycket spännande för barn men även mycket intressant för den dendrologiskt intresserade. Även i denna park har Lancelot "Capability" Brown medverkat till utvecklingen av landskapsträdgården. Ett trevligt avbrott för små och stora resenärer (Bowood, 2002).

Lekredskapen¹⁷⁹ smälter fint in i parken och naturen (Foto: Åse Brunnström, Bowood, 2004)

¹⁷⁹ Högst upp är Astrid Brunnström (dotter till Lars och Åse Brunnström) som var ett trevligt och engagerat litet resällskap under en vecka i England

D – Kopior på handlingar ur gårdsarkiv - D

Lagfartsbevis.

Lagfartens Högste Rätt för vederligt utlag
 för följande Rätt. Föreskrifven den 16 Mars 1877.
 en dag, under oförändrade & i protokollet blifvande
 bevisade i nämnda Högste Rättens heliga församling
 Jäklar Högste Rättens 21 Mantal N:o 1 Mattabo, 21 man-
 tal N:o 2 Visköp, med undantag af de i församlingen
 de 24 quadratfugnar, & quadratfugnar, 21 mantal N:o 3
 Mattabo och 4 mantal N:o 4 Visköp samt försam-
 lingens Jäklar Högste Rättens N:o 5 Lilla Mattabo, N:o 1 Lilla
 Mattabo, N:o 2 Lilla Visköp, N:o 1 Visköboshuset, N:o 2
 Mattabo och 1/2 del af församlingens Jäklar Högste Rättens
 3 Mattabo, innehållande 11,38 quadratfugnar, samt inom
 församlingens heliga församling Högste Rättens Högste Rättens
 21 mantal N:o 1 Visköp, med undantag af de i försam-
 lingen de 24 holländska holländska holländska holländska
 utgörande 80 quadratfugnar, 80 quadratfugnar, och i försam-
 lingen de 24 holländska holländska holländska holländska
 by församlingens heliga församling, benämnda Mattabo, samt
 Mattabo Jäklar Högste Rättens N:o 5 Visköp, hvilka
 fastigheter, med undantag jernväg af den vid
 järnvägen Långsigt heliga, till 201 quadratfugnar, 201
 quadratfugnar holländska, Reglementet kungliga holländska
 mottatt, Högste Rättens Högste Rättens Högste Rättens
 enligt följande utskott den 7 Mars innehållande i försam-
 lingen Högste Rättens Högste Rättens Högste Rättens
 af Högste Rättens Högste Rättens Högste Rättens
 Högste Rättens Högste Rättens Högste Rättens
 & Högste Rättens Högste Rättens Högste Rättens

Mars den 15 Mars 1877
 & Högste Rättens Högste Rättens Högste Rättens
 Högste Rättens

1.	1
2. 50	2,50
3. 20	0,20
4.	0

Hållit vid lagtima hörttinget
 med Lugnute härad i Hälsing-
 land den 8 september 1909.

§ 93
 Med ankallan om lagfart intämnade vice hä-
 radshövdingen Gustaf Bengtsson å duntlig
 stia på lydande:

Köpebref.

Till min son Ryttmästaren Stures Brunn-
 ström öfverlåter och försäljes jag härmed följande
 min tillhöriga fastigheter, nämligen
 insockne frälshemmanen 1 mantal N:1 Wästa-
 do, 1 mantal N:1 Gålsköp, 1 mantal N:1 Fulkull
 och 1/2 mantal nr: 1 Rönkullt samt insockne
 frälse gårdhusen N:3 Lilla Fulkull, N:1
 Joragårdhus, N:2 Lilla Gålsköp, N:1 Björbo-
 hus, N:2 Rönkullt och 4 3/4 af insockne fräl-
 setorp nr: 3 Kulsåhus, detta samman-
 hållande 41,28 kvadratrepar, alla dessa
 fastigheter belägna inom Vålinge socker,
 afsonskronskatte, rusthållshemmanet
 1 mantal N:1 Lönkullt, utsockne frälse gård-
 huset N:5 Viaköps, utsockne frälshemma-
 net 1 7/16 mantal N:1 Fulkullt, utsockne fräl-
 se gårdhusen N:5 och 9 Fulkullt samt krona-
 skatte angreppshemmanet 3/16 mantal nr:
 1:50 3advinge, alla dessa fastigheter belägna i
 3:50 Fulkullts socker, tillika med min tillhöri-
 ga

0:50
 1768: 20 2. 20. 02

Vice häradshövdingen
 Gustaf Bengtsson å dunt-
 lig stia.

Taxus baccata: som bollar vid uppkörlarna och på gravarna i Vålänge till 1976, då de borttogs efter att ha blivit för stora (1) högväxande vid Mästers gavel

Thuja plicata: jättethuja från 1912 vid fruktkällaren

" occidentalis: thuja vid Mästers gavel, sönderbitna och dödade av fåren våren 1976; planterade 1914

Populus angulata robusta: asp från Ekebo 1959, vid Mästers hönsbua

" P. m. *gileadensis*, Ontario: vid rhododendron i 2 stora ex. Åtminstone den ens bör stå kvar - ganska enastående!

X

Runt fasanparken befintliga lövträd: oxel, ask, ek o.a. kvarlämnas. - All barr är så dålig, att den ej kan fortleva. De enstaka prydnadsträden från Pappes och min tid är utmärkta med röda märkband. - All vanlig gren och vitgran borttages. Solitära lövträd bibehålles. De Abies grandis som är stämplade huggas till nästa jul för att ge "pyntegrönt". De Abies grandis, som klarat vintrarna på 40-talet är anmärkningsvärda och bör vara kvar. - Riset kan dras ut till ytterkanten under oxlarna för att ge skydd åt det vilda. Resten bör brännas för att området skall se ut som en park och insekterna ej få möjlighet att föröka sig. *Enk. lövsida*
Återplantering och därmed sammanhängande problem diskuteras senare.

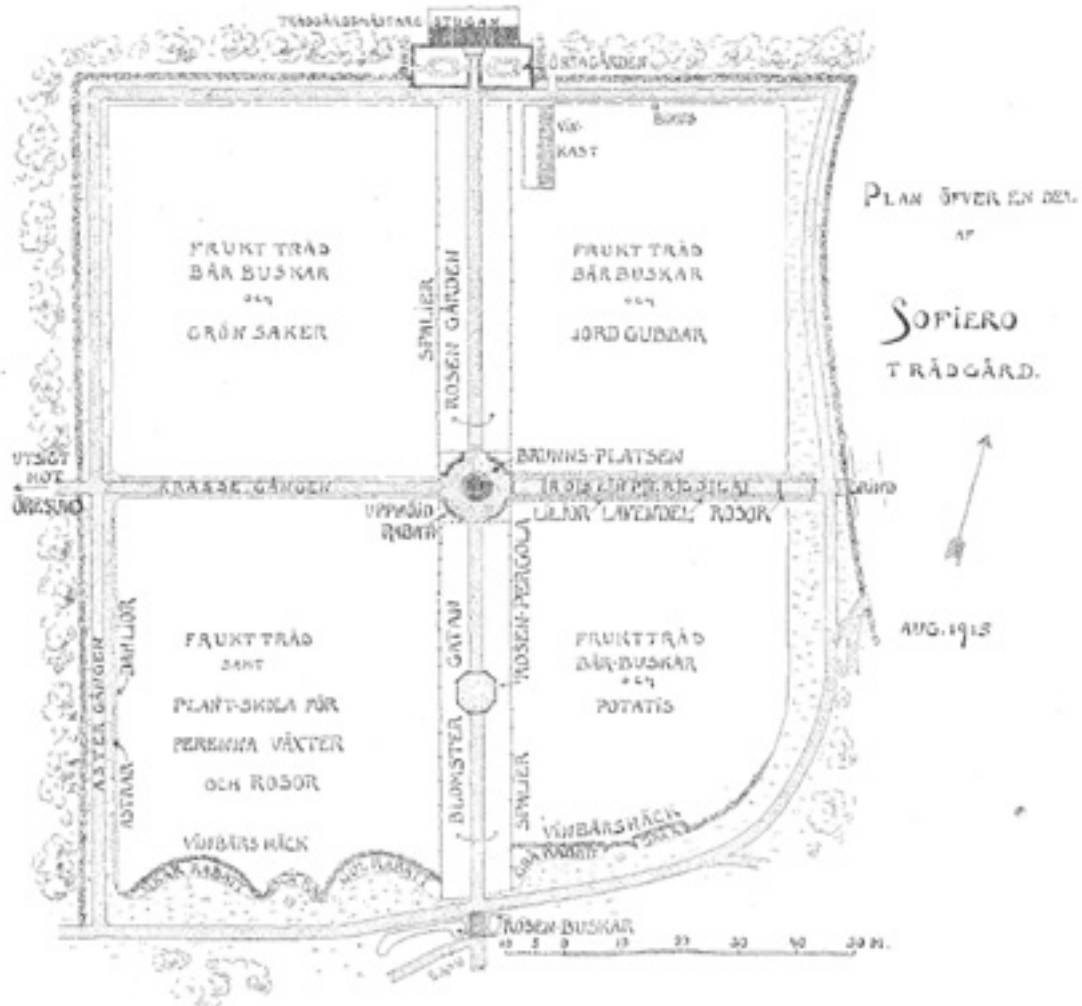
Gallring kan företagas när Du finner tid i "bokskogsdelen", som är stämplad. - Granremisen norr landsvägen kan stå över ett år om Du vill, men kan också huggas om markförhållandena för utkörning så påkallar. Grundungen vid jagtgatan - insektsskadad - får ej bortglömmas.
Tack för promenaden! Den var välgörande!

Åvel.

E.1 Plan av Kronprinsessan Margaretas Sofiero

Kronprinsessan Margaretas plan över Sofieros norra delar, med trädgårdsmästarebostaden i mittaxelns slut längst i norr och *rosengången* som omsluter mittaxelns norra del på båda sidor. I planens nedre kant är det planerat för olikfärgade rabatter, den skära, den blå, den gula och så två grå rabatter. Den gula rabatten finns återgiven i detalj i boken men diskuteras inte vidare i detta arbete. (ur *Vår trädgård* på Sofiero, 1915)

E.1b Växtförteckning i Kronprinsessan Margaretas rosengång på Sofiero

Rosor som är spaljerade är:

- *Gloire de Dijon*
- *Madam Lausiol de Bary*
- *White Dorothy*
- *Turner's Crimson Rambler*
- *Alberie Barbier*
- *Aglace*
- *Lady Gay*
- *Ruga*
- **Veilchenbleu**¹⁸⁰
- *Pomifera Bar le Duc*
- **Dorothy Perkins**¹⁸¹
- *Anne of Geirstein*
- *Lucy Bertram*

Rabattrosorna är:

- *Gloire de Dijon*
- *Rayon d'Or*
- *Madame Abel Chateney*
- *Madame Lombard*
- *Caroline Testout*
- *Puinee de Bulgarie*
- *Kaiserin Augusta Victorin*
- *Mistress Aaron Ward*
- *Lady Ashtown*
- *Mrs. John Lacny*
- *Souvenir de Malmaison*
- *Ulrich Brunner*
- *Madame Jules Grolez*
- *Jepherine Droukin*
- *Conrad Ferdinand Meyer*
- *Catherin Merniet*
- *Souvenir du President Cainot*
- *Aurore du Matin*

Rosorna i långrabatterna är:

- *Johanna Sebus*
- *Frau Karl Drushki*
- *Gruss au Teplitz*

---

¹⁸⁰ Lars-Åke Gustafsson, föreläsning SLU-Alnarp 2003-10-06. Rosa Helena 'Hybrida' var en annan favorit som föreläsaren rekommenderade på förfrågan från författaren.

¹⁸¹ Dorothy Perkins bekläder den västra flygelns långsida, in mot trädgården, på Stureholm och är mycket känslig för mjöldaggsangrepp. Det enda som hjälper är tyvärr bekämpning med kemiska preparat i förebyggande syfte (författarens erfarenhet av rosen).

E.1c

Växtförteckning i Kronprinsessan Margaretas blomstergata på Sofiero

Klättrande växter som har spaljerats är:

Klättrväxterna är i planen lika på båda sidor om blomstergatan

- *Humulus japonicus*
- *Lonicera*
- *Jasminum officinale*
- *Clematis, olivfärgade*
- *Lonicera*

Perenner och ettåriga växter som har använts är:

Höga blommor längst bak, skiljs från lägre rabatter av en stengång:

- *Lupinus arborens, gul*
- *Malva Moschata*
- *Delphinium, mörkblå*
- *Veronica longifolia*
- *Helenium autumnale*
- *Lythrum roseum*
- *Phlox 'Boule de neige'*
- *Chrysanthemum, hög vit höst-*
- *Spirea palmata Eryngium, blandad*
- *Chrysanthemum Leucanthemum*
- *Anchusa italica Dropmore*
- *Perenna höstastrar*
- *Helenium Hoopesii*
- *Lychnis Phalcedonica*
- *Delphinium, blandade sorter*

- *Luktärt White spencer*
- *Luktärt Wedgewood*
- *Luktärt Captain of the Blues*
- *Luktärt King Edward VII*
- *Luktärt Henry Eckrod*
- *Luktärt Margaret Adler*

Blommor mitt i rabatten:

- *Lythrum roseum*
- *Lupinus polyphyllus*
- *Phlox Etna*
- *Phlox Coquielicol*
- *Dianthus barbatus, röd*
- *Phlox Sigrid Arnoldson*
- *Montbretia (återkommande)*
- *Veronica virginata*
- *Delphinium, ljusblåa*
- *Phlox Tapis Blanc och Hesperic matronalis*

- *Valeriana rubra*
- *Lupinus polyphullus*
- *Delphinium Belladonna*
- *Anemone japonica*
- *Alströmeria aurantiaca*
- *Gladiolus Colviller*
- *Chelone barbata*
- *Lilium umbellatum*
- *Coreopsis verticillata*
- *Dianthus barbatus*
- *Campanula lactiflora*
- *Wahlenberiga grandiflora*
- *Gladiolus Byzantinus*
- *Campanula celtidifolia*

Låga blommor längst fram mot gången:

- *Calendula*
- *Oenothera macrocarpa*
- *Enigeron aurantiacus*
- *Linum grandiflorum rubrum*
- *Antirrhinum Orange King*
- *Hieracium aurantiacum*
- *Krasse King of Tom Thumbs*
- *Phlox Clara Benz*
- *Nepeta Mussini*
- *Dianthus MRs Sinkins*
- *Canterbury Bells*
- *Calendula blandad*
- *Baptisia australis*
- *Sedum Fabarum*
- *Zinnia elegans, blandad*
- *Krasse Aurora*
- *Eschoscholbyia crocea*
- *Calendula*
- *Låg krasse Empress of India*
- *Africa marigolds*
- *Achillea Ptarmica Boule de Neige*
- *Gypsophila paniculata*
- *Penstemon glaber*
- *Nepeta Mussini*
- *Delphinium Mrs Thomson*
- *Veronica Longifolia subsessiles*

E.2

Växtförteckning i Oscar Landsbergs Slottshagen Ur Tekniska förvaltningens arkiv, kopierat av Stig Billing 2004-06-24¹⁸²

Växtförteckning till rabatter i Slottshagen.

Nr	Namn	Antal A	Antal B	Anm.
1	Aster Barrs Pink	17	14	
2	Helenium Julisonne	10	10	
3	Pioner	4	3	
4	Aster Hybridus	10	14	
5	Rudbeckia purpurea	16	14	
6	Pioner	3	4	
7	Helenium autumnale	7	11	
8	Aster Barrs Pink	12	17	
9	Pioner	3	4	
10	Rudbeckia purpurea	17	15	
11	Heliopsis scabra	8	8	
12	Pioner	3	3	
13	Helenium Noerheim Beauty	10	14	
14	Rudbeckia purpurea	12	13	
15	Pioner	5	4	
16	Helenium autumnale	10	17	
17	Solidago Leraft	6	6	
18	Phlox Evangeline	13	12	Rab. B = Europa
19	Gladiolus			
20	Phygellus capensis	5	5	
21	Chrysanthemum maximum	7	12	
22	Phlox Frau von Hautner	12	10	" B = Smiles
23	Delphinium	5	7	
24	Gladiolus			
25	Phygellus capensis	5	6	
26	Phlox Jules Sandeau	10	15	" B = Eclairer
27	Gladiolus			
28	Phlox Hindenburg	10	15	B = Jules Sandeau
29	Chrysanthemum maximum	5	6	
30	Solidago Leraft	6	7	
31	Gladiolus			
32	Phlox Baron v. Hoekeron	10	14	B = Aida
33	Gladiolus			
34	"		7	B = Delphinium
35	Phygellus capensis	5	5	
36	Phlox Hauptmann Köhl	12	12	B = E. Campbell
37	Aster amellus King George	13	14	
38	Rudbeckia speciosa	14	14	
39	Sommarblommor			
40	Delph. Pink Sensation	7	7	
41	Coreopsis verticillata	12	20	B =
42	Aster amellus	12	13	
43	Rudbeckia speciosa	6	7	
44	Pulsatilla vulgaris	8	7	
45	Sommarblommor			
46	Delphinium Pink Sensation	6	5	
47	Dianthus Komtesse Knuth	6	11	
48	Aster amellus	8	13	
49	Solidago Brachystachya	7	9	
50	Sommarblommor			
51	Dianthus Komtesse Knuth		9	
52	Pulsatilla vulgaris	8		
53	Coreopsis Baehrfeldts	5	8	
54	Erigeron Quakeress	6	7	
55	Sommarblommor			
56	Aster amellus	7	8	
57	Rudbeckia speciosa	6	6	
58	Fuchsia Richardsoniana	6	11	
59	Anemone hepheensis			
	September Charm			

35

*Delph., Pulsatilla, Gladiolus
samt de öfriga växterna*

¹⁸² Perenner använda i rabatter i Slottshagen, ur Tekniska förvaltningens arkiv, kopierad av Stig Billing

Perennplantering i Slottshagen med Landsbergs starka färger. (Foto: Åse Brunnström, 2003)

E.3 Planteringar och siktlinjer i Norrvikens trädgårdar 2002 och 2004

År 2002 arbetad Ulf Nordfjell och Tage Andersen med Norrvikens förnyelse, år 2004 är det Tage Andersen ensam som står för den konstnärliga förnyelsen.

**Krypkotula och backtimjan, hortensia, järnek och vit rosenskära samt malvabuskar.
(Foto Maria Bergström, Norrviken, 2002)**

Siktlinjen mot huvudentrén (delvis borta på grund av årets utsmyckningar). (Foto: Åse Brunnström, 2004)

Siktlinjen mot havet (även här något begränsad på grund av ny utsmyckning). (Foto: Åse Brunnström, 2004)

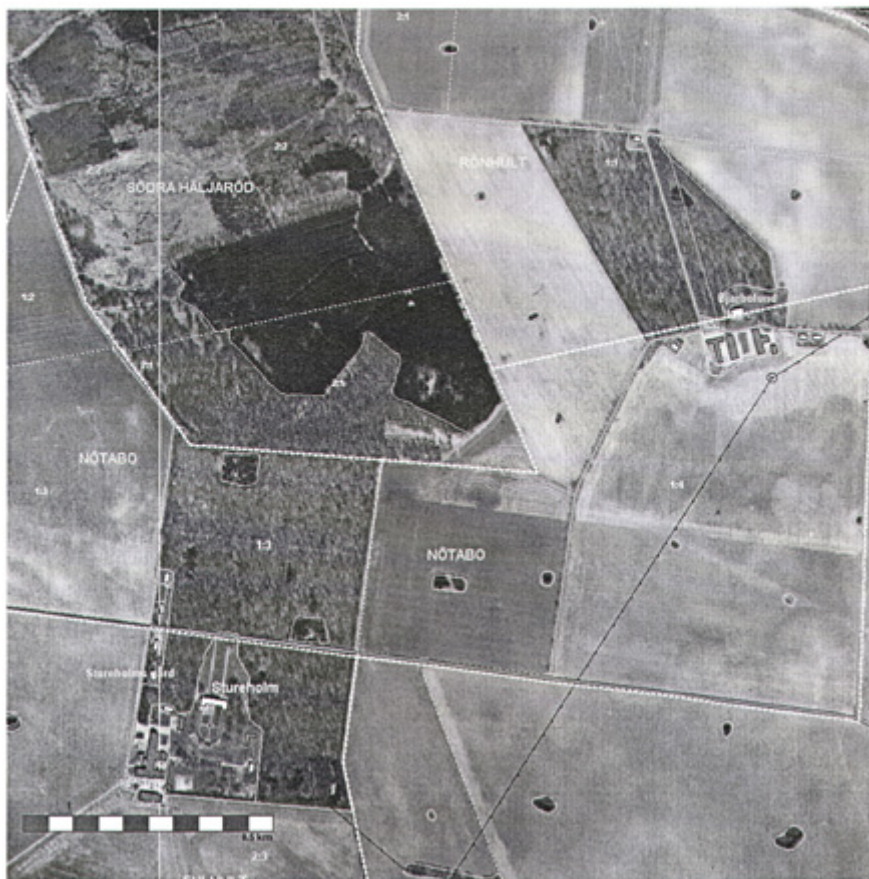

E.4 EU-karta från 1999, underlag för beskrivning av skötselområden

 SÖDRA
Utfördare
Kristensson Jan

GENERELL KARTUTSKRIFT

Utskriftsdatum
2002-09-11

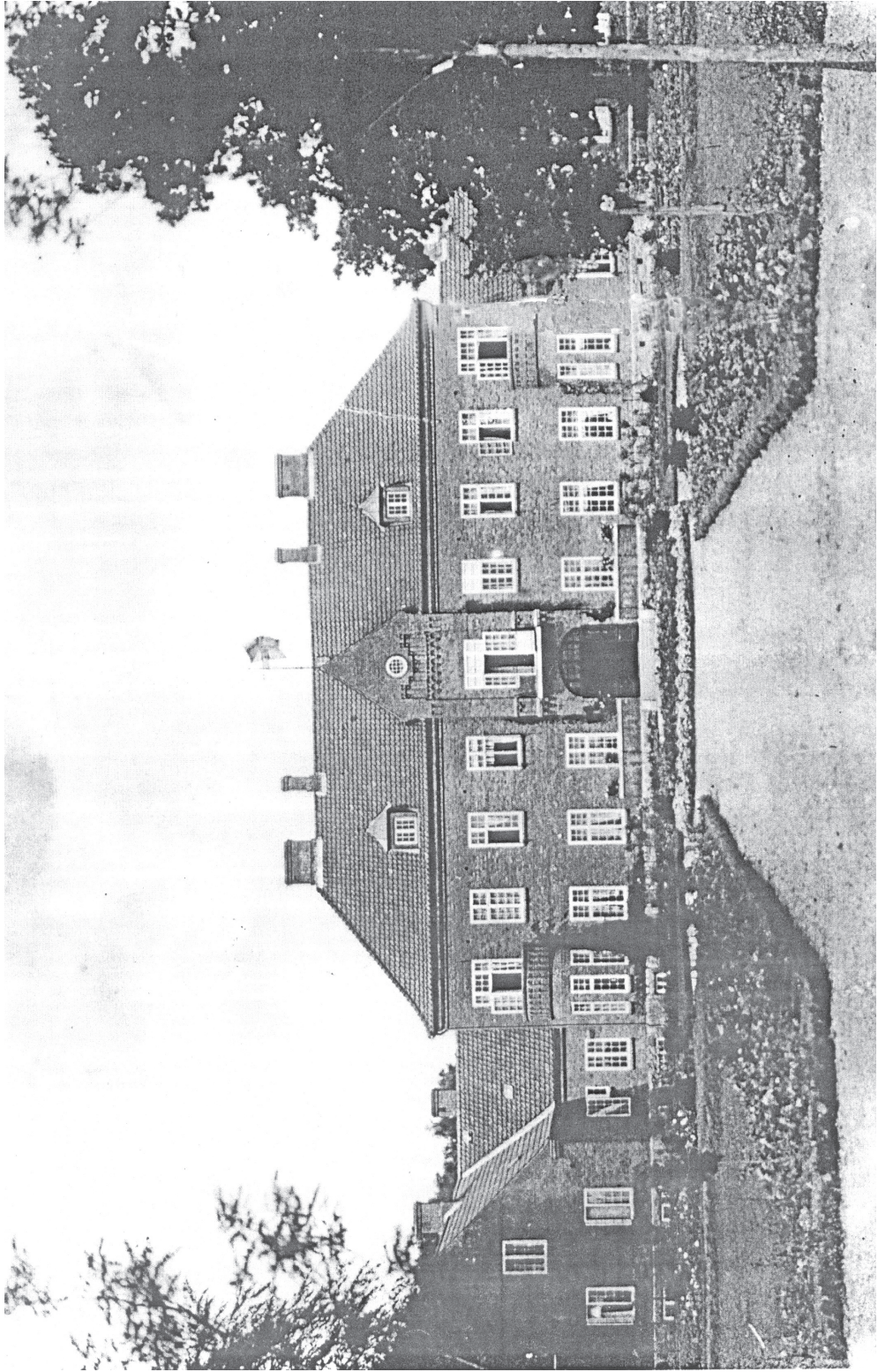

Skala 1: 10000

**E.5   *Gestaltungsförslag och planeringsplaner till Stureholm
Maria Bergström, 2002 i A3 format***

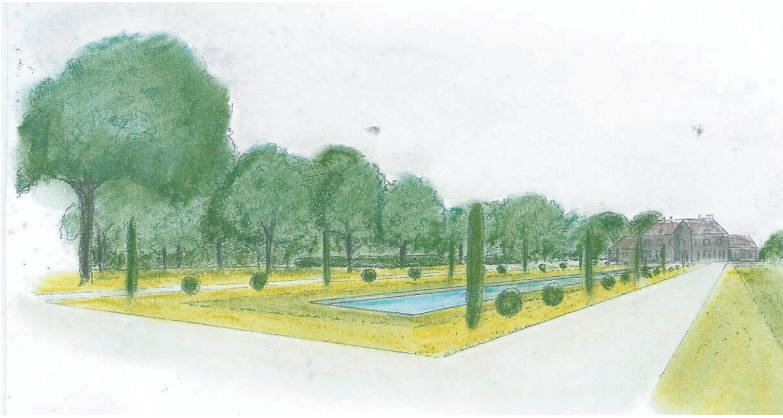
- a   Stureholm bevarande och utveckling
- b   Planeringsplan ekparken
- c   Pergolan (barockträdgården) planutsnitt och planeringsplan
- d   Engelska parken, barnträdgården och caféträdgården,
planeringsplan
- e   Dammen, planutsnitt och planeringsplan
- f   Planeringsplan entré
- g   Växtförteckning
  - entré
  - ekparken
  - engelska parken
  - dammen
  - perennrabatter i pergolan (barockträdgården)

Stureholm - bevarande och utveckling

Stureholm bevarande och utveckling E.5 a

Planteringsplan ekparken

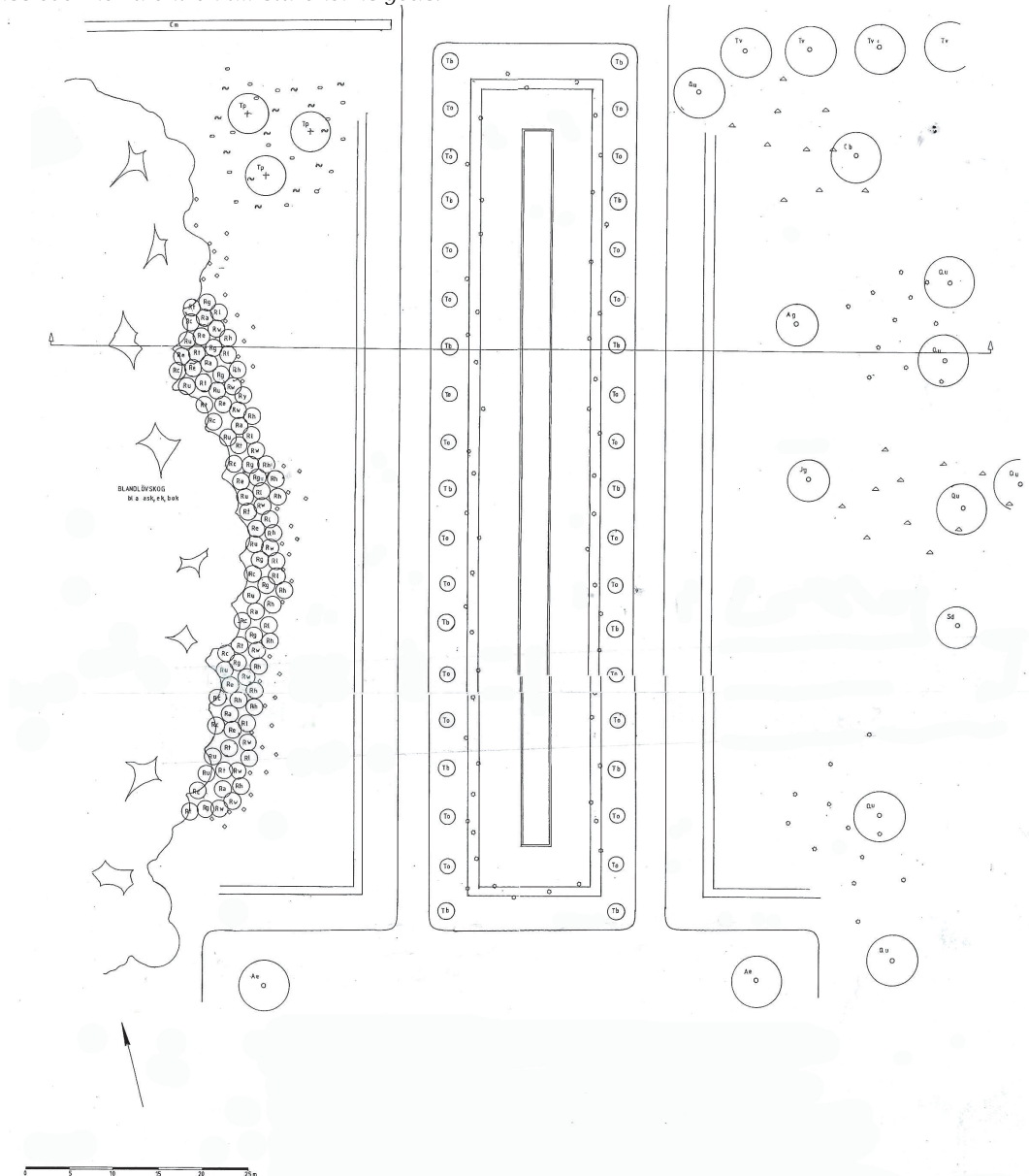

Planteringsplan ekparken E.5 b

Norr om huvudbyggnaden finns rester av den gamla ekskogen. Längs de raka grusgångarna breder gräsmattor med försänkningar ut sig. För att förstärka entrén planteras pelaridegran och klotthujor och en lång vattenspegel löper fram mot huset.

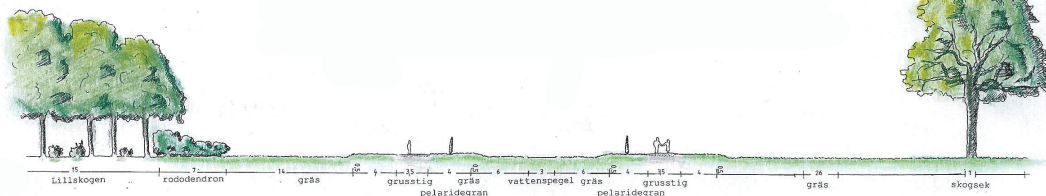
På östra sidan finns idag stora bestånd med rododendron och för att få balans planteras rododendron även på västra sidan.

Skiss över norra entrén till Stureholms gods.

Se växtförteckning.

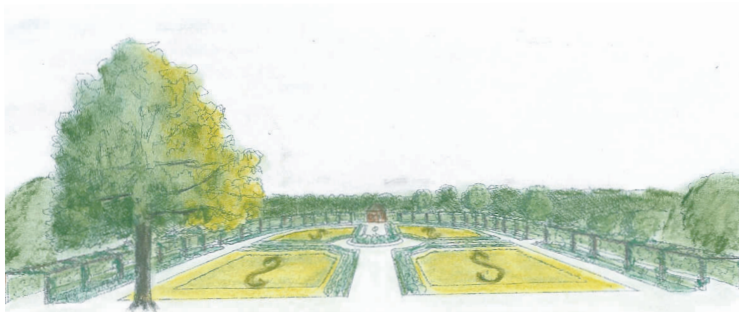
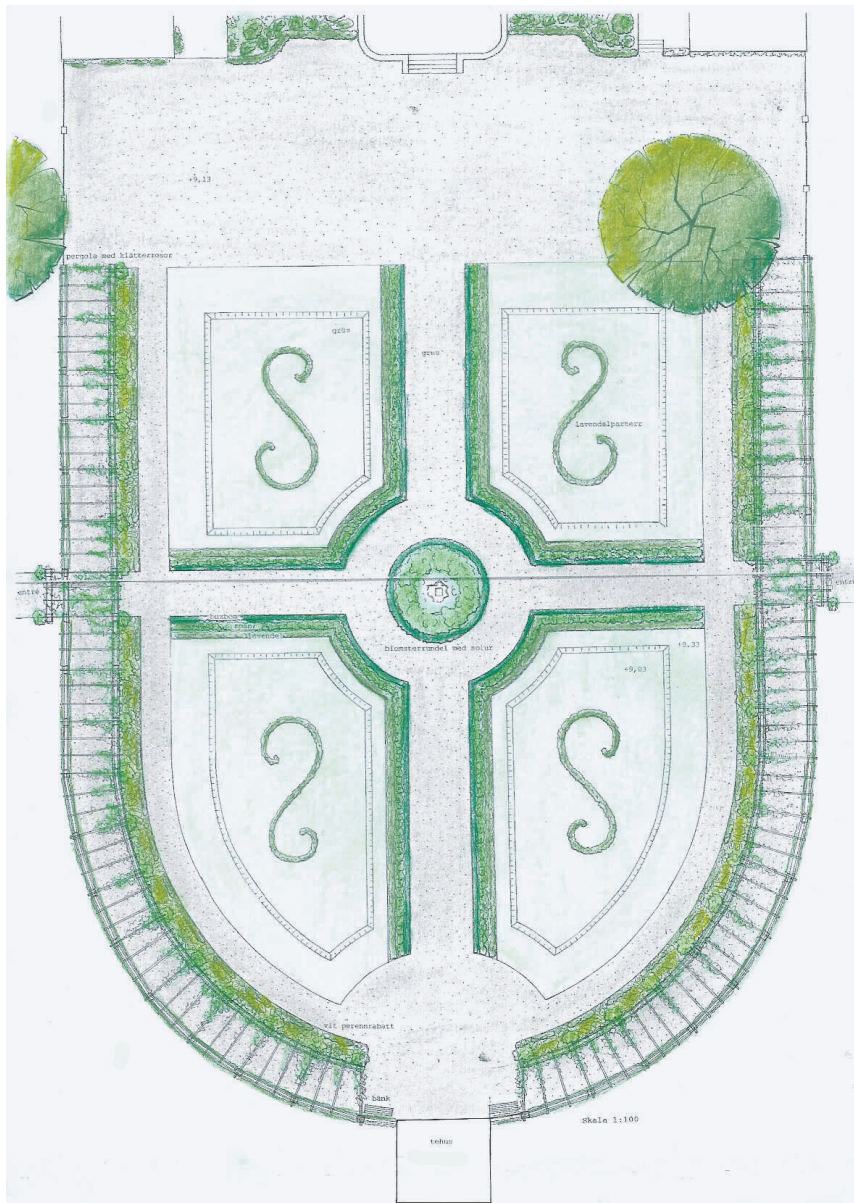
Snitt

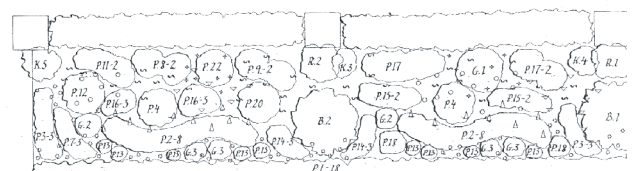
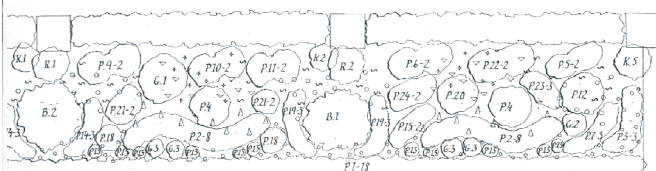
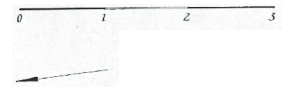
Barockträdgården

planutsnitt och planteringsplan

Entré till barockträdgården sker genom pergola på västra och östra sidan. Längs gångaxlarna sträcker sig rader av buxbom, rosor och lavendel. I den nedsänkta gräsmattan planteras lavendel i S-former. Rosor får klättra på pergola och i perennrabatterna har växter föreslagits i färgtemat vitt, rosa och blått.

Skiss över barockträdgården

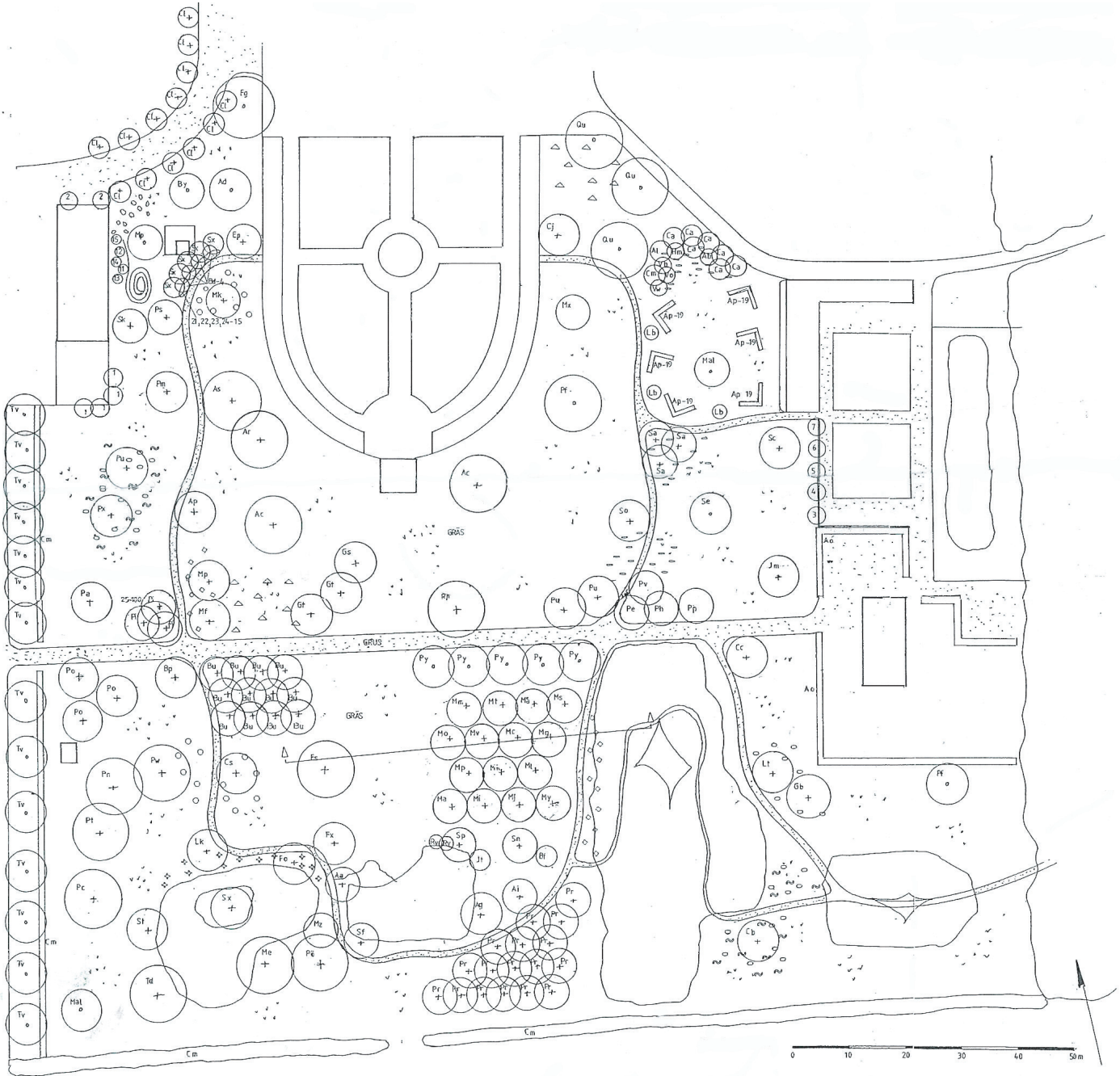

Planteringsplan på perennrabatt längs pergola med förslag på växter. Avståndet mellan pelare är 3,40 m. Se växtförteckning.

Planteringsplan

engelska parken barnträdgården och caféträdgården

Se växtförteckning.

Snitt - utveckling

5 år

20 år

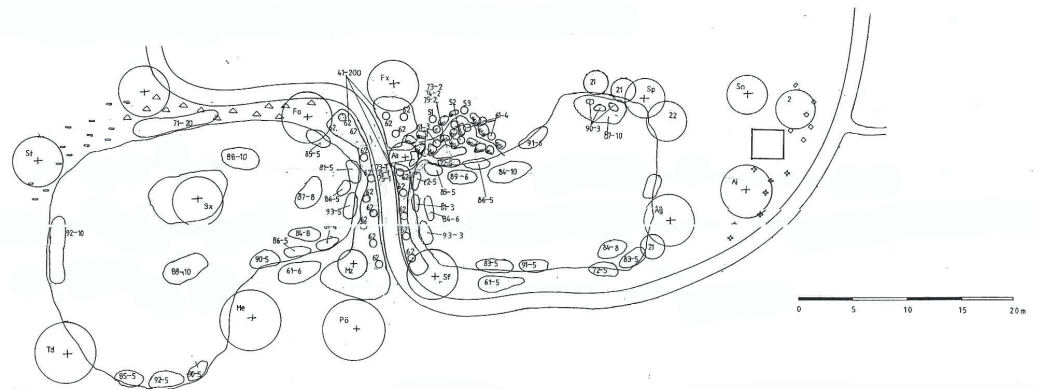
50 år

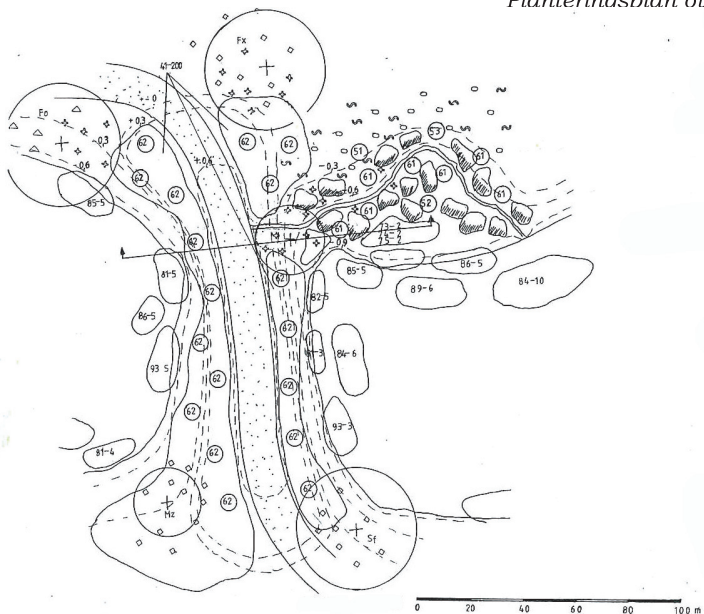
Dammen

planutsnitt och planteringsplan

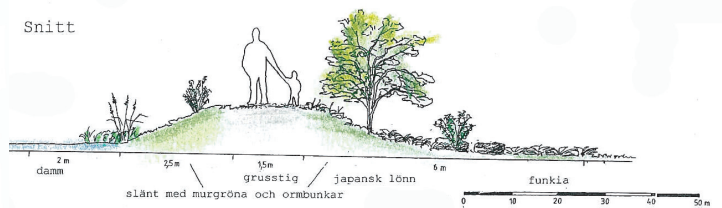
Nuvarande dammar blir större och njurformade. Runt och i dammarna planteras träd, perenner och lökväxter. I körsbärlunden och äppelunden kan man svalka sig i skuggan och provsmaka gammaldags och nya äpplesorter. Mellan dammarna löper en stia.

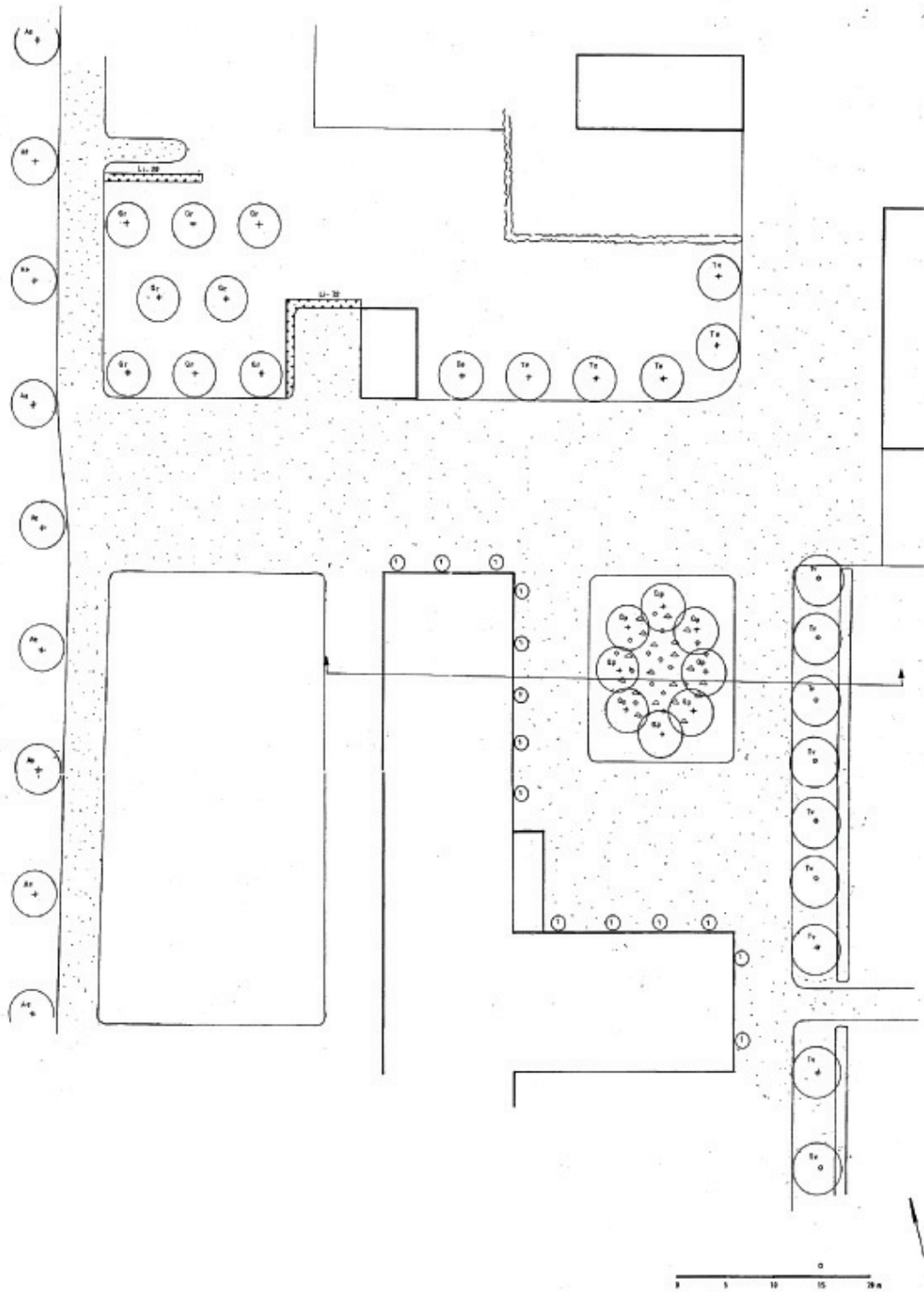
Planteringsplan över damm. Se växtförteckning.

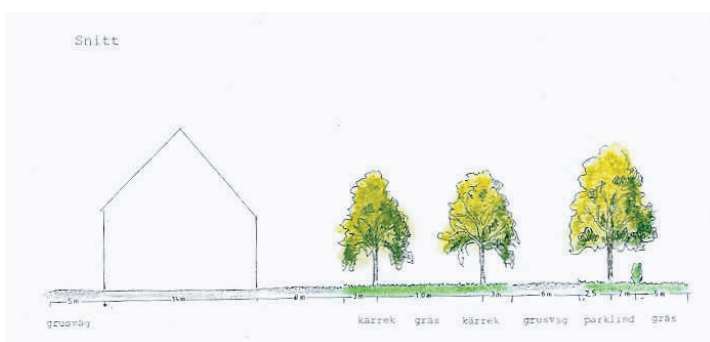
Snitt

Planteringsplan entré

Se växtförteckning

Kastanjeallé utgör gräns mot åkerlandskapet.

Växtförteckningar E.5 g

Entre'

Beteckning	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Kvalitet	Storlek	C/C Antal Prisex*		Anmärkningar
					1-9	10-	
Träd							
Ae	Aesculus hippocastanum	hästkastanj	högstam	8-10	32	430	höjd 20-25 m
Qp	Quercus palustris	kärrek	högstam	8-10	8		773 höjd 15-20 m
Qr	Quercus rubra	rödek	ungträd co, kl	th 200-250	8		437 höjd 20-25 m
Te	Tilia x europea 'Pallida'	kejsarlind	högstam	10-12	6	694	höjd 20-30 m
Tv	Tilia x vulgaris	parklind					befintlig
Häckväxter							
Li	Lonicera involucrata 'Lycksele' E	skärmetry	häck 0/1/1	50-80	52	10,1	1,5-2 m, gula blommor
Rosor							
1	Rosa 'Flammentanz'	klätterros			14		befintliga som flyttas, röd
Lökväxter							
11	Scilla mischtschenkoana	persisk blåstjärna					höjd 10 cm, bleklå-vit
12	Scilla bifolia	tidig blåstjärna					höjd 15 cm, blå

*Enligt Splendor Plant 2002

Ekparken

Beteckning	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Kvalitet	Storlek	C/C	Antal	Prisex*	Anmärkningsar
Träd								
Ag	Acer platanoides 'Globosum'	klotlönn				1		befintlig
Ap	Aesculus hippocastanum	hästkastanj				2		befintlig
Cb	Carpinus betulus	avenbok				1		befintlig
Jg	Juglans regia	valnöt				1		befintlig
Qu	Quercus robur					ca 30		befintliga
Sd	Sorbus 'Dodong' E	ullungrönn				1		befintlig
Tp	Tilia platyphyllus 'Erecta'	skogslind	högstam 3Xompl	12-14		3	1150	höjd 18-20 m, smalkronig
Tv	Tilia x vulgaris	parklind				11		befintliga
Barrträd								
Tb	Taxus baccata 'Columna suecica'	svensk pelaridegran kl		50-60		14		hålls genom klippning på en höjd av ca 2 m alternativ är T.o 'Little Giant' eller T.o Little Champion'
To	Thuja occidentalis 'Tiny Tim'	dvärgklottuja	co, kl	25-30		24		104 Champion'
Buskar								
Rc	Rhododendron 'Catherine van Tol'	rododendron	busk co, kl	30-40		10		höjd 3 m. rosa-röda blommor maj-jun
Ra	Rhododendron 'Catawbiense Album'	vit parkrododendron	busk co, kl	30-40		6	227	höjd 1,5-2 m, vit
Rg	Rhododendron 'Catawbiense Grandiflorim'	lila parkrododendron	busk co, kl	30-40		10		148 höjd 1,5-3 m, lila
Rw	Rhododendron 'Cunninghams White'	vit parkrododendron	busk co, kl	30-40		12		148 höjd 1,5-2 m, vit
Re	Rhododendron 'English Roseum'	rosa parkrododendron	busk co, kl	30-40		8	166	höjd 1,5-2,5 m, rosa
Rh	Rhododendron 'Hachmanns Feuerschein'	klarröd parkrododendron	busk co, kl	30-40		8	296	höjd 1-1,5 m, klarröd
Ru	Rhododendron 'Humboldt'	purpurviolett parkrododendron	busk co, kl	30-40		10		203 höjd 2 m, lilarosa
Rl	Rhododendron 'Lee's Dark Purple'	mörklila parkrododendron	busk co, kl	30-40		10		203 höjd 1,5 m, mörkviolett
Rt	Rhododendron 'Lady Anette de Trafford'	rododendron	busk co, kl	30-40		10		höjd 2,5 m, rosa, sen, 296 lång blomning
Ry	Rhododendron yakushimanum 'Koishiro Wada'	rododendron	busk co, kl	20-25		8	192	höjd 0,8-1,5 m, rosa-vit
Häckväxter								
Cm	Crataegus monogyna	rundhagtorn						befintliga
Lökväxter								
1	Crocus tommasinianus	snökrokus						höjd 10 cm, vit, blå rosa, mar-apr
2	Eranthis hyemalis	vintergäck						höjd 8 cm, gul, mar-apr
3	Narcissus poeticus	pingstlilja						höjd 35-50 cm, vit, maj
4	Narcissus pseudonarcissus	påsklilja						höjd 20-60 cm, gul, apr-maj
5	Scilla siberica	rysk blåstjärna						höjd 10 cm, blå, apr-maj

*enligt Splendor Plant 2002

Engelska parken

Beteckning	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Kvalitet	Storlek	C/C	Antal	Prisex*	Anmärkningar
Träd								
Ap	Acer pennsylvanicum	strimlönn	ungträd co, kl	th 150-200		1	290	höjd 3-6 m
Ad	Acer platanoides	skogslönn				1		befintlig
Ar	Acer platanoides 'Royal red'	rödbladig skogslönn	högstam 3Xompl	12-14		1	1150	höjd 15-20 m
As	Acer pseudoplatanus	sykomorlönn	högstam 3Xompl	12-14		1	900	höjd 25-30 m
Ac	Acer sacharinum	silverlönn	högstam 3Xompl	12-14		1	910	höjd 15-20 m
Bp	Betula pendula 'Dalecarlica'	ornäsbjörk	högstam co, kl	10-12		1	1200	höjd 20-25 m
By	Betula pendula 'Youngii'	tårbjörk				1		befintlig
Bu	Betula utilis var jacuemonti	himalayabjörk	ungträd co	th 200-250		12	320	höjd 10-15 m
Cs	Castanea sativa	äka kastanj	högstam co, kl	10-12		1	1015	höjd 15-20 m
Cb	Catalpa bignonioides	trumpetträd	högstam	10-12		1	910	höjd 9-12 m
Cj	Cercidiphyllum japonicum fk Göteborg E	katsura	sol co, kl	th 150-200		1	525	höjd 15-20 m
Cc	Corylus colurna	turkisk trädhassel	högstam co, kl	10-12		1	870	höjd 15-18 m
Cl	Crataegus laevigata 'Paul's Scarlet'	rosenhagtorn	träd co 10 l	sth 90-100		14	198	5-7 m
Ep	Euonymus planipes	körsbärsbened	sol co, kl	th 80-100		1	748	höjd 2-3 m
Fg	Fagus sylvatica	bok				1		befintlig
Fs	Fagus sylvatica 'Pendula'	hängbok	ungträd co 10l, kl	th 200-250		1	770	höjd 10-15, bred
Gt	Gleditsia triacanthos 'Inermis'	tagglös korstörne	högstam co, kl	10-12		2		höjd 15-20 m
Gs	Gleditsia triacanthos 'Sunburst'	tagglös korstörne	högstam co, kl	10-12		1	1190	höjd 10 m
Jm	Juglans mandshurica	mandschurisk valnöt	sol co, kl	th 125-150		1	1028	höjd 10-15 m
Lt	Liriodendron tulipifera	tulpanträd	högstam	10-12		1	1250	höjd 12-15 m
Ma	Malus	äpple				2		befintlig
Ma	Malus 'Aroma'	äpple	ompl. 3-4 års co, kl			1	515	okt-dec
Mc	Malus 'Cox Orange'	äpple	ompl. 3-4 års co, kl			1	515	nov-feb
Mp	Malus 'Cox Pomona'	äpple	ompl. 3-4 års co, kl			1	515	nov-jan
Mg	Malus 'Gravensteiner'	äpple	ompl. 3-4 års co, kl			1	515	nov-dec
Mi	Malus 'Ingrid Marie'	äpple	ompl. 3-4 års co, kl			1	515	nov-jan
Mj	Malus 'James Grieve'	äpple	ompl. 3-4 års co, kl			1	515	sep-nov
Mk	Malus 'Katja'	äpple	ompl. 3-4 års co, kl			1	515	sep-dec
Ml	Malus 'Lobo'	äpple	ompl. 3-4 års co, kl			1	515	okt-jan
Mm	Malus 'Melonäpple'	äpple	ompl. 3-4 års co, kl			1	515	dec-jan,
Mo	Malus 'Oranie'	äpple	ompl. 3-4 års co, kl			1	515	sep-okt
Mv	Malus 'Signe Tillisch'	äpple	ompl. 3-4 års co, kl			1	515	nov-jan
My	Malus 'Sylvia'	äpple	ompl. 3-4 års co, kl			1	515	aug
Ms	Malus 'Säfstaholm'	äpple	ompl. 3-4 års co, kl			1	515	sep
Mt	Malus 'Transparent Blanche'	äpple	ompl. 3-4 års co, kl			1	515	aug-sep
Må	Malus 'Åkerö'	äpple	ompl. 3-4 års co, kl			1	515	nov-feb
Mf	Malus floribunda	rosenapel	högstam	12-14		1	605	höjd 8 m, rosa, maj-jun
Mp	Malus 'Professor Sprenger'	paradisäpple				1		befintlig
Mt	Malus 'Professor Sprenger'	paradisäpple	högstam	12-14		1	571	höjd 3-4 m, vit, maj-jun
Pa	Platanus acerifolia	platan	högstam 3Xompl	12-14		1	998	höjd 12-15 (20)
Pn	Populus alba 'Nivea'	silverpoppel	högstam	10-12		1	381	höjd 12-15 m
Pc	Populus canadensis 'Robusta'	goliatpoppel	högstam	10-12		1	381	höjd 20-30 m

Engelska parken

Beteckning	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Kvalitet	Storlek	C/C	Antal	Prisex*	Anmärkingar
Pt	Populus tremula	asp	högstam	10-12		1	437	höjd 15-20 m
Pw	Populus x wilsocarpa 'Beloni'	belonipoppel	högstam co, kl	10-12		1		höjd 20-25 m
Px	Prunus avium E	fägelbär	högstam	12-14		1	780	höjd 15-20 m
Pr	Prunus avium E	fägelbär	högstam	8-10		17	350	höjd 15-20 m
Pu	Prunus avium 'Plena	dubbelblommande fägelbär	högstam	12-14		1	1180	höjd 10-12 m
Pf	Prunus cerasifera	körsbärsplommon				1		befintlig höjd 3-7, två befintliga
Pi	Prunus cerasifera 'Nigra'	blodplommon	högstam	10-12		1	593	träd flyttas
Pm	Prunus mackii	naverhägg	högstam 3Xompl	12-14		1	990	höjd 10-15 m
Ps	Prunus serrula	glanskörsbär	högstam kl	8-10		1	928	höjd 5-7 m
Pf	Pterocarya fraxinifolia	kaukasisk vingnöt				1		befintlig
Py	Pyrus communis	päron				5		befintlig
Pu	Pyrus salicifolia	silverpäron	ungträd co	200-250		2	299	höjd
Qu	Quercus robur	skogsek						befintlig
Rp	Robinia pseudoacasia	robinia	högstam co, kl	10-12		1	880	höjd 15-20 m
Se	Salix x elegantissima	fontänpil				1		befintlig
Sk	'Kilmarnock'	hängvide	co 5,0l	sth 140-160		1	225	höjd 2-3 m
So	Sorbus aria 'Lutescens'	vitoxel	högstam 3Xompl	10-12		1	1150	höjd 12-15 m
Sa	Sorbus 'Astrid'	astridlönn	högstam	10-12		3	778	höjd 5-8 m
Sc	Sorbus commixta 'Dodong'	ullungrönn	högstam	10-12		1	760	höjd 9-12 m
Tt	Tilia tomentosa	silverlind	högstam	10-12		1	694	höjd 12-15
Tv	Tilia x vulgaris	skogslind				14		befintliga
Barrträd								
Gb	Ginkgo biloba	ginkgo	co, kl	175-200		1	470	höjd 12-15 m
Buskar								
Ab	Amelanchier laevis fk Bäcklösa E	kopparhäggmispel	busk co 3,5 l, kl			1	115	höjd 3,5m, vit, maj
Al	Amelanchier lamarckii fk Ulltuna E	prakthäggmispel	busk co 3,5 l, kl			1	65	höjd 5-6 m, vit, apr- maj
Bd	Buddleja davidii 'Nanhoe Purple'	buddleja	busk co 3,5 l			5	65	1,5-2 m, lila, sensommar
Cm	Cornus mas	körsbärskornell	busk co 5,0 l			1	75	höjd 4-6 m, gula blommor på bar kvist
Ca	Corylus avellana	hassel				4-5?		befintliga
Hm	Hamamelis mollis 'Pallida'	kinesisk trollhassel	busk co 3,5 l, kl	50-60		1	287	höjd 1,5-2,5 m, gul, feb-mar
Lb	Lavatera thuringiaca 'Barnsley'	gråmalva	busk co 5,0 l			3	68	1,5 m, ljusrosa, jun- okt
Mk	Magnolia kobus	japansk magnolia	sol kl	th 125-150		1	675	höjd 6-8 (10) m, vit, apr-maj
Mx	Magnolia x soulangiana	praktmagnolia	sol co, kl	th 100-125		1	686	höjd 4-6 m, vit, maj höjd 5-7 m, rosa- vinröd, maj
Pp	Prunus padus 'Colorata'	blodhägg	busk co 5,0 l			1	133	
Pe	Prunus padus fk Ulltuna E	hägg	busk co 5,0 l			1	68	höjd 9-12 m, vit, maj höjd 5-7 m, vit, maj- jun
Pv	Prunus virginiana fk Rackarberget E	virginianahägg	busk co 5,0 l			1	73	höjd 8-10 m, vit-rosa, maj
Ph	Prunus virginiana 'Shubert'	virginianahägg	busk co 5,0 l			1	134	
Sy	Syringa reflexa	hängsyren	co 5,0 l			5	82	2-3 m, vinröd, jun-jul
Vo	Viburnum opulus 'Strömsund' E	snöbollsbuske	busk co 5,0 l			3	105	höjd 1-2 m, grön-vit, maj-jun
Vb	Viburnum x bodnantense 'Dawn'	hybridkejsarolvon	busk co,kl	80-100		1	166	höjd 2-3 m, rosa, jan- mar
Vw	Viburnum x burkwoodi	hybridolvon	busk co, kl	50-60		1	139	höjd 1-2 m,rosa-vit, apr-maj

Engelska parken

Beteckning	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Kvalitet	Storlek	C/C	Antal	Prisex*	Anmärkningar
Häckväxter								
Ap	Amelanchier spicata	häggmispel	co 0,8 l	30-50 cm	40 cm	114		13 3-5 m, vit, maj
Cm	Crataegus monogyna	rundhagtorn						befintlig
Ao	Aronia melanocarpa	svartaronia						befintlig
Klättrväxter								
1	Actinidia kolomikta	kameleontbuske	A-kval co 2,0 l			4	109	3-5 m, hanplanta vitrosa bladspetsar
2	Hydrangea petiolaris	klättherhortensia	co, kl	50-60		2	133	4-7 m, jun-jul
3	Lonicera caprifolium	äkta kaprifol				1	71	4-5 m, ljusgul, maj-jun
4	Lonicera x heckrotti	blomsterkaprifol				1	65	3-4 m, gulröd
5	Lonicera periclymenum	skogskaprifol				1	71	7 m, gulröd, jun 3-4 m, röd/gul, jul- aug, ganska
6	Lonicera periclymenum 'Liden'	vildkaprifol	A-kval co 2,0 l			1	71	starkväxande orange-gul, jun-jul, starkväxande
7	Lonicera x tellmanniana	tellmanskaprifol	A-kval co 2,0 l			1	65	
Gräs								
11	Helianthus salicifolius	skobandssolros	solitär	co	40 cm	1		150-250 cm, okt-nov
12	Miscanthus sinensis 'Giganteus'	elefantgräs	solitär	co		1		250-400 cm
13	Miscanthus sinensis 'Gracillimus'	japanskt silvergräs	solitär	co 5,0 l		1	68	150 cm
14	Miscanthus sinensis 'Nishidake'	japanskt gräs	solitär	co 10 l		1	120	190-210 cm, aug
15	Miscanthus sinensis 'Zebrinus'	zebragräs	solitär	co 10 l		1	120	150 cm
Perenner								
21	Primula veris	gullviva			30 cm	15		höjd 35 cm, gul, maj höjd 5-10 cm, blandade färger, apr- maj
22	Primula vulgaris	jordviva			35 cm	15		höjd 50-100 cm, gul, jul-aug
23	Primula florindae	sommarviva			35 cm	15		höjd 20-40 cm, rosalila, apr-maj
24	Primula denticulata 'Cachemiriana'	bollviva			35 cm	15		höjd 10-15 cm, vintergrön, något långsametablerad
25	Asarum europeum	hasselört			25 cm	100		
Lökväxter								
	Chinodoxa forbesi	vårstjärna						höjd 10-15 cm, blåviolett, apr
	Crocus tommasinianus	snökrokus						höjd 10 cm, violett, mars-april
	Colchicum autumnale	tidlösa						höjd 10 cm vid blomning, rödlila, sep- okt
	Eranthis hyemalis	vintergäck						höjd 10 cm, gul, mar- apr
	Narcissus poeticus	pingstlilja						höjd 35-50 cm, vit, maj
	Narcissus pseudonarcissus	påsklilja						höjd 20-60 cm, gul, apr-maj
	Tulipa tarda	flocktulpan						höjd 10-15 cm, gul- vit, apr-maj, sprider sig lätt

Se även
planteringsplan för
dammen.

*enligt Splendor
Plant 2002

Dammen

Beteckning	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Kvalitet	Storlek	C/C	Antal	Prisex*	Anmärkningsgar
Träd								
Aa	Acer palmatum 'Dissectum atropurpureum'	japansk dvärglönn	co,kl	40-50		1		höjd 1,2-3 m ,
Ag	Alnus glutinosa fk Fyris	klibbal	högstam	10-12		1	445	höjd 12-15
Ai	Alnus incana	al	högstam	10-12		1	394	höjd 12-15
Fx	Fraxinus excelsior "Westhof's Glorie'	ask	högstam 3Xompl	10-12		1	504	höjd 20-22 m
Fo	Fraxinus ornus	mannaask	högstam	10-12		1	778	höjd 9-12 m
Sf	Salix acutifolia 'Pendulifolia'	spetsbladig daggvide	högstam	10-12		1	403	höjd 6-8 m
Sx	Salix alba 'Sericea'	silverpil	högstam	12-14		1	616	höjd 15-20 m
St	Salix alba 'Tristis'	kaskadpil	högstam	12-14		1	616	höjd 15-20 m
Sp	Salix caprea	vide/sälg	busk co 5,0 l			1	54	höjd 12-15 m
Sn	Sambucus nigra	fläder	sol kl	125-150		1	310	höjd 3-5 m
Barrträd								
Lk	Larix kaempferi Metasequoia	japansk lärk	ompl kl	200-250		1	365	höjd 15-20 m
Me	glyptostrobooides	kinesisk sekvoja	co,kl	125-150		1	288	höjd 12-15(20) m
Pö	Pinus nigra var austriaca	svarttall	sol kl	th 125-150		1	990	höjd 20-25
Td	Taxodium distichum	sumpcypress				1		höjd 15-20 m
Buskar								
Mz	Magnolia stellata	stjärnmagnolia	busk co 5,0 l kl	80-100		1	418	höjd 1-2 m, vit, apr-maj
Rv	Salix elaeagnus 'Angustifolia'	rosmarinvide	busk co 5,0 l			2	64	höjd 2-3 m
Jt	Salix pentandra Sambucus nigra	jolster	busk co 3,5 l			1	34	höjd 7-9 m
Bf	'Purpurea'	blodfläder	busk co 5,0 l			1	84	höjd 1,1,5 m
Klättrväxter								
41	Hedera helix	murgröna	marktäckare co 0,8 l			ca 200		städsegrön marktäckare, eventuellt 24 sticklingar
Gräs								
51	Miscanthus sinensis 'Gracillimus'	japanskt silvergräs	co 5,0 l			1	68	150 cm, inga blommor
52	Miscanthus sinensis 'Kleine fontäne'	japanskt gräs	co 5,0 l			1	68	120 cm, aug-okt
53	Miscanthus sinensis 'Nishidake'	japanskt gräs	co 10,0 l			1	120	200 cm, aug-okt
Ormbunkar								
61	Dryopteris filix mas	träjon	co 3,5 l		50 cm	13	50	46 80 cm
62	Matteuccia struthiopteris	strutbräken	co 3,5 l		50 cm	18	58	53 100 cm
Perenner								
71	Darmera peltata	sköldbräcka	co			20		50-100 cm, maj
72	Caltha palustris	kabbeleka			40 cm	10		20-50 cm, maj, vattendjup 0-5 cm höjd 50 cm, vitkantad, violett,
73	Hosta fortunei 'Patriot'	blomsterfunkia	solitär	co 3,5 l	50 cm	3		58 jul-aug höjd 40 cm, ljuslila,
74	Hosta lancifolia	höstfunkia	solitär	co 3,5 l	35 cm	3		43 sep
75	Hosta plantaginea 'Royal Standard'	doftfunkia	solitär	co 3,5 l	40 cm	3		höjd 60 cm, vit, 50 aug-sep
76	Hosta sieboldiana 'Elegans'	daggfunkia	solitär	co 3,5 l	50 cm	3		höjd 60 cm, vit, 58 aug-sep
Sumpväxter								

Dammen

Beteckning	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Kvalitet	Storlek	C/C	Antal	Prisex*	Anmärkningsar
81	Alisma plantago - aquatica	svalting	co		35 cm	12		höjd 40/100 cm, vit, jul-aug, vattendjup 5-20 cm
82	Butomus umbellatus	blomvass	co		50 cm	5		höjd 30/100 cm, ljusrosa, jun, vatten djup 20-30 cm
83	Butomus umbellatus 'Rosenrot'	blomvass	co		50 cm	10		höjd 120 cm, rosaröd, jun-sep höjd 40 cm, starkväxande, bra vattenrenare
84	Hippuris vulgaris	hästsvans	co		40 cm	30		höjd 80 cm, gul, maj-jun, vattendjup 0,20 cm
85	Iris pseudoacorus	svärdslija	solitär	co 3,5 l	40 cm	15		höjd 90 cm, gul,
86	Iris pseudoacorus 'Variegata'	svärdslija	solitär	co 3,5 l	35 cm	15		53 jun-jul
87	Nymphaea 'James Brydon'	trädgårdsnäckros				18		röd, vattendjup 30- 70 cm
88	Nymphaea alba	vit näckros				20		vit, maj-aug, vattendjup 30-180 cm
89	Sagittaria sagittifolia	pilblad	co		50 cm	6		höjd 60 cm, vit, jul- aug, vattendjup 20- 30 cm
90	Scirpus lacustris 'Albescens'	strimsäv	co		40 cm	13		100-150 cm, jul-aug, vattendjup 100 150 cm
91	Scirpus tabernaemontani 'Zebrinus'	brokbladig blåsäv	co		40 cm	10		höjd 50-60 cm, gulbrokig, vattendjup 0-30 cm
92	Typha angustifolia	smalkaveldun	co		50 cm	15		höjd 150 cm, aug- sep, starkväxande
93	Typha minima	dvärgkaveldun	co		50 cm	8		höjd 60 cm, aug- sep, vattendjup 5-30 cm
Lökväxter								
	Crocus vernus	vårkrokus						höjd 10 cm, gul
	Erythronium dens-canis	hundtandslija						höjd 10 cm violett, april-maj
	Leukojum vernum	klosterlija						höjd 15-20 cm, vit, april-maj
	Narcissus poeticus 'Recurvos'	poetnarciss						höjd 35-50 cm, vit, april
	Narcissus pseudonarcissus	påsklija						höjd 20-60 cm, gul, apr-maj
	Trillium grandiflorum	stort treblad						höjd 20-45 cm, vit, rosa, maj-jun

*enligt Splendor
Plant 2002

Växtförteckning perennrabatter i pergolan (barockträdgården)

	Antal	Namn	Plantkvalitet	C/C	Anmärkingar
Buskar					
B.1	2	Hydrangea macrophylla 'Libelle' – trädgårdshortensia	busk co 5,0 l		0,8-1,2 m, vit, jul-sep
B.2	2	Deutzia x rosea 'Carminca' – rosendeutzia	busk co 3,5 l		1-1,5 m, karminrosa/vit, jun-jul
Klättrväxter					
K.1	1	Clematis 'Jackmanii' – jackmanklematis	A-kval co 2,0 l		2-3 m, lila
K.2	1	Clematis 'Nelly Moser' -	A-kval co 2,0 l		3-4 m, tvåfärgad rosa
K.3	1	Clematis 'The President'	A-kval co 2,0 l		2,5-3 m, djupt violettblå
K.4	1	Clematis 'Köningskind'	A-kval co 2,0 l		2-3 m, purpublå
K.5	2	Polygonum baldschuanicum – bokharabinda	A-kval co 2,0 l		vitrosa, jul-okt
Rosor					
R.1	2	Rosa 'New Dawn'			2,5-3 m, rosavit
R.2	2	Rosa 'Polstjärnan'			3-5 m, vit
Perenner					
P.1	36	Stachys byzantina 'Silver Carpet' - lammörön	solitär co 3,5 l	35	20 cm, silvriga blad
P.2	32	Lavandula angustifolia – lavendel	solitär co 2 l	25	35 cm, violettblå, jul-aug
P.3	9	Tiarella wherryi – skär spetsmössa	solitär co 2 l	30	30 cm, rosa, maj-aug
P.4	4	Gypsophila paniculata – brudslöja	solitär co 2 l	50	100 cm, vit, jul-aug
P.5	2	Thalictrum delavay – violruta	solitary co 5,0 l	35	150 cm, rödlila
P.6	2	Anemone tomentosa 'Robustissima' – silvrig höstanemon	solitär co 3,5 l	35	100 cm, rosa
P.7	6	Salvia nemurosa 'Ostfriesland' – stäppsalia	solitär co 3,5 l	35	40 cm, mörkt blåviolett, jun-sep
P.8	2	Delphinium elatum 'Blue Beauty' – praktriddarsporre	solitär co 3,5 l	30	150 cm, ljusblå, jul-aug
P.9	4	Delphinium belladonna 'Casa Blanca' – praktriddarsporre	solitär co 3,5 l	30	150 cm, vit, jul-aug
P.10	2	Delphinium belladonna 'Piccolo' – praktriddarsporre	solitär co 3,5 l	30	120 cm, blå, jun
P.11	4	Campanula lactiflora 'London Anna' – mjölklocka	solitär co 3,5 l	35	100 cm, ljusrosa, jul-aug
P.12	2	Paeonia lactiflora 'Festiva Maxima' – luktpion	solitär co 3,5 l	50	80 cm, vit, jun-jul
P.13	15	Primula denticulata – bollviva		35	20-40 cm, rosalila, apr-maj
P.14	12	Geranium sanguineum 'Album' - blodnäva	solitär co 3,5 l	30	20 cm, vit, jul-aug
P.15	6	Astrantia major – stjärnflocka	solitär co 3,5 l	35	30-90, vit-grön m rosa, jun-sep
P.16	6	Echinace purpurea 'Alba' – vit solhatt	solitary co 3,5 l	30	100 cm, vit, jul-aug
P.17	5	Veronica virginica 'Alba' – kransveronika	solitär co 3,5 l	35	120 cm, vit, jul-sep
P.18	4	Sedum telephiumhybrid 'Herbstfreude' – kärleksört	solitär co 3,5 l	35	50 cm, rosaröd, jul-okt
P.19	6	Artemisia schmidtiana – krypmalört	solitär co 3,5 l	35	30-40 cm, silvrig, vit, aug
P.20	2	Dicentra spectabilis 'Alba' – löjtnantshjärta	solitär co 3,5 l	50-70	70-100 cm, vit, maj-jun
P.21	2	Astilbe x arendsii-hybrid 'Brautcheleier' – astilbe	solitär co 3,5 l	35	70 cm, vit, jul-aug
P.22	3	Macleaya cordata – vippvallmo		50	100-200 cm, blågrå blad, brunorange, jul-aug
P.23	3	Echinops ritro 'Veitch's Blue' – blå bolltistel	solitär co 3,5 l	35	80 cm, stålblå, aug-sep
P.24	2	Lysimachia clethroides – vitlysing	solitary co 3,5 l	35	70 cm, vit, jul-sep
Gräs					
G.1	2	Miscanthus sinensis 'Kleine Fontäne' – japanskt gräs	soltär co 5,0 l		140 cm, silverfärgad plym, jul-sep
G.2	3	Stipa joannis – fjädergräs	solitär co 3,5 l		30-50 cm, silvrig
G.3	6	Festuca glauca – blåsvingel	solitär co 3,5 l		15-25 cm, blågrå
Lökväxter					
L.1		Allium aflatanense – kirgislök			80-100 cm, rödviolett, jun
L.2		Muscari botryoides – pärlhyacint			15-20 cm, blå, apr-maj
L.3		Tulipa 'Spring Green' – grönbanded tulpan			40-50 cm, vit m gröna band, maj-jun
L.4		Tulipa 'Ballade' – liljeblommade tulpan			55 cm, magentaröd, maj-jun
L.5		Narcissus triandrus-gruppen 'Thalia'			40 cm, vit, apr-maj
L.6		Narcissus poeticus – pingstlilja			35-50 cm, vit, maj

*enligt Splendor Plant 2002